

Obsah

2 Editorial

3 *tematické studie*

- 3 Úvodní panely k výstavám: Kvantitativní analýza textů a návštěvnická percepce*

Monika Fournial, Nina Wanča

- 14 Svatební čamara J. V. Sládka – její průzkum a fenomén národního oděvu 19. století v historickém kontextu*

Dominika Nagyová

- 25 Americká cesta Viléma Pflanzera*

Pavla Hubáčková

34 *esej*

- 34 Tetovaná lidská kůže a preparovaná hlava: lekce z vystavování dějin

Václav Sixta

39 *semináře a konference*

- 39 Zpráva z konference Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci na téma Proměny profese muzejního edukátora

Magdalena Šenovská

- 44 Workshop Jak vystavovat environmentální témata v paměťových institucích?

Michaela Smidová

46 *zprávy*

- 46 Se lvem za svobodu: Československá samostatná obrněná brigáda za II. světové války

Vladimíra Podaná

53 *anotace*

- 53 Formanová, Markéta (ed.) Metodika edukace v muzeích a expozicích zaměřených na loutkářství

Jana Košová, Markéta Formanová, Veronika Plachá

- 55 Publikace a e-prezentace Dioráma Jiřího Trnky Svatba u Broučků

Veronika Plachá

58 *abstrakty publikovaných článků v němčině*

*recenzované příspěvky

Contents

2 Editorial

3 *thematic studies*

- 3 Introductory Exhibition Panels: Quantitative Analysis of Texts and Visitor Perception*

Monika Fournial, Nina Wanča

- 14 J. V. Sládek's Wedding Outer Garment (Czamara) – Its Research and the Phenomenon of the National Attire of the 19th Century in a Historical Context*

Dominika Nagyová

- 25 Vilém Pflanzner's American Journey*

Pavla Hubáčková

34 *essay*

- 34 Tattooed Human Skin And Dissected Head: Lessons In Exhibiting History

Václav Sixta

39 *seminars and conferences*

- 39 Report from the Conference Current Trends in Museum Presentation and Education on the Subject of Changes in the Profession of a Museum Educator

Magdalena Šenovská

- 44 Workshop How to Exhibit Environmental Topics in Memory Institutions?

Michaela Smidová

46 *news*

- 46 With a Lion For Freedom: Czechoslovak Independent Armored Brigade in World War II

Vladimíra Podaná

53 *annotations*

- 53 Formanová, Markéta (ed.) Methodology of Education in the Puppetry-focused Museums and Exhibitions

Jana Košová, Markéta Formanová, Veronika Plachá

- 55 Publication and E-presentation of Jiří Trnka's Diorama Fireflies' Wedding

Veronika Plachá

57 *abstracts of published articles in german language*

*peer-reviewed articles

Editorial

Vážení a milí čtenáři a čtenářky, dostává se vám do rukou první číslo letošního ročníku časopisu *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*. Časopis vstupuje do 61. roku své existence a opět přináší příspěvky z různých oblastí muzejní práce, zprávy z proběhlých výstavních projektů a odborných akcí a anotace nových publikací.

Monika Fournial a Nina Wančová z Ústavu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy se ve svém příspěvku věnují analýze úvodních výstavních panelů na příkladu dvou expozic věnovaných tématu druhé světové války a jejich vlivu na návštěvnickou spokojenost. Restaurátorka textilu Dominika Nagyová představuje předmět ze sbírek Národního muzea – svatební čamaru Josefa Václava Sládka, významné osobnosti porevolučních let 1848–49, a výsledky textilně-technologického průzkumu, který byl na něm provedený. Pavla Hubáčková z Archivu Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur ve svém příspěvku představuje závěry výzkumu pozůstalosti Viléma Pflanzera, přítele Vojty Náprstka, který podnikl v polovině 19. století cestu do Spojených států amerických. Jeho deníky a korespondence v archivním fondu Náprstkova muzea přinášejí zajímavý pohled na dobovou americkou společnost.

Text na pomezí recenze a eseje nabízí historik a odborník na didaktiku dějepisu Václav Sixta. Věnuje se v něm

nové expozici Armádního muzea Žižkov v Praze, otevřené loni v říjnu, a specificky zobrazení tématu holokaustu. To dává do kontextu vývoje přístupů k vystavování tragických událostí dějin, genocid a lidských pozůstatků od 50. let 20. století až po současnost.

Nechybí ani pravidelná rubrika zpráv z konferencí. Magdalena Šenovská z Centra pro prezentaci kulturního dědictví Národního muzea představí čtenářům již šestý ročník konference Komise pro muzejní pedagogiku a práci s veřejností AMG *Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci*, tentokrát věnovaný tématu Proměny profese muzejního edukátora. Zpráva Michaely Smidové se zas věnuje workshopu *Jak vystavovat environmentální témata v paměťových institucích?*, který v dubnu letošního roku pořádalo Centrum pro prezentaci kulturního dědictví Národního muzea ve spolupráci s Komisí muzejních historiků AMG.

Čtenáři se také mohou blíže seznámit s výstavou *Se lvem za svobodu: Československá samostatná obrněná brigáda za II. světové války*, která získala Zvláštní ocenění uděleno na návrh čestného výboru soutěže v kategorii Muzejní výstava roku 2021 v rámci Národní soutěže muzeí Gloria musealis.

Věříme, že vás články v aktuálním čísle časopisu zaujmou a inspirují pro další muzejní práci.

Redakce

Úvodní panely k výstavám: Kvantitativní analýza textů a návštěvnická percepce

Monika Fournial, Nina Wanča

Introductory Exhibition Panels: Quantitative Analysis of Texts and Visitor Perception

Abstract: *Texts are a common part of museum exhibitions and help the visitor to orientate in the topic and to support the understanding of the museum content. The quality of the texts, therefore, has a big impact on visitor satisfaction and appropriate attention should be given to the preparation of the text. This article focuses on the texts of the introductory panels which provide the basic interpretative framework of the exhibitions and compares two texts from the World War II exhibitions. The research part combines a descriptive content analysis of the texts and an assisted questionnaire to enrich the analysis with visitors' perspectives. The research defined the basic parameters that influence visitor satisfaction, which include the length and clarity of the text. Based on the research and literature, particular recommendations for working with the text that will positively impact their readability, thereby improving the overall experience of the museum visit, are concluded.*

Keywords: *museum text; introductory panel; descriptive analysis; benefit of texts; visitor satisfaction*

Úvod

Muzejní texty jsou kromě samotných sbírkových předmětů jedním z nejstarších, nejfrekventovanějších a nejvyužívanějších forem obsahu ve výstavách či expozicích¹. Muzejní text, na jehož produkci se do velké míry podílejí kurátoři a tvůrci výstav, je účinným nástrojem, jak poskytnout návštěvníkům rámec pro porozumění, a to jak výstavě jako celku, tak jednotlivým exponátům či sbírkovým předmětům.² Texty najdeme v muzeích v mnoha podobách a jazykových variantách, např. v podobě úvodních panelů, popisků k jednotlivým exponátům (v angličtině používaný termín *label*), textů v brožurkách, katalozích, příručních textech, na webu nebo v pracovních listech. Každý z těchto textů má pak do jisté míry specifickou funkci a může cílit na odlišné návštěvnické skupiny. Nelze však opomenout i jiné mediální formy, jejichž základem je text a jsou součástí např. digitálního obsahu – texty pro audioguidy, textace k videím, texty do mobilních aplikací apod. Každá instituce ve své praxi

nakládá s pojmy jako text, popisek nebo úvodní panel do určité míry individuálně.³ Zpracování textů a jejich kvalita dokáže výrazně ovlivnit, jak budou návštěvníci s návštěvou muzea spokojeni a jaké informace si odnesou. Přestože jsou texty v muzeích s mírnou nadsázkou všudypřítomné, jejich kvalita je reflektována jen minimálně. Předkládaný text, který vznikl na základě bakalářské práce na Ústavu informačních studií a knihovnictví,⁴ se zabývá texty úvodních panelů z výstav o druhé světové válce ze dvou různých institucí. Článek si pomoci srovnání dvou odlišných textů úvodních panelů klade za cíl zjistit, jaké vlastnosti tyto konkrétní texty mají a jak návštěvníci tyto texty vnímají a hodnotí. Kromě analýzy těchto textů je cílem zobecnit výsledky analýzy a formulovat sadu doporučení využitelnou při přípravě muzejních textů.

Současný stav poznání a východiska práce

Od 2. pol. 20. století se kontinuálně posiluje vzdělávací role muzeí a zároveň je

tematické
studie

1 V textu budeme používat výrazy *expozice* a *výstava* synonymně, jelikož se liší pouze v tom, na jakou dobu je výstava/expozice realizována.

2 RAVELLI, Louise. *Museum Texts: Communication Frameworks* [online]. London: Routledge, 2005, s. 1–3 [cit. 28.3.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780203964187>

3 SERRELL, Beverly. *Exhibit Labels: An Interpretive Approach*. 2nd edition. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2015, s. 31.

4 FOURNIAL, Monika. *Práce s textem v muzejních expozicích*. Bakalářská práce.

Bc. Monika Fournial

Ústav informačních studií
a knihovnictví
Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy
belkova.monika@gmail.com

Mgr. Nina Wanča, Ph.D.

Ústav informačních studií
a knihovnictví
Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy
nina.wancova@ff.cuni.cz

Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví, 2022. Vedoucí práce: Wančová, Nina. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/174946>

5 Wolf a Tymitz cit. podle SAMSON, Denis. *Le parcours de lecture des visiteurs: théories et méthodes appliquées à l'évaluation formative des panneaux de l'exposition de préfiguration*. In: *La Muséologie des sciences et ses publics. Regards croisés sur la Grande Galerie de l'Évolution du Muséum national d'Histoire naturelle* [online]. Paris: Presses Universitaires de France, 2000, s. 145–158 [cit. 24.4.2020]. Dostupné z: <https://www.cairn.info/la-museologie-des-sciences-et-ses-publics--9782130509202-page-145.htm>

6 JAREŠ, Jakub, PÝCHA, Čeněk a SIXTA, Václav. *Jak vystavujeme soudobé dějiny: muzeum v diskuzi*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020.

7 AHMAD, Shamsidar et al. *Museum Exhibition Design: Communication of Meaning and the Shaping of Knowledge*. *Procedia: Social and Behavioral Sciences* [online], 2014 (153), s. 254–265 [cit. 28.3.2023]. Dostupné z: doi:10.1016/j.sbspro.2014.10.059

8 KORSBÆK NIELSEN, Jane. *Museum communication: Learning, Interaction and experience*. Phd thesis. St Andrews: University of St Andrews, 2014, s. 19. Vedoucí práce: Ulrike Weiss. Dostupné také z: <https://research-repository.st-andrews.ac.uk/handle/10023/5770?show=full>

9 Shannon a Weaver model. In: *Wikisofia* [online]. Praha: Univerzita Karlova, 2013 [cit. 3.5.2021]. Dostupné z: https://wikisofia.cz/wiki/Shannon_a_weaver_model

10 KORSBÆK NIELSEN, Jane. *Op. cit.*, s. 22.

11 Fruitman & DuBro, 1979 cit. podle FRAGOMENI, Dana. *The Evolution of Exhibit Labels*. *Faculty of Information Quarterly* [online], 2010, 2(1), s. 2 [cit. 29.3.2021]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/1807/80213>

velký tlak na to, aby činnosti muzeí odpovídaly skutečným potřebám návštěvníků.⁵ Muzea a muzejní expozice lze zkoumat různými přístupy s využitím řady metod včetně východisek, které vyplývají z konkrétní sbírky (umělecké, přírodovědecké, historické apod.). Zajímavým příspěvkem do diskuse k přístupu zkoumání muzeí z poslední doby nabízí kniha *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskuzi*,⁶ která zohledňuje mimo jiné např. návštěvnická studia, paměťová studia nebo studia nových médií. Vzhledem k tomu, že se tato práce zabývá muzejním textem, vychází článek z komunikačních studií, kdy muzejní výstavy jsou chápány jako komunikační médium, které mají za cíl pestrými výrazovými prostředky předávat návštěvníkům konkrétní obsah.⁷ Popularizace vědeckých a odborných činností muzea a komunikace v nejrůznějších podobách se tak stává jednou z hlavních funkcí muzea.⁸ Nejrozšířenějším schématem je pak komunikační model *Komunikátor-Zpráva-Příjemce* od Shannona a Weavera,⁹ který je lineární, akcentuje roli komunikátora, kdy příjemce je spíše pasivní, a nezahrnuje také žádné sociální, kulturní aspekty, předešlé znalosti návštěvníků a ani nepracuje se zpětnou vazbou.¹⁰ V kontextu technologických a společensko-kulturních změn, které s sebou přinesla nejen nová média a internet, by muzeum respektující potřeby návštěvníků v přípravě výstav i textů mělo vnímat texty komplexněji nad rámec tohoto základního modelu.

Komplexní muzejní komunikace využívá široké škály komunikačních prostředků a s vývojem muzeí došlo i k vývoji muzejních textů. Nejprve šlo zejména o předávání informací. K popiskům se přidaly didaktické panely, které však byly náročné pro čtenáře, měly encyklopedický charakter a obsahovaly velké množství odborných termínů. Docházelo k tomu, že texty návštěvníci kvůli náročnosti ve velké míře nečetli.¹¹ Od 70. let texty pomalu přecházely od tónu vědeckého, „učebnicového“ k více neformálnímu, stávaly se přátelštějšími a konverzačními. Nicméně byly stále zdlouhavé a psané jednotvárným, malým písmem, což negativně ovlivňovalo jejich

čitivost i čitelnost. Muzea zareagovala a snažila se zjišťovat nároky návštěvníků na texty v celé řadě výzkumných studií návštěvnické spokojenosti.¹² Po roce 2000 došlo zejména díky prudkému rozvoji internetu k zásadním společenským změnám. Vznikla nová generace návštěvníků, která je kvůli všudypřítomným technologiím a médiím obklopena informacemi dostupnými 24 hodin denně. Tato změna ovlivnila a stále ovlivňuje i prezentační činnosti muzea včetně textů. Muzea se začala více soustředit na design a vizuální interpretaci textu (barvy, velikost, členění apod.) a díky digitálním a multimediálním exponátům se rozšířily možnosti, kam text umístit.¹³ S aktuálně nově přijatou definicí muzea se tyto trendy posilují a texty by měly také reflektovat pluralitu pohledů na témata expozic.¹⁴

Při návštěvě muzea každý návštěvník srovnává svoje dosavadní individuální znalosti, zkušenosti i hodnoty s tím, co je vystaveno a popsáno v muzejních textech.¹⁵ Při práci s textem v expozici musíme zohlednit řadu okolností, které ovlivňují jejich konečnou podobu a formulaci. Mezi základní parametry určující výslednou podobu výstavy patří prostor, ve kterém se expozice nachází, a tedy i její rozsah, dále pak motivace a cíle muzejníků, finanční rámec i profesionální kompetence tvůrců. Spokojenost návštěvníků s expozicí a s texty je ovlivněna vstupními znalostmi (prekoncepty) návštěvníků, jejich motivací, kulturním a sociálním prostředím, z kterého pocházejí. Je třeba zdůraznit, že kulturní normy a životní zkušenosti návštěvníků jsou velmi pestré a zohledněny by měly být různé interpretační rámce respektující etnické či kulturní menšiny.¹⁶ Produkce textů by neměla být podceňována a měla by jim být věnována minimálně stejná pozornost, jako tvorbě exponátů a výběru sbírkových předmětů k vystavení.

Analyza úvodních panelů

Na základě studia literatury byly formulovány výzkumné otázky. Tyto studie¹⁷ zjistily, že mezi faktory ovlivňující

volbu návštěvníka, zda bude text číst, patří osvětlení, druh písma, množství textu a jeho umístění. Umístění a délka textu se ukázala jako nejdůležitější. Dalšími důležitými faktory, které usnadňují interpretaci obsahu a jeho vnímání, je pak barva, typografie, rozložení textu,¹⁸ srozumitelnost a čtivost¹⁹. Při čtení jsou návštěvníci aktivní a informace si vybírají tak, aby si potvrdili to, co již znají, nebo aby se ujistili ve svém předporozumění. Návštěvníci, kteří by četli všechno, jsou velmi vzácní.²⁰ Stále častěji se dnes mluví o informačním přetížení (*information overload*), kdy jednou z možných reakcí je vědomé vyhýbání se nepotřebným informacím,²¹ zároveň je text v muzeích stále nadužíván.²²

V České republice nemáme mnoho aktuálních výzkumů, které by se muzejním textem zabývaly do větší hloubky. Stejně tak neexistuje systematická metodologická podpora pro tvorbu a evaluaci textů v českých muzeích nebo sdílené normy týkající se toho, co znamená dobrý a kvalitní muzejní text. V muzejní praxi se tak stále častěji objevuje nový trend najímání profesionálních autorů píšících texty na základě podkladů od kurátorů, tzv. copywriterů.²³

Cílem předkládaného výzkumu bylo otevřít téma muzejních textů a obohatit debatu o pohled návštěvníků. Součástí práce bylo také ověřit způsoby, jak muzejní texty zkoumat a identifikovat zásadní parametry textů, které ovlivňují návštěvníckou spokojenost.

Design výzkumu

Výzkum analyzuje dva texty úvodních informačních panelů ve dvou různých institucích, přičemž obě výstavy spojuje téma druhé světové války. Tím, že je téma obou výstav i textů stejné, nedojde ke zkreslení, kdy by jedno z témat mohlo být respondentům bližší. Úvodní panel je v hierarchii textů jeden z nejdůležitějších, protože stojí na začátku výstavy, uvozuje téma, nastavuje interpretační rámec a návštěvníci si díky němu utvářejí prvotní vztah k celé výstavě. Kvalitativní výzkum byl proveden za pomoci kombinace dvou

metod – deskriptivní obsahové analýzy dokumentů (1) a dotazníkového šetření s návštěvníky (2), kteří texty četli kvůli uzavření muzeí v souvislosti s covid-19 mimo expozice. Podmínkou pro účast ve výzkumu byla předchozí zkušenost s návštěvami muzeí, z nichž návštěvníci čerpali při hodnocení. K analýze dokumentů byly kromě manuálních výpočtů využity volně dostupné nástroje skrze webové rozhraní Českého národního korpusu²⁴ a Ústavu formální a aplikované lingvistiky²⁵ (viz níže). Pro šetření byly definovány tyto výzkumné oblasti:

1. Srozumitelnost a obtížnost textu
2. Čtivost textu
3. Přínos textů pro návštěvníky

Analýza probíhala od ledna do března 2021. Respondenti byli vzhledem k časové náročnosti dopředu cíleně vybráni a využity byly širší kontakty řešitelů. Účastníci a účastnice výzkumu si vždy nejprve prošli text a poté společně s výzkumníci vyplňovali dotazník. Všichni respondenti kvůli porovnání evaluovali oba texty. Díky asistovanému vyplnění mohly být zaznamenány i spontánní komentáře, docházelo k výměně názorů mezi výzkumníci a respondenty, a výzkum byl tak obohacen o zajímavé podněty nad rámec předem daných otázek. Dotazníky byly vyplňovány online na platformě Click4survey²⁶ a obsahoval tři části – obecný postoj k problematice muzejních textů (1), hodnocení zkoumaných textů (2) a otázky týkající se respondenta a jeho vztahu k muzeím (3). V dotazníku byly použity různé typy otázek (uzavřené, otevřené, polouzavřené). Výsledky byly zpracovány pomocí programu Excel. Vzhledem k tehdejšímu uzavření muzeí byl porovnáván pouze text a v analýze nebylo zohledněno grafické a formální zpracování panelů a návaznost na výstavu.

Silné a slabé stránky výzkumu

Silnou stránkou výzkumu, který se zaměřuje výhradně na texty a ne na kontext expozic, je to, že kombinuje dvě metody, díky kterým je problematika zachycena komplexněji. Metoda kvantitativní deskriptivní analýzy vychází z lingvistiky

12 Serrelle, 2015, s. 327–330, Faron, 2003 cit. podle FRAGOMENI, Dana. Op. cit., s. 1–11 [cit. 29.3.2021]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/1807/80213>

13 ŠOBÁŇOVÁ, Petra. Využití digitálních technologií v muzejní prezentaci a edukaci [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2019, s. 10–11 [cit. 21.11.2022]. Dostupné z: <http://www.mcmp.cz/vzdelavani/metodicke-texty-a-doporuceni/vyuziti-digitalnich-technologii-v-muzejni-prezentaci-a-edukaci/>

14 ICOM Česká republika: Definice muzea [online]. Brno: Český výbor ICOM, 1994 [cit. 22.4.2021]. Dostupné z: <https://icom-czech.mini.icom.museum/icom/definice-muzea/>

15 MCMANUS, Paulette M. Oh, Yes, They Do: How Museum Visitors Read Labels and Interact with Exhibit Texts. Curator: The Museum Journal [online], 1989, 32(3), s. 174–189 [cit. 24.4.2020]. Dostupné z: doi:10.1111/j.2151-6952.1989.tb00718.x

16 KIRSHENBLATT-GIMBLETT, Barbara. Konference Dějiny ve veřejném prostoru II: Úvodní přednáška Barbary Kirshenblatt-Gimblett. Ústav pro studium totalitních režimů [online], 2020 [cit. 3.5.2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=x2SX7J-3GU4o>. 1h:14:00–1h:20:00.

17 SAMSON, Denis. Le parcours de lecture des visiteurs: théories et méthodes appliquées à l'évaluation formative des panneaux de l'exposition de préfiguration. In: La Muséologie des sciences et ses publics. Regards croisés sur la Grande Galerie de l'Évolution du Muséum national d'Histoire naturelle [online]. Paris: Presses Universitaires de France, 2000, s. 13 [cit. 24.4.2020]. Dostupné z: doi:10.3917/puf.eidel.2000.01.0145; BITGOOD, Stephen a SHETTEL, Harris H. Determining Museum Effectiveness: Visitor Studies Today. The Journal of Museum Education [online], 1996, 21(3),

s. 9 [cit. 19.12.2020]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40479068>

18 SAMSON,

Denis. L'évaluation formative et la genèse du texte. *Publics et Musées* [online], 1992, 1(1), s. 63 [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: doi:10.3406/pumus.1992.1007

19 MIGLIETTA, Anna Maria, PACE, Rosaria a BOERO, Ferdinando. Evaluating Students' Comprehension of Messages on Panels: an Informa Group Company. *Visitors studies* [online], 2011, 14(2), s. 209–218 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: doi:10.1080/10645578.2011.608022;

LIPOVSKY, Caroline. Shaping Learning for Young Audiences: A Comparative Case Study of Children's Texts from Two Parisian Museums. *Visitor Studies* [online], 2020, 23(2), s. 237–265 [cit. 7.11.2020]. Dostupné z: doi:10.1080/10645578.2020.1819744

20 MCMANUS, Paulette M. Op. cit., s. 184.; SAMSON, Denis. L'évaluation formative et la genèse du texte. *Publics et Musées* [online], 1992, 1(1), s. 67.

21 BITGOOD, Stephen. When Is "Museum Fatigue" Not Fatigue?. Curator: The Museum Journal [online], 2009, 52(2), s. 197 [cit. 18.5.2021]. Dostupné z: doi:10.1111/j.2151-6952.2009.tb00344.x

22 Bitgood, 2000; Ekarv, 1994; Gilmore; Sabine, 1994 cit. podle KORSBÆK NIELSEN, Jane. Op. cit., s. 134.

23 JAREŠ, Jakub, PÝCHA, Čeněk a SIXTA, Václav. Op. cit., s. 145.

24 Český národní památník [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu [cit. 21.11.2022]. Dostupné z: <https://www.korpus.cz/>

25 Ústav formální a aplikované lingvistiky [online], 2022. Praha: Institut formální a aplikované lingvistiky [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <https://ufal.mff.cuni.cz/>

26 Click4Survey [online]. Praha: Click4Survey, 2011–2023 [cit. 14.6.2021]. Dostupné z: <https://www.click4survey.cz/>

a poskytuje více objektivní pohled na texty, protože porovnává texty nezávisle na jejich formě.²⁷ Výzkum nebyl zaměřen na pozorování návštěvnického chování v expozici ani na analýzu propojení textů s konkrétním výstavnickým přístupem, ale na vnímání a postřehy, které předložené texty vyvolaly. Na druhou stranu výzkum pracuje s relativně nízkým počtem respondentů (20)²⁸ a pro výzkum by bylo jistě přínosné zohlednit i názor na konkrétní výstavy. Práce s texty se vyznačovala rovněž vysokou časovou náročností.

Představení institucí a textů o druhé světové válce

Do výzkumu jsou zařazeny dva památníky obětem druhé světové války, které mají kromě pietní funkce i muzejní expozice. Následující popis expozic vychází z webové prezentace samotných institucí a vzhledem k tomu, že se výzkum nevěnuje samotným výstavám, ale soustředí se na konkrétní texty, jsou popsány pouze stručně. Plné texty úvodních panelů jsou dostupné online na platformě Zano²⁹.

Památník obětem II. světové války v Mostě

Památník je součástí Oblastního muzea a galerie v Mostě³⁰. Muzeum uvádí, že jeho cílem je: „připomínat tisíce obětí války mnoha národností, desítky tisíc lidí, kteří prošli zdejšími zajateckými a pracovními lágry a uceleně přiblížit období let 1938–1945“. Stálá expozice Památníku se jmenuje Mostecko za II. světové války. Expozice je koncipována tematicky a rozdělena na tři části (Nástup fašismu; Sudetenländische Treibstoff Werke³¹; Poláci na Jezeří). Časově pokrývá období druhé světové války a rámcem výstavy je geografická oblast Mostu a okolí. Cílová skupina návštěvníků není konkrétně specifikována, nicméně právě tento aspekt je obecně pro tvorbu výstav klíčový, protože znalost cílové skupiny umožní obsah výstav zacílit na konkrétní potřeby návštěvníků a naplnit jejich očekávání.³² Úvodní panel (tedy text T1) nese název Nástup fašismu. Jeho autorem je místní

novinář, šéfredaktor *Mosteckého deníku*, pan Edvard D. Beneš. Jde o text v délce 4,3 normostran (7 741 znaků vč. mezer), je nabitý informacemi a téma se snaží objasnit a rozvinout jak do šířky, tak do hloubky. Obsahuje značné množství faktografických informací a cizojazyčných německých slov. Po obecném, krátkém nadpisu „Nástup fašismu“ následuje popis historických a politických událostí v žurnalistickém stylu. V celém textu úvodního panelu je kladen důraz na faktickou přesnost a detailnost informací.

Národní památník II. světové války Hrabyně

Památník je součástí Slezského zemského muzea³³ a jeho expozice Doba zmaru a naděje mapuje politické a vojenské události naší země v evropském kontextu. Muzeum uvádí, že cílem expozice je: „poskytnout návštěvníkům základní informace o období druhé světové války, ale v osobních příbězích pamětníků zprostředkovat i emocionální prožitek, umocněný autentickými předměty, které pro expozici věnovali přímí účastníci bojů“. Cílová skupina návštěvníků není specifikována. Stejně jako expozice v Mostě i tato využívá tematické koncepce a je dělena do čtyř témat (Vznik a bojová činnost československých jednotek na území Sovětského svazu; Boje československých vojáků a letců v Polsku, Francii, na Středním východě a ve Velké Británii; Osvobozovací boje na území Československa; Holocaust a koncentrační tábory a všední život obyvatelstva).

Úvodní panel (tedy text T2) s názvem Mnichovská dohoda a okupace ČSR poskytl vedoucí muzea Kamila Poláková. Rozsah panelu jsou dvě normostrany (3 609 znaků vč. mezer). Text je uveden nadpisem, který vymezuje obsah z hlediska geografického i časového, akcentuje regionální oblast Těšínska a Hlučínska. Obsahuje řadu faktografických informací, ale neobjevují se žádná cizojazyčná slova. Jazykový styl je spíše formální, kdy je kladen důraz na chronologický popis událostí a jejich vysvětlení z pozice autority muzea. Ukázky z textů jsou v Tab. 1.

Tab. 1: Ukázky z textů

Nástup fašismu ³⁴ (T1)	Mnichovská dohoda a okupace ČSR ³⁵ (T2)
Na konci 1. světové války, 18. října 1918, byla z Ameriky sdělena světu zpráva o tzv. Washingtonské deklaraci – právu národů na sebeurčení. Toho využili také Sudetští Němci a ve Vídni 23. října 1918 ustavili výkonný výbor pro zřízení samostatného státu Deutschböhmen na českém území s převahou německého obyvatelstva. T. G. Masaryk sice oznámil z Washingtonu vznik samostatného státu Čechů a Slováků, ale již 29. a 30. října 1918 rakouský parlament ve Vídni schválil vznik provincie Deutschböhmen s plnou politickou a vojenskou podporou. Během tří dnů byly kromě severozápadního pohraničí Deutschböhmen (s hlavním městem Teplicemi, posléze Libercem), vytvořeny také provincie Sudetenland (severozápadní Morava), Böhmerwaldgau (Šumava) a Deutschsüdmähren (jižní Morava). Lze tedy říct, že ani konec 1. světové války a vznik Československé republiky nepřinesl klid na tomto území.	Západní velmoci však neměly zájem skutečně pomoci Československu. Přivítaly proto návrh B. Mussoliniho na uspořádání schůzky 4 velmocí. Dne 29. září 1938 se v Mnichově sešli předsedové vlád Velké Británie, Francie, Itálie a Německa a podepsali zde tzv. mnichovskou dohodu, která zavazovala Československo odstoupit ve prospěch Německa pohraniční území s převahou německého obyvatelstva. Českoslovenští zástupci nebyli k jednání vůbec připuštěni a od Československa se očekávalo, že podmínky dohod bezpodmínečně přijme. Za to mu bylo přislíbeno udělení garancí pro zbytek státu. Československá republika, s výjimkou několika desítek kilometrů hranic s Rumunskem, sousedila výhradně s nepřátelsky zaměřenými státy, přičemž Polsko se domáhalo ultimátem okamžitého odstoupení části Těšínska a území na severním Slovensku.

Výsledky

Analýza porovnává dva texty úvodních panelů (T1 a T2), které spojuje téma druhé světové války a jejich regionální aspekt. Výsledky analýzy, která vycházela z deskriptivní obsahové analýzy dokumentů a z reflexe textů návštěvníky pomocí dotazníkového šetření, jsou prezentovány po jednotlivých výzkumných oblastech.

Respondenti a jejich vztah k muzeím

Do výzkumu se zapojilo 20 respondentů, 11 žen a 9 mužů. Z 20 respondentů bylo 12 ve věku 25–64 let, 5 osob bylo starších 65 let a 3 byli naopak mladší ve věku od 12–24 let. Věk je důležitý vzhledem k životním zkušenostem a u tématu druhé světové války také proto, že starší respondenti mohli v minulosti získat informace od pamětníků. Pro tento vzorek zůstává návštěva muzea spíše výjimečnou událostí, nejčastěji respondenti navštěvují

muzea 1x nebo 2x ročně. Častěji pak chodí do muzeí ženy a v naprosté většině jde především o společenskou či rodinnou událost, které se účastní jak dospělí, tak děti. To klade nároky na muzejní texty, protože musí být přístupné širokému spektru návštěvníků.

Srozumitelnost a obtížnost textů

V intuitivním chápání je srozumitelnost textů velmi individuální a závisí např. na preferencích čtenářů, věku, jejich dosaženém vzdělání i aktuální kognitivní únavě. Respondenti v části dotazníku, která se týkala obecně muzejních textů, uvedli, že je odrazuje přílišná délka textů (17x), komplikovaný jazykový styl (13x), gramatické chyby nebo překlepy (9x). Polovině respondentů vadilo, když neví, k jakému exponátu se texty vztahují, a pozornosti neuniklo ani umístění, nasvícení či velikost textů – „Vadí mi špatná vzdálenost od očí.“ nebo „Když jsou příliš ve tmě a šeru.“

- 27 DVOŘÁKOVÁ, Ilona.** Obsahová analýza / formální obsahová analýza / kvantitativní obsahová analýza. *AntropoWebzin [online]*, 2010(2), s. 95–99 [cit. 6.6.2021]. Dostupné z: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/webzin_2_2010/Dvorakova_I-2-2010.pdf
- 28** Počet respondentů i zaměření na texty bylo negativně ovlivněno restrikcemi spojenými s pandemií covid-19.
- 29** Viz <https://doi.org/10.5281/zenodo.7817575>
- 30** Mezinárodní památník obětím II. světové války Most. *Pamatník-most [online]*. [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <http://www.pamatnik-most.cz/web/>
- 31** Sudetoněmecká továrna.
- 32** SERRELL, Beverly. *Op. cit.*, s. 49–68.
- 33** Národní památník II. světové války Hrabyně [online]. *Slezské zemské muzeum, 2010* [cit. 22.11.2022]. Dostupné z: <http://www.szm.cz/rubrika/25/expozicni-arealy/pamatnik-ii-svetove-valky-hrabyne.html>
- 34** Tato ukázka má délku 878 znaků včetně mezer. Jedná se tedy o mírně více než 11 % délky celkového textu.
- 35** Tato ukázka má délku 817 znaků včetně mezer. Jedná se tedy o necelých 24 % délky celkového textu.
- 36** ŠLERKA, Josef a SMOLÍK, Filip. Automatická měřítka čitelnosti pro česky psané texty. *Studies in Applied Linguistics [online]*, 2010(1), s. 33–44 [cit. 3.3.2021]. Dostupné z: https://studiezaplikovanelin-gvistiky.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/19/2016/03/Josef_Slerka_33-44.pdf
- 37** Mistríkův vzorec obtížnosti: $R = 50 - (S \cdot V) / (N / L)$, kde R je zjištění k hodnocení dle škály obtížnosti; S je průměrný počet slabik ve slově; V je průměrný počet slov ve větě; N je počet všech slov (vzorek 300 slov); L je počet různých slov ve vzorku; N / L je vyjádření indexu opakování slov; (vzorek 300 slov).
- 38** CVRČEK, Václav, ČECH, Radek a KUBÁT, Miroslav. *QuitaUp verze 0.2.5 2/2021: Nástroj pro kvantitativní stylo-metrickou analýzu.*

- Český národní korpus [online]. Ostrava: Katedra českého jazyka, FF Ostravská univerzita, 2020 [cit. 14.6.2021]. Dostupné z: <https://korpus.cz/quitaup/>
- 39 CVRČEK, Václav. KWords. Český národní korpus [online]. Praha: Ústav Českého národního korpusu, 2015 [cit. 14.6.2021]. Dostupné z: <https://kwords.korpus.cz/>
- 40 STRAKOVÁ, Jana a STRAKA, Milan. NameTag 2. Ústav formální a aplikované lingvistiky [online]. Praha: Matematicko-fyzikální fakulta, Univerzita Karlova, 2019 [cit. 14.6.2021]. Dostupné z: <https://ufal.mff.cuni.cz/lnametag/2>
- 41 CVRČEK, Václav, ČECH, Radek a KUBÁT, Miroslav. QuitaUp verze 0.2.5 2/2021: Nástroj pro kvantitativní stylistickou analýzu.
- 42 STRAKOVÁ, Jana a STRAKA, Milan. NameTag 2.
- 43 PRCHALOVÁ, Dana. Zkoumání čtivosti – srovnání způsobů měření obtížnosti textu. Bakalářská práce. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví, Univerzita Karlova v Praze, 2013. s. 14. Vedoucí práce Richard Papík. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/54727>
- 44 SERRELL, Beverly. Op. cit., s. 103; RAND, Judy. Less is More. And More is Less. Exhibition: A journal of exhibition theory & practices for museum professionals [online], 2016, s. 37 [cit. 29.12.2022]. Dostupné z: https://static1.squarespace.com/static/58fa260a-725e25c4f30020f3/t/594d-16c51b631be4c390c593/1498224358446/11_Exhibition_LessIsMore.pdf
- TRENCH, Lucy. Writing Gallery Text at the V&A: A Ten Point Guide. In: Victoria and Albert Museum [online]. London: Victoria and Albert Museum, 2018, s. 21 [cit. 4.2.2021]. Dostupné z: https://www.vam.ac.uk/blog/wp-content/uploads/VA_Gallery-Text-Writing-Guidelines_online_Web.pdf
- 45 SERRELL, Beverly. Op. cit., s. 103.
- 46 Ibidem, s. 34; TRENCH, Lucy. Op. cit., s. 21.

Tab. 2: Výsledky deskriptivní analýzy

Posuzované parametry	Program / metoda	T1: Nástup fašismu	T2: Mnichovská dohoda a okupace ČSR
Srozumitelnost			
Index opakování slov	QuitaUp: verze 0.2.5	1,38	1,28
Čím vyšší index, tím je text srozumitelnější a naopak ³⁶			
Slovní bohatost	QuitaUp: verze 0.2.5	0,72	0,78
Čím vyšší index slovního bohatství, tím bohatší slovník a tím hůře srozumitelný text a naopak			
Počet faktografických informací	NameTag 2	140	68
Počet cizojazyčných slov	Manuální součet německých slov v textu	14	0
Čtivost			
Počet NS		4,3	1,9
1800 znaků vč. mezer = 1 normostrana			
Počet znaků	QuitaUp: verze 0.2.5	7 731	3 608
Počet slov	QuitaUp: verze 0.2.5	1 122	520
Počet různých slov (lemmat)	QuitaUp: verze 0.2.5	684	387
Délka věty	QuitaUp: verze 0.2.5	13,4	10,28
Průměrná délka slova	QuitaUp: verze 0.2.5	5,73	5,81
Dějovost textu	QuitaUp: verze 0.2.5	0,27	0,31
Vyšší počet sloves vyjadřuje větší dynamiku textu			
Popisnost textu	QuitaUp: verze 0.2.5	0,74	0,70
Vyšší počet přídavných jmen značí vyšší deskriptivitu textu			

Tematická soudržnost (KWords) <i>Čím vyšší počet různých tematických slov, tím vyšší je tematická bohatost a tím menší tematická soudržnost textu</i>	KWords; QuitaUp: verze 0.2.5	30	5
Obtížnost textu³⁷ <i>Mistríkova škála obtížnosti textu</i>	$R = 50 - (S \cdot V) / (N / L)$	28,26	14,34
		Náročný, ale srozumitelný	Těžko srozumitelný, vhodný ke studiu

Nástroje a postupy kvantitativní lingvistiky popisují texty v klíčových parametrech ovlivňujících srozumitelnost – bohatost jazyka, index opakování slov,³⁸ počet cizojazyčných slov, tematická soudržnost³⁹ a počet a detailnost faktografických informací.⁴⁰ Výsledky k textu T1 a T2, použité metody a nástroje jsou uvedeny v T-ab. 2. Podle indexu opakování slov vychází T1 („Nástup fašismu“) jako srozumitelnější. Výsledky ukazují, že text T2 („Mnichovská dohoda a okupace ČSR“) je díky menšímu opakování slov a vyšší slovní bohatosti méně předvídatelným, čímž je pro návštěvníky hůře srozumitelným. Obě metody, manuální výpočet i použití softwaru QuitaUp⁴¹ vyhodnotily texty stejně. Pro 11 z 20 respondentů je téma druhé světové války zajímavé, přičemž hlubší zájem a znalosti tématu projevilo ze vzorku 6 respondentů, mužů. Analýza srozumitelnosti textů odvozené od množství a detailnosti faktografických údajů byla založena na automatické klasifikaci vlastních jmen do kategoriálního systému v softwaru NameTag 2⁴². T1 obsahuje 140 faktografických údajů, text T2 pak 68. Nejvyšší podíl mají u obou textů geografické údaje (T1 74; T2 43), časové údaje (T1 28; T2 6), osobní jména (T1 17; T2 5). U textu T1 je také nápadná výrazná detailnost faktů, např. široká škála geografických informací (T1 – kontinenty, státy, města, přírodní oblasti, pohoří, řeky vč. soudobých názvů v němčině). Kvůli německým výrazům má T1 14 cizích slov,

T2 žádná. T1 („Nástup fašismu“) obsahuje vyšší množství detailnějších faktografických informací a cizí slova, což ovlivňuje jeho srozumitelnost.

Při hodnocení textu T1 („Nástup fašismu“) 10 respondentům komplikovalo čtení právě velké množství faktografických informací a německých slov – „*Příliš faktografických informací (jména, data, místa), moc dlouhý, příliš cizích slov, příliš podrobný.*“ Někteří respondenti (8) se museli v textu vracet a číst ho opakovaně, aby byli schopni usledovat linii textu, nebo naopak v textu přeskakovali a vynechávali – „*Vynechal jsem všechna německá slova.*“ A další respondentka dodává „*Četla jsem jen začátek a konec, prostředek moc ne...*“ Subjektivně horší srozumitelnost ovlivnila nejen způsob čtení, ale i celkové množství přečteného textu. Text T1 nepřečetlo 12 z 20 respondentů a více než třetina nedočetla ani do poloviny. V jednom případě však respondent s hlubšími znalostmi naopak dostatek faktografických informací a komplexnost tématu ocenil.

Obtížnost textu se vyhodnocuje na základě Mistríkovy škály obtížnosti textu na škále 0–50⁴³, podrobněji viz tabulka 3. T1 „Nástup fašismu“ je tedy text výkladový, náročný, ale srozumitelný, text T2 „Mnichovská dohoda a okupace ČSR“ je text stylizovaný, těžko srozumitelný, vhodný k soustředěnému studiu, nikoli ke čtení. Podle kvantitativní analýzy je T1 „Nástup fašismu“ pro návštěvníka méně obtížný.

47 ŠLERKA, J. a F. SMOLÍK. Automatická měřítka čitelnosti pro česky psané texty. *Studies in Applied Linguistics* [online]. 2010, 2010, 2010(1), s. 33-44 [cit. 2021-03-03]. ISSN 1804-3240. Dostupné z: https://studiezaplikovanelinguistiky.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/19/2016/03/Josef_Slerka_33-44.pdf

48 Mistríkův vzorec obtížnosti:
 $R = 50 - (S \cdot V) / (N / L)$, kde
R zjištění k hodnocení dle škály obtížnosti; *S* je průměrný počet slabik ve slově; *V* je průměrný počet slov ve větě; *N* je počet všech slov (vzorek 300 slov); *L* je počet různých slov ve vzorku; *N / L* je vyjádření indexu opakování slov; (vzorek 300 slov)

Tab. 3: Stupnice obtížnosti textů podle Mistríka

Stupnice hodnocení obtížnosti textu podle Mistríka	
50–40	Velmi lehké texty, narativní, konverzační, odpočinkové a zábavné
40–30	Texty průměrně obtížné, lehce srozumitelné, dají se číst plyně
30–20	Texty výkladové, náročné a srozumitelné
20–10	Texty stylizované, těžko srozumitelné, vhodné ke studiu, nikoli ke čtení
10–0	Text na hraně srozumitelnosti

Čtivost textu

Z 20 respondentů téměř všichni potvrdili, že texty v muzeu čtou (18). Texty čtou podrobně, pokud je zaujmou, jinak je spíše prolétnou a hledají v nich pouze zajímavé informace. Oceňují stručné texty, ale rádi dostanou informaci o tom, kde mohou v případě zájmu najít další informace. O podrobné informace projeví zájem jen 3 respondenti, 2 uvedli, že texty většinou nečtou vůbec. Jedna návštěvnice to vysvětluje slovy – „Nerada čtu texty, radši se kouknu na výstavu.“ A další dodává, že raději si názor činí sám – „Rád si interpretuji umění svým způsobem.“ Čtivost textu je pro návštěvníka odvozená od kvantitativních parametrů (délka textu, průměrná délka vět, tematická soudržnost, jazykový styl, dějovost, popisnost) a má vliv na množství textu, které je návštěvník schopen lehce vstřebat.⁴⁴ Výsledky jsou také uvedeny v Tab. 2.

Na základě získaných objektivních dat lze tedy shrnout, že text T1 („Nástup fašismu“) je více než dvakrát tak delší, tematicky bohatší, psaný v delších větách a více popisným jazykem. Text T2 je kratší, úžeji tematicky zaměřený, více dějový a psaný v kratších větách. Jako čtivější se na základě kvantitativních zjištění jeví text T2 („Mnichovská dohoda a okupace ČSR“), který většina respondentů (16) četla plynule bez nutnosti se v textu vracet nebo ho číst opakovaně. Text byl přečten kompletně nebo respondenti přečetli více než jeho polovinu (17) – „Text jsem přečetla celý.“ Čtivost textu ovlivnila také pečlivost, s kterou respondenti text četli – „Nepřeskočil jsem zde nic, všemu jsem

věnoval pozornost.“ A více než u textu T1 respondenti komentovali snadnost čtení – „Všemu jsem rozuměla.“ A „Nebylo tam nic obtížného.“ Ojediněle bylo uvedeno jako obtížné slovo „župa“, kterému nerozuměli v textu 3 respondenti z kategorie 12–24 let. Jako rušivé při čtení textu uváděl jeden respondent počty obyvatel. Z výsledků lze vyvozovat, že bezproblémová srozumitelnost pozitivně ovlivnila i čtivost tohoto textu.

Texty úvodních informačních panelů většinou patří mezi delší a tedy i časově náročnější. Respondenti uvedli, že jejich čtení souvisí se subjektivním zájmem o téma expozice a se vstupními znalostmi respondentů (14x). Pokud se však domnívají, že jsou s tématem již dobře seznámeni, texty nečtou. Rozhodnutí, zda texty úvodních panelů budou číst, závisí také na aktuálním naladění a času, který mají nebo jsou ochotni textu věnovat – „Závisí to na velikosti muzea a množství času. Pokud budu v lokálním muzeu a mám na něj několik hodin, tak určitě panely čtu. Pokud budu v Louvru a mám na něj jeden den, tak si vyberu pouze zajímavá témata.“ Další respondenti nebyli tak určití – „Čtu je podle času a nálady.“ Nebo „Jak kdy, asi podle nálady.“ Pro mladého respondenta z kategorie 12–24 let je určujícím faktorem délka a texty celkově považuje za odrazující – „Nečtu je, je to moc dlouhý.“

Přínos textů pro návštěvníky

U textu T1 „Nástup fašismu“ výrazná většina respondentů negativně hodnotí jak přesytenost informacemi, tak především

délku textu, která je 4,3 normostrany. Délka přitom ovlivnila přístup respondentů k textu ještě před jeho samotným čtením. Ze spontánních komentářů vyplynulo, že respondenti se cítili dopředu unaveni a demotivováni délkou textu a text se jim nechtěl číst – „Uf, to se mi teda číst nechce!“, „Ježíši, to je dlouhý!“, „Ten druhý text je taky tak dlouhý?“, „V muzeu bych to nečetla.“ U jednoho respondenta se délka textu stala bariérou pokračovat ve čtení, přestože začátek ho zaujal. Přesycenost informacemi způsobila, že návštěvníci byli zmatení, nevěděli, co je důležité – „Je to příliš detailní, střídalo se mnoho témat, text nepůsobil celistvě.“ Snaha o komplexnost narazila u respondentů s hlubšími znalostmi, kteří si všimli chyb a komentovali nevhodnost názvu – „Text je nevyvážený a neobjektivní.“ „Text byl neobjektivní, v některých pasážích citelně psaný z pohledu Čechů.“ A dokonce – „Je to demagogické od nadpisu až po závěr. Přičlenění pohraničí k Německé říši nemělo nic společného s fašismem, ten v Německu nebyl (národní socialismus není fašismus).“ Na druhou stranu zazněly i konkrétní pozitivní hodnocení – „Dozvěděl jsem se o administrativních regionech.“ A „Líbil se mi závěr – popis členění pohraničního území po odtržení od Československa.“ Respondenti měli určit, o čem text je, a hodnocení textu T1 bylo poměrně nesourodé a více abstraktní. Mladší respondenti cíle textu určovali velmi vágně, specifickěji toho byli schopni respondenti v kategorii 25–64 let. Vysokou míru orientace v textu prokázali respondenti, kteří jsou s tématem obeznámeni dobře, přičemž regionální aspekt zmínil pouze 1 respondent. Alternativní název panelu by zvolilo 7 z 20 respondentů. I přes negativní hodnocení délky a faktografické přesycenosti v celkovém hodnocení 13 z 20 respondentů uvedlo, že se jim text líbil.

Kratší text T2 („Mnichovská dohoda“) je vnímán pozitivně již díky své délce – „Text byl stručnější, kompaktnější, a ne tak rozbihavý.“ Respondenti ve spontánních komentářích reagovali živěji a byl patrný rozdíl v tom, že na text více reagují respondenti bez hlubších znalostí. Více se také

soustředili na text a jeho obsah a méně komentovali jeho délku. Respondenti s hlubšími znalostmi a zájmem o téma pozitivně hodnotili snahu o objektivitu textu a srozumitelnost, nicméně i zde se objevily konkrétní výtky k faktům. Respondenti byli snáze schopni identifikovat cíl a obsah textu a existovala mezi nimi větší shoda, i když i zde byli starší respondenti konkrétnější. Regionální aspekt Hlučínska byl rozeznán dvěma respondenty. I přes stručnější a kratší pojetí textu respondenti uváděli, že se dozvěděli něco nového, a to včetně respondentů s hlubšími znalostmi – „To Polsko mě překvapilo.“ „To bylo zajímavé, některé věci jsem neznal.“ „To o tom regionu jsem nevěděl.“ Zazněl také komentář, že se jedná o „normální text v muzeu“ a že text tohoto typu „dává základní přehled o událostech pro čtenáře, který ví o událostech velmi málo.“ T2 se líbil 18 z 20 respondentů. „Příjemná“ délka a srozumitelnost textu nevzala respondentům energii spontánně diskutovat a text, který pojal téma sevřenějším způsobem, ponechal prostor pro komentáře, kontrastování znalostí či další otázky k tématu, čímž probudil zájem zvláště u respondentů bez hlubších znalostí.

Diskuse a doporučení pro praxi

Kvantitativní analýza je nám schopna pomocí výskytu četnosti určitých parametrů poskytnout objektivní výsledky založené na matematickém vyjádření vlastností zkoumaných textů, což umožňuje texty porovnávat. Mistríkův vzorec se v této analýze ukázal jako nefunkční, protože text, který z této analýzy vyšel jako složitější, byl vnímán respondenty pozitivněji. Bylo by vhodné tento vzorec otestovat na dalších muzejních textech. Jako důležité parametry z deskriptivní analýzy naopak můžeme považovat počet faktografických informací, množství cizích slov, počet sloves a délku vět.

Pro respondenty je zásadním parametrem přiměřená délka textu, která ovlivňuje motivaci ke čtení. V roce 1996 byla doporučována délka úvodních informačních panelů v počtu 300 slov,⁴⁵ v roce 2015 to bylo už jen mezi 50–180 slov.⁴⁶ Ani jeden

ze zkoumaných panelů nesplňuje doporučenou délku z roku 1996.

Přestože T2 je výrazně kratší než T1 a pozitivněji hodnocen respondenty, i tak se objevil komentář – „*Jako je kratší, ale na mě taky dlouhý.*“ Délka má spolu se srozumitelností zásadní vliv na kvalitu čtení a množství přečteného textu. Výhodou textu se také ukázala jeho dějovost, která přispívá ke srozumitelnosti a čtivosti.

Výsledky ukazují, že i přes konkrétní a poměrně silné výtky zejména k textu T1 respondenti celkově hodnotí oba texty poměrně pozitivně (13/20 u T1 a 18/20 u T2) a jsou tedy k muzejním textům poměrně shovívaví. Potvrdilo se, že vnímání textů je velmi individuální a závisí na věku respondentů, zájmu o téma, ale i na momentálních časových možnostech nebo osobním naladění, které však nebylo možno mimo kontext expozice podrobněji prozkoumat. Zajímavé je také zjištění, že již titulek ovlivňuje pochopení textu a nastavuje očekávání, které si návštěvníci dělají. Stručný, ale více abstraktní titulek textu T1 *Nástup fašismu* způsobil, že si řada respondentů nedokázala představit, o čem text bude a respondenti se cítili zmateni, protože nenacházeli očekávané informace. Důležitým zjištěním je, jakou roli v pochopení hraje tematická sevřenost textu, protože text obsahující více témat způsobil zhoršenou orientaci respondentů, postupnou ztrátu zájmu a respondenti přestávali číst. Předkládaný výzkum potvrzuje již citované studie z prostředí zahraničních muzeí, že cítí-li návštěvníci informační zahlcení, začnou se informacím podvědomě vyhýbat a bránit. Lze tedy konstatovat, že větší množství nabízených informací nemusí nutně znamenat větší přínos pro návštěvníka. Ukázalo se, že komplexnější a detailní pojetí textu vyhovovalo pouze respondentům s hlubšími znalostmi. U ostatních respondentů komplexnost způsobil, že veškerou energii věnovali čtení nebo orientaci v jednotlivých podtématech a neměli chuť k diskuzi ani ke sdílení postřehů s ostatními. Na základě zjištěných informací, jak z výzkumu, tak z prostudované literatury, lze shrnout následující doporučení pro praxi:

- Psaní muzejních textů by mělo navazovat na důkladné diskuse tvůrců o tom, o čem výstava je.
- Tvůrci by si měli ujasnit, co je cílem textu.
- Je vhodné stanovit si maximální délku textu a do té se vejít, čímž bude podpořena tematická sevřenost a jasný cíl textu.
- Text, který nemá jasnou myšlenku a je zmatený, návštěvníci vynechají a přejdou rovnou k exponátům.
- Více informací neznamená vyšší přínosnost pro návštěvníky. I méně faktografický text dokáže zaujmout návštěvníky s hlubšími znalostmi.
- Expozice by měla s texty šetřit a informovat o tom, kde najdou doplňující informace v případě hlubšího zájmu (katalogy, informační kiosky, aplikace apod.).
- Návštěvníci zkoumají, z jakého úhlu pohledu jsou texty psány a nevnímají muzejní texty jako neutrální. Proto je třeba si při psaní textu položit otázku, z jakého úhlu pohledu text psát.
- Zásadní je délka textu, přičemž i kratší text byl hodnocen jako dlouhý.
- V textu by se neměly vyskytovat cizí slova a zastaralé výrazy, které zejména mladším lidem nemusí být srozumitelné a nemají ji v aktivní slovní zásobě.
- Texty dokáží podnítit ke sdílení názorů na téma mezi návštěvníky
- Texty je vhodné před jejich realizací otestovat na lidech v okolí.
- Při testování je vhodné ověřit schopnost čtenářů říct, o čem text je a určit konkrétní zajímavé informace, protože respondenti mají tendenci texty chválit.
- Při testování je vhodné respondenty vybídnout, ať určí, které informace v textu považují za nadbytečné a méně podnětné.

Závěr

Předkládaný výzkum v českém kontextu potvrdil zjištění z dalších zahraničních studií, že způsob zpracování textů ovlivňuje

motivaci a rozhodnutí návštěvníků, zda a v jaké míře budou texty číst, zda tématu porozumí a s jakou intenzitou a chutí budou přečtené poznatky sdílet. Obohacující by bylo doplnit jej výzkumem, který zohlední kontext celé expozice. Dále by bylo vhodné zaměřit se i na jiné druhy textů, např. popisky u exponátů nebo texty resp. audia v mobilních aplikacích nebo jiných digitálních extenzích expozic. Vhodné by bylo rovněž otestovat Mistríkův vzorec na dalších muzejních textech, aby se na větším vzorku textů potvrdila či vyvrátila vhodnost této kvantitativní metody. Sada praktických doporučení, které se opíraly jak o provedený výzkum, tak o prostudovanou odbornou literaturu, vybízí k reflexi praxe ohledně vzniku muzejních textů v expozicích.

Poděkování

Za poskytnuté texty k analýze děkujeme Mgr. Kamile Polákové, vedoucí z Národního památníku II. světové války – Hrabyně a panu Edvardu D. Benešovi z Mezinárodního památníku obětem II. světové války v Mostě.

Seznam použité literatury

AHMAD, Shamsidar et al. Museum Exhibition Design: Communication of Meaning and the Shaping of Knowledge. *Procedia: Social and Behavioral Sciences* [online], 2014 (153), s. 254–265 [cit. 28.3.2023]. Dostupné z: doi:10.1016/j.sbspro.2014.10.059
 BITGOOD, Stephen. When Is “Museum Fatigue” Not Fatigue?. *Curator: The Museum Journal* [online], 2009, 52(2), s. 193–202 [cit. 18.5.2021]. Dostupné z: doi:10.1111/j.2151-6952.2009.tb00344.x
 BITGOOD, Stephen. The Role of Attention in Designing Effective Interpretive Labels. *Journal of Interpretation Research* [online], 2000, 5(2), 31–45 [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: doi:10.1177/109258720000500205
 DVOŘÁKOVÁ, Ilona. Obsahová analýza / formální obsahová analýza / kvantitativní obsahová analýza. *AntropoWebzin* [online], 2010(2), s. 95–99 [cit. 6.6.2021]. Dostupné

z: http://www.antropoweb.cz/media/webzin/webzin_2_2010/Dvorakova__I-2-2010.pdf

FOURNIAL, Monika. *Práce s textem v muzejních expozicích*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví, 2022. Vedoucí práce: Wančová, Nina. Dostupné také z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/174946>

FRAGOMENI, Dana. The Evolution of Exhibit Labels. *Faculty of Information Quarterly* [online], 2010, 2(1), s. 1–11 [cit. 29.3.2021]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/1807/80213>

ICOM Česká republika: *Definice muzea* [online]. Brno: Český výbor ICOM, 1994 [cit. 22.4.2021]. Dostupné z: <https://icom-czech.mini.icom.museum/icom/definice-muzea/>
 JAGOŠOVÁ, Lucie a KIRSCH, Otakar (ed.). *Muzejní profese a veřejnost: Reflexe edukačního fenoménu v současné muzejní praxi* [online]. Brno: Muni Press, 2018 [cit. 21.11.2022]. Dostupné z: doi:10.5817/CZ.MUNI.M210-9485-2018

JAREŠ, Jakub, PÝCHA, Čeněk a SIXTA, Václav. *Jak vystavujeme soudobé dějiny: muzeum v diskuzi*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020.

KIRSHENBLATT-GIMBLETT, Barbara. Konference Dějiny ve veřejném prostoru II: Úvodní přednáška Barbary Kirshenblatt-Gimblett. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online], 2020 [cit. 3.5.2021]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=x2SX7J3GU4o>

KORSBÆK NIELSEN, Jane. *Museum communication: Learning, Interaction and experience*. Phd thesis. St Andrews: University of St Andrews, 2014. Vedoucí práce: Ulrike Weiss. Dostupné také z: <https://research-repository.st-andrews.ac.uk/handle/10023/5770?show=full>

MCMANUS, Paulette M. Oh, Yes, They Do: How Museum Visitors Read Labels and Interact with Exhibit Texts. *Curator: The Museum Journal* [online], 1989, 32(3), s. 174–189 [cit. 24.4.2020]. Dostupné z: doi:10.1111/j.2151-6952.1989.tb00718.x

MIGLIETTA, Anna Maria, PACE, Rosaria a BOERO, Ferdinando. Evaluating Students' Comprehension of Messages

- on Panels: an Informa Group Company. *Visitors studies* [online], 2011, 14(2), s. 209–218 [cit. 20.3.2023]. Dostupné z: doi:10.1080/10645578.2011.608022
- PRCHALOVÁ, Dana. *Zkoumání čtivosti – srovnání způsobů měření obtížnosti textu*. Bakalářská práce. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví, Univerzita Karlova v Praze, 2013. Vedoucí práce Richard Papík. Dostupné také z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/54727>
- RAND, Judy. Less is More. And More is Less. *Exhibition: A journal of exhibition theory & practices for museum professionals* [online], 2016, s. 36–41 [cit. 29.12.2022]. Dostupné z: https://static1.squarespace.com/static/58fa260a725e25c4f30020f3/t/594d16c51b631be4c390c593/1498224358446/11_Exhibition_LessIsMore.pdf
- RAVELLI, Louise. *Museum Texts: Communication Frameworks* [online]. London: Routledge, 2005, s. 1–3 [cit. 28.3.2023]. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9780203964187>
- SAMSON, Denis. L'évaluation formative et la genèse du texte. *Publics et Musées* [online], 1992, 1(1), s. 57–74 [cit. 20.12.2020]. Dostupné z: doi:10.3406/pumus.1992.1007
- SAMSON, Denis. Le parcours de lecture des visiteurs: théories et méthodes appliquées à l'évaluation formative des panneaux de l'exposition de préfiguration. In: *La Muséologie des sciences et ses publics. Regards croisés sur la Grande Galerie de l'Évolution du Muséum national d'Histoire naturelle* [online]. Paris: Presses Universitaires de France, 2000, s. 145–158 [cit. 24.4.2020]. Dostupné z: doi:10.3917/puf.eidel.2000.01.0145
- SERRELL, Beverly. *Exhibit Labels: An Interpretive Approach*. 2nd edition. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2015.
- ŠLERKA, Josef a SMOLÍK, Filip. Automatická měřítka čitelnosti pro česky psané texty. *Studies in Applied Linguistics* [online], 2010(1), s. 33–44 [cit. 3.3.2021]. Dostupné z: https://studiezaplikovanelinguistiky.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/19/2016/03/Josef_Slerka_33-44.pdf
- ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Využití digitálních technologií v muzejní prezentaci a edukaci* [online]. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2019 [cit. 21.11.2022]. Dostupné z: <http://www.mcmp.cz/vzdelavani/metodicke-texty-a-doporuceni/vyuziti-digitalnich-technologii-v-muzejni-prezentaci-a-edukaci/>
- TRENCH, Lucy. Writing Gallery Text at the V&A: A Ten Point Guide. In: *Victoria and Albert Museum* [online]. London: Victoria and Albert Museum, 2018 [cit. 4.2.2021]. Dostupné z: https://www.vam.ac.uk/blog/wp-content/uploads/VA_Gallery-Text-Writing-Guidelines_online_Web.pdf

Svatební čamara J. V. Sládka – její průzkum a fenomén národního oděvu 19. století v historickém kontextu¹

Dominika Nagyová

J.V. Sládek's Wedding Outer Garment (Czamara) - Its Research and the Phenomenon of the National Attire of the 19th Century in a Historical Context

Abstract: *Josef Václav Sládek was a very important personality of the post-revolutionary years 1848–49. He was not only a successful poet and a journalist, but also an excellent translator from English to Czech language, a photographer, an assistant at the National Museum and on his journey through America he tried several workers' professions. Most of his estates were donated to the Museum in Zbiroh or to the Museum of Czech Literature, but some objects are part of the collections of the National Museum as well. One of them is the wedding Czamara from the marriage to his first wife Emilie Nedvídková in 1873, which was bought from Pavel Vyskočil (relative of J. V. Sládek) in 1958. Czamara has black colour with a characteristic cord fastening. The cutting pattern corresponds to the period of wedding – i.e. the second half of the 19th century. The textile-technological survey was intended to document the parts of the garment in detail, to identify its material composition, the type of fabrics used, etc. The article briefly summarizes the significant events of Josef Václav Sládek's life, then it discusses the phenomenon of the national garment and the importance of Czamara in that period. The information can be used as a source for further research in this topic, or as a basic material for the reconstruction of the national clothing of the second half of the 19th century. Last but not least, with detailed documentation, we do not need to work with the original object, so it is possible to reduce manipulation with fragile historical material.*

Key words: *Josef Václav Sládek, Emilie Nedvídková, czamara, national garment, 19th century clothing, 19th century patriotism*

Josef Václav Sládek

J. V. Sládek se narodil 27. října 1845 ve Zbirohu na Rokycansku. Jeho rodný dům, po několika úpravách, dosud stojí na Masarykově náměstí. Dnes se v něm nachází Muzeum Josefa Václava Sládka (od roku 1952) a část expozice Městského muzea (od roku 2005).² Sládek patřil mezi významné osobnosti národního obrození druhé poloviny 19. století. Jeho směřování bylo formováno už v letech 1851–1856, kdy navštěvoval místní školu. O svém

učiteli Antonínu Krausovi napsal: „Rád vzpomínám na svého prvního starého učitele, jehož přičiněním byly probuzeny ve mně v letech 1851–56 první jiskry českého vědomí“.³ Sládek se dále zmiňuje, že jim učitel vyprávěl „pohádky“ o Libuši, Tetce a Kaši, Přemyslu Oráči apod.⁴, čímž některé záky pravděpodobně inspiroval k národnímu uvědomění, mezi nimi výrazně i Josefa Václava Sládka.⁵

Dětství bylo do značné míry spjato s církví – jeho rodina měla přátelské vztahy s knězem Pavlem Šimandlem. Poměrně

¹ Práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019-2023/8.III.e, 00023272).

² HNÍZDIL, Pavel. Josef Václav Sládek – rodopisná zpráva, životopis. Hostivice: BARON, 2012, s. 1.

³ POLÁK, Josef. Josef Václav Sládek – život a tvorba. Praha: Univerzita Karlova, 1984, s. 26–28.

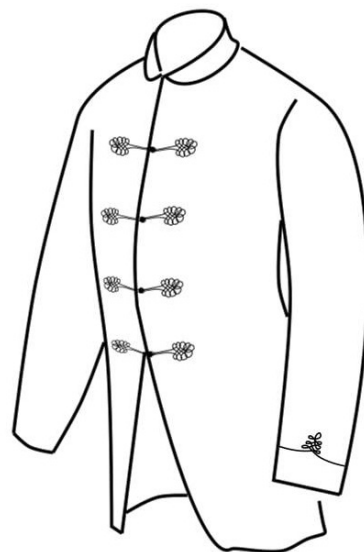
⁴ Dcera Kroka – Hájkova kronika ji uvádí pod jménem Káša, Dalimilova ji oslovuje Kazě a Kosmova Kazi.

⁵ POLÁK, Josef. Op. cit., s. 26–28.

Ing. Dominika Nagyová
Oddělení péče o sbírky
Národní muzeum
dominika.nagyova@nm.cz

Obr. 1: Čamara J. V. Sládka ze sbírek Národního muzea, inv. č. – H2-54504, foto: Olga Tlapáková

Obr. 2: Nákres čamary J. V. Sládka se zakreslením typického šňůrového zapínání

dlouhou dobu bylo předpokládáno, že se Josef Václav vydá na studium teologie. Rozhodnutí bylo ovlivněno katechetem Karlem Schwarzem, který slíbil rodičům, že jejich synovi zajistí místo ve studentském konviktu při pražském bohosloveckém semináři. Předtím však musel absolvovat alespoň jeden rok na pražském gymnáziu s dobrým prospěchem.⁶ V jedenácti letech proto skládal zkoušku na staroměstském (akademickém) gymnáziu v Praze, u které kvůli nedostatkům ze zbirožské školy neuspěl. Proto byl nucen opakovat ročník na některé pražské národní škole, aby si doplnil vědomosti nutné pro postup na vyšší stupeň.^{7,8} Byl přijat na Amerlingovou „budečskou“ vzornou národní školu, kde si doplnil vědomosti, a v roce 1857 byl přijat na německé piaristické gymnázium. Tam mu však celé studium značně znepríjemňoval profesor Eusebius Durdík. Josef Václav tak neskončil s dobrým prospěchem a nemohl pokračovat na plánovaném studiu v konviktu. Rodiče váhali, zda ho neměli dát vyučit řemeslu, ale Josef Václav studium opustit nechtěl a slíbil jim, že financování zvládne svépomocí. Na piaristickém gymnáziu studoval do roku 1862, následně pokračoval na jeho vytouženém staroměstském akademickém gymnáziu, které ukončil v roce 1865. Mezi jeho spolužáky patřili např. Svatopluk Čech, Otakar Hostinský, Josef Dürich a další. Blízko měl zejména k Robertu Václavu Kounicovi. Pravděpodobně díky gymnáziu, které bylo

proslulé akademickým a vlasteneckým duchem, a inspirativním spolužákům, se Sládek rozhodl pokračovat ve studiu filozofie, nikoliv teologie. Toto rozhodnutí nesli jeho rodiče velmi těžko.⁹ Na pražské filozofické fakultě se Sládek vydal cestou přírodních věd, pravděpodobně s vidinou lepšího uplatnění.¹⁰ Studia si hradil kondicemi, překlady a pomocnými pracemi v Českém muzeu (dnes Národní muzeum).¹¹ Volný čas trávil četbou domácí i světové literatury a věnoval se prvním překladatelským pokusům. Josef Václav se na radu R. V. Kounice učil anglický jazyk.¹² V letech 1868–1870 pobýval v Americe. Mezi hlavní důvody pro odjezd patřily touha po poznání, ale zejména jeho aktivity, které se nezdály policii. Jednalo se o jeho příspěvky v almanachu *Ruch*, účasti na demonstracích apod.¹³ Při rozloučení se Sládkem v Šárce došlo k několika horlivým vystoupením, načež policie vydala zatykač na Sládka a právníka Bedřicha Pacáka. Sládek se proto už v noci vydal na cestu do USA přes Německo a Švýcarsko.¹⁴

Cesta do USA byla finančně podpořena spolkem Svatobor. Dále mu přispěly *Národní listy* bratří Grégrových – ti na oplátku požadovali články a fejetony z Ameriky. Dalším přivýdělkem v USA bylo učení českých dětí. Při cestách pracoval například na stavbě transkontinentální dráhy nebo jako pomocný dělník na nákladní lodi. Novinářem se stal v českém

⁶ *Ibidem*, s. 29–30.

⁷ HNÍZDIL, Pavel. *Op. cit.*, s. 30.

⁸ POLÁK, Josef. *Op. cit.*, s. 30–31.

⁹ *Ibidem*, s. 32–34.

¹⁰ *Ibidem*, s. 36.

¹¹ BALÍK, Ivo. *Josef Václav Sládek a jeho první žena – Emilie Nedvídková z Počátek. In: Vlastivědný sborník Pelhřimovska. Pelhřimov: Okresní muzeum Pelhřimov, 2002, s. 35–45.*

¹² HNÍZDIL, Pavel. *Op. cit.*, s. 31.

¹³ *Ibidem*, s. 32–33.

¹⁴ BALÍK, Ivo. *Op. cit.*, s. 35–45.

krajanském listu *Národní noviny* (pod pseudonymem J. S. Počáteký).¹⁵ Na cestách sbíral přírodniny pro Národní muzeum, kde byl asistentem. Parník s nálezy však ztroskotál a nasbírané vzorky se do Čech nedostaly.¹⁶ Po návratu napsal první anglickou čítanku a gramatiku angličtiny.¹⁷ Dále pracoval v redakci *Národních listů*, přispíval do *Hálkových Květů*, *Světového*, *Osvěty* a *Zlaté Prahy*. Dlouhou dobu byl čelnou postavou časopisu *Lumír*. Cesta do Ameriky ho inspirovala k překladům různých děl – např. *Píseň o Hiawathovi* od Henryho Longfellowa. Lince spojené s původními obyvateli Ameriky se věnoval také ve vlastním díle *Na hrobech indiánských*, která byla poměrně kritická k evropským přistěhovalcům, kteří postupně vytlačovali původní obyvatele Ameriky.^{18, 19} Fejetony a příhody z pobytu v Americe vyšly v díle *Má Amerika*.²⁰ Kromě literární tvorby se věnoval také fotografování. Byl jedním ze zakládajících členů Fotografického klubu amatérů z roku 1889.²¹ Některé ze Sládkových snímků je v současnosti možné zhlédnout v Muzeu J. V. Sládka a Městském muzeu ve Zbirohu. Na sklonku života se věnoval především překladům Shakespearových děl. Zemřel 28. června 1912 ve Zbirohu po několikaleťtých těžkých zdravotních potížích.²²

Josef Václav Sládek a jeho sňatky

První manželkou byla Emilie Nedvídková, která se narodila 16. listopadu 1851 v Počátkách jako dcera továrníka a purkmistra Aloise Nedvídky. Seznámil je prof. Vostrý na sokolském plese na Žofíně v roce 1867.^{23, 24} Emilie v Praze navštěvovala Městskou dívčí školu. Během studia se spolu vídali, ale v roce 1867 se už Emilie do Prahy po prázdninách nevrátila. Poté si pouze předávali korespondenci skrze prostředníky – p. Beranovou (počátecká rodačka žijící v Praze, u které pobývala Emilie na studiích) a prof. Vostrého. Během pobytu v Americe si stále dopisovali, ale ke konci dvouletého odloučení vztahy ochladly. Zejména ze strany Emilie, kterou znepokojily dobrodružné představy Sládka, se kterými se

v dopisech svěřoval Čelakovskému (skrže něho se o plánech dozvěděla Emilie). Píše např. „Zříkám se domácího štěstí navždy, mělo-li by mi překážet v provedení zámyslů mých, mělo-li by mne snížit k otroctví z nedostatku obživy, a nikdy nepoddám se tomu, abych dobyl si obživy oné službou císařskou!“. Emilii, a zejména jejím rodičům, se tento postoj nezamlouval. Emilie se proto chystala známost ukončit, ale Sládek už byl na cestě z Ameriky. Po návratu a osobním setkání byl vztah znovu obnoven. Otec Emilie si však pro svoji dceru nepředstavoval nezajištěného muže bez stálé a dobře placené práce. Sládek se proto rozhodl napsat rodičům dopis, bez vědomí Emilie, ve kterém napsal, že by si dokončil doktorát, kdyby o to stáli (i když pro něj neměl titul žádnou cenu). Další rok však komunikace probíhala nadále formou korespondence a došlo pouze k jednomu setkání. Koncem srpna 1872 se setkal s otcem Emilie a osobně mluvili o jeho úmyslech. Po Vánocích v témže roce byl několik dní hostem rodičů Emilie. Začátkem srpna 1873 jezdil do Počátek už jako oficiální ženich. Svatba proběhla 15. září 1873 v 11 hodin dopoledne v počáteckém chrámu. Následovala hostina v počáteckém hostinci Beseda. Ihned po svatbě se novomanželé přestěhovali do bytu v přízemí sokolského domu v Praze. Manželství od začátku neprobíhalo tak, jak si jej Sládek vysnil. Profesor Vostrému se svěřil, že Emilie zůstala „hračkou v rukou svého domova“. Společné soužití trvalo pouhých 11 měsíců. 17. srpna 1874 porodila Emilie mrtvé dítě a 19. srpna zemřela také. Sládek byl zdrcen a na několik let se do sebe úplně uzavřel. Podruhé se oženil v roce 1879 s Marií, rozenou Veselou (1856–1936), se kterou měl dceru Helenu. Do Počátek nepřestal jezdit ani po smrti Emilie a s Nedvídkovými udržoval kontakt. Jednou za rok navštěvoval hrob Emilie i se svou novou rodinou.²⁵

Hledání národního oděvu

Události revolučních let 1848–49 měly za následek velké změny v uspořádání celé Evropy. Jednotlivé národy začaly

¹⁵ HNÍZDIL, Pavel. Op. cit., s. 36–39.

¹⁶ BALÍK, Ivo. Op. cit., s. 35–45.

¹⁷ POLÁK, Josef. Op. cit., s. 38.

¹⁸ HNÍZDIL, Pavel. Op. cit., s. 39.

¹⁹ SLÁDEK, Josef Václav. *Na hrobech indiánských*. Praha: Československý spisovatel, 1951.

²⁰ SLÁDEK, Josef Václav. *Má Amerika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

²¹ HNÍZDIL, Pavel. Op. cit., s. 39–45.

²² Ibidem, s. 47.

²³ BALÍK, Ivo. Op. cit., s. 35–45.

²⁴ POLÁK, Josef. Op. cit., s. 35–38.

²⁵ BALÍK, Ivo. Op. cit., s. 35–45.

Obr. 3: Fotografie Josefa Václava Sládka s manželkou Emilií, rozenou Nedvídkovou, v roce 1874, Muzeum J. V. Sládka a Městské muzeum Zbiroh

bojovat za svobodu a zrovnoprávnění. Tyto události s sebou přinesly touhu ukázat emancipaci novodobého českého národa v různých podobách. Jedním z výrazných projevů byla snaha nalézt národní oděv. Tato forma získala ohlas ve všech sociálních vrstvách (od představitelů české inteligence přes řadu učitelů, kněží apod.). Aktivní podporu měl také u obou křídel politické reprezentace: liberálního, ale i radikálně demokratického. Národní oděv představoval synonymum vlastenectví a pokroku.^{26, 27}

Funkce oděvu se v historii různě měnila. Základní účel oděvu jakožto ochrany před povětrnostními podmínkami se v průběhu času vyvíjel, později se mohl stát i prostředkem k vyjádření postavení, bohatství, ale i příslušnosti k politickému názoru či vyjádření společenského postoje.

Trend hledání národního oděvu se v 19. století rozšířil v celé Evropě (např. ve 30. letech básníci a literáti ze skupiny „Mladé Německo“, v Rusku byly ve 40. a 50. letech oblékány svjatoslavky, v Polsku byl po porážce revoluce v roce 1863 demonstrativně zvolen černý národní oděv). Snaha o vytvoření nového směru odívání tak nebyla charakteristická pouze pro české národní hnutí. V rámci rakousko-uherské monarchie byl nejvýraznější oděv

maďarský, který ovlivnil zejména Polsko, Slovensko, ale i Česko. Charakteristickým oděvem byla čamara, původně maďarská atila. Tento typ oděvu byl v Maďarsku oblékán už od konce 18. století zemany, řemeslníky, měšťany, venkovany, ale i ve formě uniformy.^{28, 29}

V Polsku byl kromě čamary nošen kontuš, který se plně vyvinul v 18. století. Polský kontuš sestával ze županu – kabátu s vysokým límcem – a vrchního kabátu s rozstřiženými rukávy a opásán širokou hedvábnou šerpou. Nošen byl spíše šlechtou, přičemž měšťanským oděvem byla čamara. Vlastenecký oděv byl populární zejména u studentů, tak jako tomu bylo i v jiných zemích. Je důležité zdůraznit, že čamara byla jako měšťanský oděv považována také za vyjádření sociální solidarity. Byla nošena lidmi, kterým byla blízká idea rovnosti, případně lidmi, kteří se snažili zlepšit situaci rolnické vrstvy.³⁰ Snaha o vytvoření národního oděvu se dostala také do odívání žen. Kroj z roku 1848 byl stylizován umělci, jakými byli např. Josef Mánes a Josef Vojtěch Hellich, což se ale úplně nesetkalo s úspěchem. Kroj působil divadelně. Zajímavý pohled na kraj je dochovaný v listu Boženy Němcové pro Boženu Staňkovou. Kritizuje zejména návrhy umělců – „je to vidět, že snad paní se neptali, zdali by to vkusné, prospěšné bylo a oblíbeno našlo. Věřu, tak nenalezne oblíbené, aby se všeobecně nosilo; kabátky jsou hezké, ale ty klobouky docela se mi nelíbí...“ Dále také kritizuje délku šatů a málo barevnosti. Uznává, že se může zdát, že jde o marivost, ale shledává v tom potřebu jakési lákavosti – dámy byly zvyklé na rozmanité kroje francouzské módy, proto by měly být slovanské kroje mnohem nápaditější.³¹ Další možností projevu vlastenecké nálady bylo jednoduše doplnit oděv národními barvami v podobě stuh, šerp a dalších ozdobných prvků.³² Podobný trend je patrný také v Polsku. Kromě toho vznikla varianta kontuše dámského střihu, což se dosáhlo zejména zachováním nejcharakterističtějšího detailu – prostřizáním rukávů.³³

Kromě široké podpory národního oděvu se, samozřejmě, v menší míře setkáváme

26 MORAVCOVÁ, Mirjam. Národní oděv roku 1848. Praha: Academia, 1986, s. 5–6.

27 KYBALOVÁ, Ludmila. Od empirie k druhému rokoku. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 211.

28 MORAVCOVÁ, Mirjam. Op. cit., s. 6.

29 KYBALOVÁ, Ludmila. Op. cit., s. 218.

30 KOWALSKA, Joanna Regina. The traditional costume of nobility and bourgeoisie as an expression of patriotism in 19th century Poland [online]. 2020 [cit. 25.11.2022]. Dostupné z: <https://costume.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/10/2020/08/Joanna-Regina-Kowalska-The-traditional-costume-of-nobility-and-bourgeoisie-.pdf>

31 KYBALOVÁ, Ludmila. Op. cit., s. 213.

32 Ibidem, s. 215.

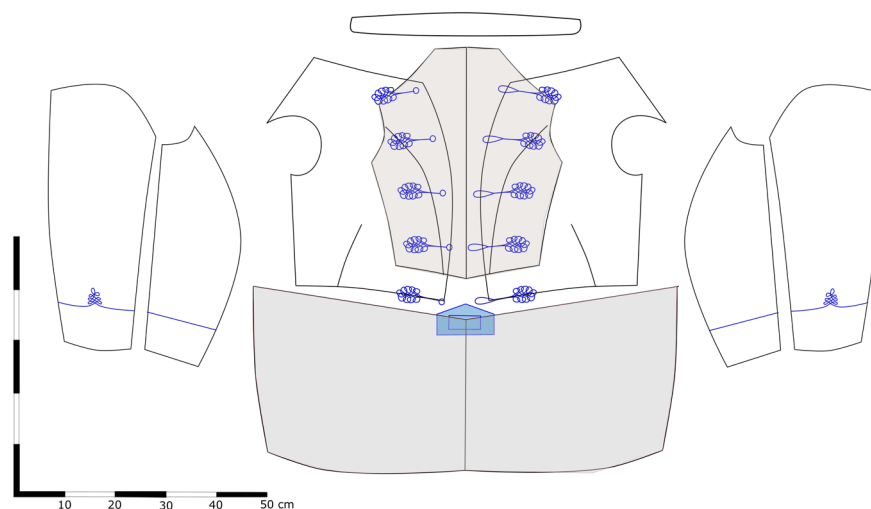
33 KOWALSKA, Joanna Regina. Op. cit.

i s jeho kritikou. Hlavní myšlenkou bylo obvinění české politické reprezentace r. 1848 z naivity a jak dále píše Mirjam Moravcová: „Toto stanovisko, stejně jako ostrá kritika ze strany soudobých historiků, vyplynuly však z nepochopení sociální základny českého národního hnutí a z logické neznalosti dopadu a zákonitosti vývoje těch jevů hmotné kultury, jež se staly majetkem širších sociálních vrstev“.³⁴

Nahlížení na národní oděv revolučních let se mezi odbornou veřejností vyvíjelo. Historické bádání dané doby se národnímu oděvu zpočátku věnovalo minimálně. První obšírnější studie pochází z roku 1918 od autora Huga Trauba – *Národní městský kroj český roku 1848*. Další studie vztahovaly národní oděv spíše k lidovému oděvu, a ne v širším kontextu dané doby. V 70. letech 20. století vyšla studie Ireny Štěpánové – *Snahy o vytvoření českého národního kroje v roce 1848*, která se zabývá slovanskými souvislostmi v národním oděvu. Komplexní publikace o vzniku národního oděvu revolučních let pochází z roku 1986 od Mirjam Moravcové – *Národní oděv roku 1848*, která se opírá zejména o český a německý periodický tisk z let 1848–1851 na území Čech, dále z materiálů Slovanské lípy, Slavie, Spolku Slovanek, protokolů jednání přípravy výboru Slovanského sjezdu apod.³⁵

Čamara jako jedna z nejvýraznějších součástí oděvu druhé poloviny 19. století

Návrhy na národní oděv (např. od již zmíněného Josefa Máneše) vycházely primárně z lidových krojů slovanských národů a dále se mísily s oděvními prvky různých období. Podle těchto návrhů však nikdy nevznikl kompletní kroj, který by nahradil každodenní oděv. Jedna součást oděvu se však v široké veřejnosti přeci jen uchytila a stala se symbolem emancipace a demokraticky smýšlející společnosti – čamara. Přetrvala také rok 1851, kdy byla díky vítězství rakouského absolutismu dokonce zakázána.³⁶ To neodradilo např. pražského krejčího V. Huttara, který byl v 50. a 60. letech 19. století jejím velkým

propagátorem.^{37, 38} Do širokého povědomí se dostala také díky tomu, že byla součástí uniformy Svornosti.³⁹ O tom, že byla čamara populární nejen v letech 1848–49, svědčí i průvody konané při pokládání základních kamenů Národního divadla v květnu 1868. V průvodu bylo hned několik skupin (tzv. banderia⁴⁰), pro které byla sjednocujícím prvkem právě čamara, i když v různých barvách. Konkrétně se jednalo o čtyři barvy a jejich odstíny – černá (např. unhošťské banderium), šedá (např. českobrodské banderium), modrá (např. banderisté z Kouřimi) a červená (např. banderium z Jílového). Každá skupina se odlišovala různými doplňky (šerpy, stužky, šátky atd.) v barvách převážně žluté, fialové a červené. Tyto barvy měly charakterizovat staročeský a slovanský ráz.⁴¹

Vnímání čamary bylo dále reflektováno například v dobovém tisku, František Pravda v periodiku *Lumír* (číslo 41, vydáno 8. 10. 1863) v jeho díle *První čamara u nás*, *Obraz ze života od Fr. Pravdy* mimo jiné píše: „Starý, mladý by měl nositi čamaru. Bylo by nás na miliony. Každý by věděl, co je, poznal by to, staral by se o to, nenechal by se šiditi. – I ženským patří kroj národní. Již se mezi nimi zavádí. Je hezký, slušný, malebný jako mužský. Kdo to může zapírat? A přihospodařili bychme jim, nemajíce pořád nových mod. Ubylo by záhubné nám parády a přece by nám nescházelo ozdob a okras. Poznání, vědomí, ráznosti nám třeba. Je to ovšem věc vnitřní, ale kroj, šat ji rozšiřuje, sílí, hlásá, ke skutkům nás pobízí.“⁴²

Drtivá většina významných osobností druhé poloviny 19. století čamaru nosila. Oblékli ji např. Bedřich Smetana ke slavnostnímu otevření Národního divadla

Obr. 4: Nákras jednotlivých dílů čamary – šedá barva znázorňuje vnitřek oděvu; modrou linkou je zakreslené zapínání, ozdobná aplikace na rukávech a šítek výrobce

³⁴ MORAVCOVÁ, Mirjam. *Op. cit.*, s. 7.

³⁵ *Ibidem*, s. 7–8.

³⁶ UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1870–1914. Od valčíku po tango*. Olympia, 1997, s. 115–122.

³⁷ KRÍŽOVÁ, Alena, PAVLICOVÁ, Martina a VÁLKA, Miroslav. *Lidová tradice jako součást kulturního dědictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 33.

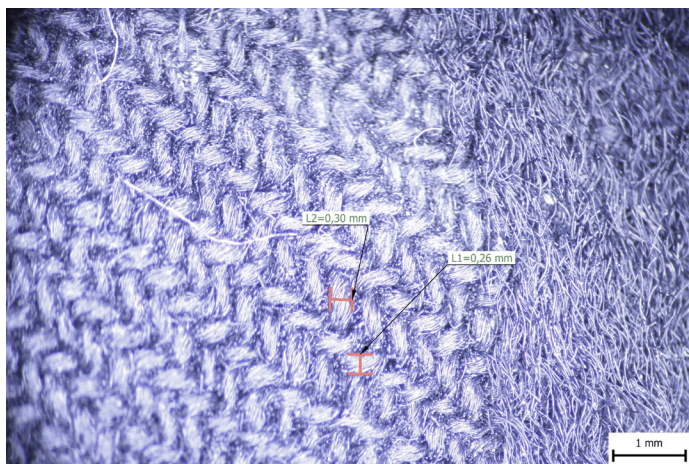
³⁸ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Oděvní symbolika jako komunikační prostředek české vlastenecké společnosti*. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 2002, s. 83–91.

³⁹ *Ibidem*.

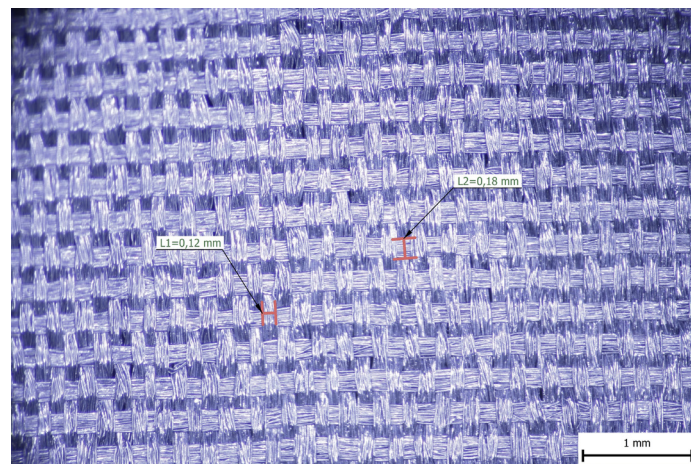
⁴⁰ Banderia – z lat. banderium – prapor; jízdné průvody, jež se buď v národním, nebo slavnostním kroji účastní slavností, národního shromáždění aj. OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný – třetí díl*. Praha: J. Otto, 1890, s. 222.

⁴¹ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. *Oděv při slavnostech položení základních kamenů k Národnímu divadlu*. *Český lid*, 1983, roč. 70, s. 194–205.

⁴² PRAVDA, František. *První čamara u nás*. *Lumír*, 1863, roč. 13, č. 41, s. 961–964.

Obr. 5: Detail vazby svrchní tkaniny (K 2/2)

Obr. 6: Detail vazby podšívky (P 1/1)

v červnu roku 1881 (za přítomnosti korunního prince Rudolfa Habsburského)⁴³ či František Palacký v roce 1863 při cyrilometodějských oslavách (jinak ji ale pravděpodobně příliš nenosil)⁴⁴. Jak již bylo zmíněno výše, čamara byla oblíbená u studentstva, proto jsou v ní často vyobrazení např. studenti kolem almanachu *Ruch*, mezi které patřil i Josef Václav Sládek.⁴⁵ Ten v čamare konec konců cestoval i do Ameriky.⁴⁶ Mezi prameny, které dokládají nošení čamar, nepatří pouze obrazové či textové dokumenty, ale setkat se s nimi můžeme i v sochařství (např. v podobě bust, které ztvárňují osobnosti oděné v čamarách). Pro představu bylo zmíněno pouze několik konkrétních příkladů, avšak reálných dokladů je samozřejmě nezměrné množství.

Krejčovství druhé poloviny 19. století

Vzhledem k předmětu zkoumání, tzn. čamarám, se tento odstavec věnuje výhradně pánskému odívání. 19. století přineslo velký vývoj v českém krejčovském řemeslu. V celé Evropě docházelo ke hledání řešení technologických problémů, zejména konstrukce střihů. Tato doba s sebou přinesla rozvoj různých publikací a časopisů, ve kterých se objevovaly střihy krejčích z celých Čech. Jedná se např. o *Módní list pro hotovitele mužského oděvu*, Praha 1850–1856, kde už zmíněný Václav Huttar významně propagoval čamaru.^{47, 48} Další publikací je např. *Zlaté dno* Vojtěcha Čihaře, Praha 1862–1874. Mezi významné krejčovské salóny druhé poloviny 19. století patří např. firma bratří Erasma a Roberta Krachů, která se úspěšně účastnila různých mezinárodních výstav a jejíž filiálka ve Vídni šila pro příslušníky dvora i vysoké šlechty. Kromě toho hrála významnou

roli také malosériová konfekce a velkovýroba stejnokrojů. Po smrti Roberta Kracha se do popředí dostal závod Matyáš Mottl a synové. Jeden z bratrů, Vendelín, vydal obsáhlý spis *Umění přistřihačské*, zaměřený na teoretické základy střihačské práce, a uveřejnil návody a nákresy ke střihům oděvů. Při jubilejní výstavě v roce 1891 se Vendelín Mottl stal předsedou poroty sedmé skupiny, která byla věnována oděvnictví. Jeho salon vystavoval obleky všeho druhu (vycházkové, sportovní, uniformy) a nechyběla ani čamara. Dalším dokladem rozvoje krejčovského řemesla je založení První akademie krejčovské v Praze v roce 1894. Zakladatelem byl krejčí Jan Kratina, který dlouhodobě působil na zahraničních střihačských školách. Řada krejčovských salonů se ve velké míře věnovala konfekční tvorbě, která se postupně rozvíjela. Významným centrem se stal moravský Prostějov.⁴⁹ Čamara J. V. Sládky je opatřena štítkem Anton Loos, Praha – Prag. Zmínka o krejčím se jménem Ant. Loos pochází např. z časopisu *Velocipedista* z roku 1889, kde je v seznamu členů uveden Ant. Loos – krejčí a maj. Domu.⁵⁰ Dále je v souvislosti se jménem A. Loos možné dohledat inzerát na obchod se sportovním oblečením pro pány (A. Loos, Praha, Vodičkova 710-II, nabídka klubových obleků pro velocipedisty).⁵¹ Zda se jedná o výrobce Sládkovy čamary nebylo zatím možné potvrdit. Krejčí na konci 19. století postupně rozšiřovali standardní nabídku o sportovní oděvy, které tak tvořily část jejich sortimentu, ale obvykle se nespecializovali pouze na tento druh. Proto není vyloučeno, že krejčí A. Loos, zmíněný v souvislosti se sportovními oděvy, nabízel i jiné typy oděvů a mohlo by se jednat o stejného výrobce jako u Sládkovy čamary.

⁴³ UHALOVÁ, Eva. Op. cit., s. 115–122.

⁴⁴ ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. Oděvní symbolika jako komunikační prostředek české vlastenecké společnosti. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 2002, s. 83–91.

⁴⁵ HNÍZDIL, Pavel. Op. cit., s. 33.

⁴⁶ POLÁK, Josef. Op. cit., s. 72.

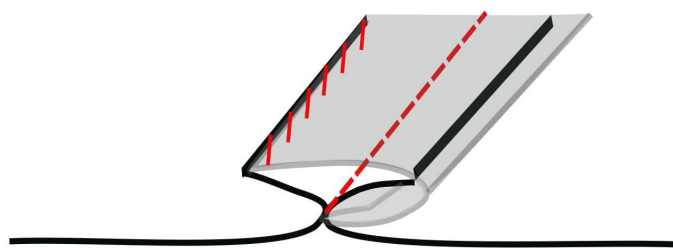
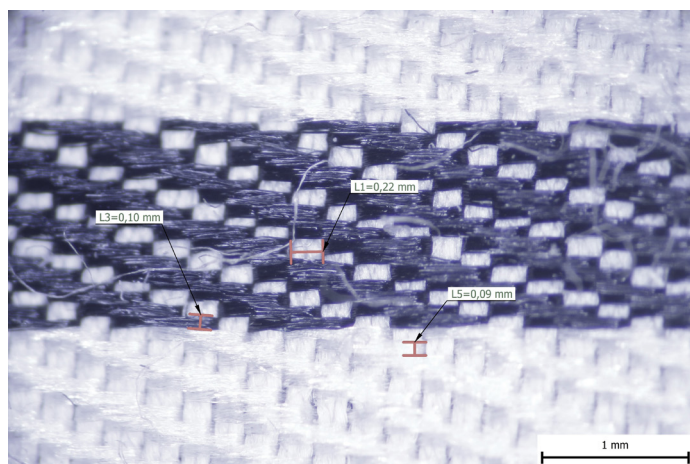
⁴⁷ KRÍŽOVÁ, Alena, PAVLICOVÁ, Martina a VÁLKA, Miroslav. Lidová tradice jako součást kulturního dědictví. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 33.

⁴⁸ UHALOVÁ, Eva. Česká móda 1870–1914. Od valčíku po tango. Olympia, 1997, s. 115–122.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ *Velocipedista*, 1889, roč. 2, č. 4, s. 6.

⁵¹ RÁMIŠOVÁ, Šárka. Sportovní a tělovýchovné zboží ve výkladních skříních. In: *Seminář historie odívání, Hradec Králové 2023*. Litomyšl: H. R. G. spol. s r.o., 2023, s. 37.

Cesta Sládkovy svatební čamary do Národního muzea

Inventární karta uvádí jako dárce předmětu Pavla Vyskočila s adresou Praha – Střešovice, Na Petynce 88. Do muzea byla odkoupena 15. dubna 1958 za 400 Kčs. Další informace hovoří o tom, že se jedná o svatební čamaru J. V. Sládky ze šatku s Emilií Nedvídkovou.⁵² Pavel Vyskočil byl synem Emílie Sládkové a Alberta Vyskočila. Josef Václav Sládek měl mladšího bratra Václava Sládky a Emílie byla jeho dcerou. Právě ona darovala velkou část pozůstalosti do zbrožského muzea a Památníku národního písemnictví.⁵³ Skrze ni se s největší pravděpodobností dostala do Národního muzea svatební čamara.

Informace z karty lze potvrdit například z *Dopisů Alberta Vyskočila Janu Čepovi*: „S tímhle ke Štanclovi přece nepůjdu, zvláště když mé šero je teď světlem mezi ostatními marody (všecko od ženy do Pavla mi to stůně). Výborně, znamenitě, – vesele běhám s nákupní taškou a s hrnci po Petynce“,⁵⁴ kde zmiňuje svého syna Pavla a také jejich působení Na Petynce.

Popis čamary a textilně-technologický rozbor

Analýza předmětu proběhla optickou mikroskopií. Vzorky jednotlivých materiálů byly odebrány v minimálním množství tak, aby zásah nenarušil kompaktnost předmětu – např. ze švů, dříve poškozených míst, volných nití v okrajích tkaniny apod. Vyhodnocení materiálového složení bylo provedeno mikroskopem na základě

charakteristických morfologických znaků jednotlivých textilních materiálů.⁵⁵ Vazby byly určovány pomocí binokulárního stereomikroskopu.⁵⁶ Dále byl kresebně zdokumentován střih čamary.

Na Obr. 1 je fotografie svatební čamary z fotografického ateliéru Národního muzea. Jelikož se jedná o černý kabát, detaily jsou obtížně viditelné. Zvýrazněny jsou proto na nákrese (Obr. 2). Dobová fotografie z roku 1874 (Obr. 3) zobrazuje novomanžele Sládkovi, kde má Josef Václav výrazně podobnou čamaru, ne-li konkrétně tu, kterou oblékl na svatbu o rok dříve. Střih kabátu odpovídá analogiím dané doby bez jakýchkoliv specifických úprav. Detailním průzkumem bylo možné zakreslit jednotlivé díly oděvu spolu s aplikacemi (Obr. 4). Pro lepší představu o rozměrech jsou míry zapsány v Tab. 1. Svrchní vrstvu čamary tvoří černá vlněná tkanina s poměrně nízkou gramáží, což jí dodává velmi elegantní vzhled. Textilie je zaplštěná, ale nejedná se o sukno, jelikož místy je patrná vazba – konkrétně kepr (K 2/2, Obr. 5). Podšívka z černého hedvábného plátna (P 1/1, Obr. 6) se nachází v hrudní oblasti a ve spodních částech čamary od pasu dolů. Nenachází se v oblasti zad a u rozparků. V rukávech se nachází také hedvábná podšívka, ale barevně a vazebně jiná než u ostatních dílů. Jedná se o keprovou vazbu (K 3/1, Obr. 7) a širší bílé řádky se střídají s tenčími černými. Vnitřní levá část předního dílu obsahuje náprsní kapsu. Zajímavostí je začištění středového švu zadního dílu. Plochý šev svrchní tkaniny je překryt proužkem hedvábné textilie.

Obr. 7: Detail vazby podšívky rukávu (K 3/1)

Obr. 8: Nákreš překrytí zadního středového švu – černá linka znázorňuje svrchní tkaninu; šedou barvou je zakreslena krycí textilie a červenou je znázorněné šití

Tab. 1: Naměřené rozměry čamary

Celková délka	Obvod hrudi	Obvod pasu	Obvod boků	Délka zad	Šířka ramene	Délka rukávu	Obvod rukávu
80 cm	99 cm	89 cm	100 cm	45 cm	45 cm	61 cm	28 cm

⁵² Informace byly dohledány v inventární kartě v Oddělení starších českých dějin Historického muzea Národního muzea.

⁵³ HNÍZDIL, Pavel. Op. cit., s. 25–27.

⁵⁴ HORELICOVÁ, Klára. *Dopisy Alberta Vyskočila Janu Čepovi. Edice a literárně-historické uvedení*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018. s. 22.

⁵⁵ Použit byl mikroskop Intraco Micro s fotoaparátem Canon EOS1100.

⁵⁶ Použit byl binokulární stereomikroskop Intraco Micro STM 723 s fotoaparátem Canon EOS1100.

Obr. 9: Prošíť v oblasti hrudníku, foto: Olga Tlapáková

Obr. 10: Štítek výrobce – Anton Loos, Praha-Prag, foto: Olga Tlapáková

Nejprve byly sešity tři vrstvy – dvě vrstvy svrchní tkaniny a jedna vrstva hedvábného proužku. Poté byl proužkem přetažen šev a přišit k okraji švu svrchní textilie. Pro lepší představu je šev zdokumentován na Obr. 8. Čamara je v ramenou a v hrudní oblasti vyztužena bavlněným plátnem a hustě prošita (Obr. 9). Zjištěné informace z textilně-technologického rozboru jsou shrnuty v Tab. 2.

Zapínání v přední části je na pět knoflíků potažených šňůrou, tvořící spirálu. Typické šňůrové zapínání tvoří jednoduchý pletenec oválného tvaru, který vychází od zapínání symetricky na obě strany předních dílů. Další šňůrové pletence jsou aplikovány v dolní části rukávů a rozparek na zadním dílu je v pasové linii zakončen dvěma ozdobnými knoflíky. Podšívka je opatřena v oblasti pasu štítkem výrobce – Anton Loos, Praha – Prag (Obr. 10).

Na základě rozboru dalších čamar ve sbírkách Národního muzea je jasné, že odlišnosti jsou zřejmé zejména ve šňůrovém zapínání, které je charakteristické pro tento druh oděvu. Jelikož jsou všechny kabáty černé, z fotografií není úplně jednoduché rozeznat jednotlivá zapínání. Z tohoto důvodu jsou pro porovnání ilustrativnější nákresy jednotlivých zapínání (Obr. 11).

Restaurování

Čamara J. V. Sládka prošla v roce 2012 kompletním restaurováním. Zásah provedly Veronika Žežulková (v té době studentka na praxi) a Veronika Šovar (dříve Šulcová, restaurátorka Národního muzea). Vlněné sukno bylo poškozeno hmyzem a místy se nacházely staré opravy. Podšívka byla výrazně potřáhaná a na některých místech zčásti chyběla (v oblasti ramen a rozparku spodního dílu). Čamara byla mechanicky vyčištěna vysavačem s regulovatelným

odtahem. Poté byla destilovanou vodou čištěna a vyrovnána hedvábná podšívka. Následně byly poškozené části podloženy novou tkaninou a konsolidovány šicí technikou skeletáže. Chybějící místa v ramennou byla překryta novou tkaninou. V závěru byly zajištěny uvolněné švy.⁵⁷

Vystavení a adjustace

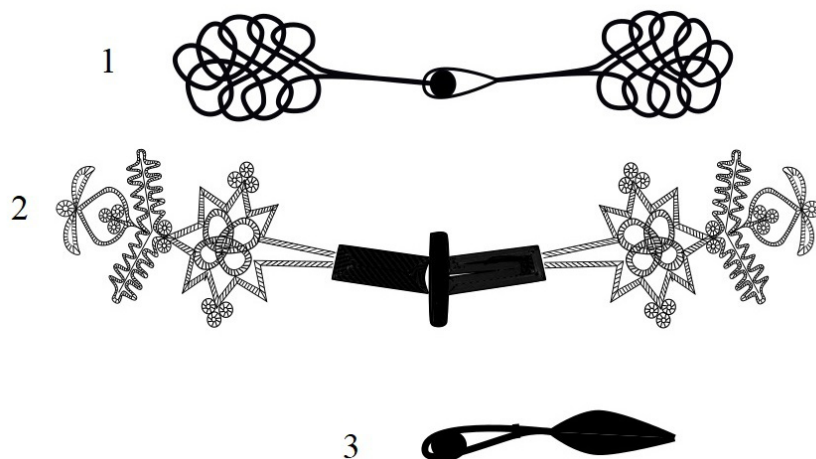
Za účelem fotografování a vystavení čamary bylo nutné připravit figurínu na míru předmětu, která bude odpovídat dobové siluetě. Otázka vystavování muzejních předmětů, zejména oděvů, je v posledních letech celosvětově velmi diskutována. Komerčně dostupné figuríny a krejčovské panny často nesplňují požadavky historických oděvů, jelikož silueta postavy a lidské proporce se v průběhu času výrazně měnily. Pravděpodobně více patrné je to v dámském odívání, ale mužská móda má také svá specifika a ke každému sbírkovému předmětu je nutno přistupovat individuálně. V dnešní době sice existuje několik, zejména zahraničních, firem, které jsou schopny vyrobit figuríny přesně dle požadavků zadavatele, ale reálně je to pro většinu muzejních institucí finančně nedostupné. Z tohoto důvodu je nutné hledat nové možnosti a materiály, díky kterým můžeme vyrobit figurínu podle specifických požadavků. Figurína, či krejčovská pan- na, by neměla splňovat jenom estetickou stránku věci, ale má několik dalších rolí. Jednou z nich je už výše zmíněný respekt vůči dobovým siluetám. Oděvy (u kterých máme dobové vyobrazení apod.) by měly být prezentovány tak, aby odpovídaly dané době, jinak by mohlo dojít k nevhodnému vykreslení historie. Dalším aspektem je, že figurína by měla vytvářet stabilní podporu pro křehký historický organický materiál tak, aby nedocházelo

⁵⁷ Informace byly dohledány v restaurátorské zprávě uložené v Oddělení péče o sbírky Historického muzea Národního muzea.

k dalšímu poškození. Neoddělitelnou součástí muzejní praxe je také využití inertních materiálů. V Historickém muzeu Národního muzea se s těmito otázkami ve velké míře potýkáme při tvorbě výstav, ale i při výrobě adjustačních pomůcek pro uložení do depozitáře. Ve vlastní muzejní praxi jsem se setkala s úpravou komerčních krejčovských panen, výrobou korpů technikou papír-maše (více o technice pojednává článek Dany Fagové – Instalace oděvů na „neviditelných“ korpusech⁵⁸) anebo kompletní výrobou figuríny z bloků pěny Polylam (více o postupu pojednává článek Dominiky Nagyové, Veroniky Šulcové a Dany Szemályové – Homemade figuríny – ruční práce restaurátora⁵⁹). Velkou výhodou tohoto postupu je poměrně dobrá materiálová a finanční dostupnost. Nevýhodou může být větší časová náročnost a do jisté míry vlastnosti použitého materiálu. Při vyřezávání pěny totiž může docházet ke vzniku ostrých hran, které je nutné dodatečně zjemnit, případně obalit do textilního materiálu (používá se např. vatelín – PES rouno). Další možnou nevýhodou – zejména u dlouhodobých výstav – může být postupná únava materiálu a pěnová figurína může být pod tíhou těžšího předmětu deformována. Proto stojí za zmínku otázka, jak zpevnit pěnovou formu. Odpovědí může být např. nátěr FoamCoatTM, se kterým jsem se setkala na celosvětové konferenci zaměřené na možnosti instalace různých sbírkových předmětů *The 7th International Mountmakers Forum, 2020*.⁶⁰ Již byla zmíněna povrchová úprava polyethylenové pěny nátěrem FoamCoatTM. Tento produkt je využíván hlavně v zahraniční a v České republice jsem se s ním zatím nesetkala.

Tab. 2: Shrnutí rozboru tkanin a materiálů

Část oděvu	Materiál	Vazba	Dostava	Floušťka nití	Zákrut
Svrchní tkanina	vlna	kepr (2/2)	1. soustava: 25 nití/cm	cca 0,30 mm	mírné Z
			2. soustava: 25 nití/cm	cca 0,26 mm	mírné S
Podšívka (černá)	hedvábí	plátno (1/1)	1. soustava: 70 nití/cm	cca 0,12 mm	bez zákrutu
			2. soustava: 39 nití/cm	cca 0,18 mm	bez zákrutu
Podšívka (rukávy)	hedvábí	kepr (3/1)	1. soustava: 45 nití/cm	cca 0,22 mm	bez zákrutu
			2. soustava: 120 nití/cm	cca 0,10 mm	bez zákrutu

Látka je na vodní bázi, netoxická a Oddy testována.⁶¹ Poskytuje tvrdý a odolný povrch, čímž by mělo dojít ke zpevnění pěnové figuríny.^{62, 63} Pro účely fotografování a pozdějšího krátkodobého vystavení čamary J. V. Sládka ve výstavách byla použita konfekční krejčovská panna, která byla ořezána do tvaru odpovídajícího čamaře. Pro zjemnění a zpevnění povrchu byl použit nátěr FoamcoatTM, který je popsán výše. Místy bylo nutné tělo dotvarovat pomocí vycpávek z vatelínu (PES rouno).

Shrnutí

Jedním z předmětů v obsáhlých sbírkách Národního muzea je i svatební čamara Josefa Václava Sládka ze sňatku s Emilií Nedvídkovou, který se uskutečnil v roce 1873. Do Národního muzea byla odkoupena v roce 1958 od Sládkových pozůstalých. Ve druhé polovině 19. století byla čamara oděvem, který symbolizoval touhu vyjádřit příslušnost k národu a jeho rovnost mezi ostatními. Do určité míry byla také formou vyjádření sociální solidarity. Snaha o nalezení národního oděvu byla rozšířena v celé Evropě. Nosila se jako měšťanský oděv, mezi studenty, ale také pro různé významné události. Sládkova svatební čamara se nevymyká dané době – je černé barvy s charakteristickým šňůrovým zapínáním.

Obr. 11: Porovnání šňůrového zapínání čamar ze stejného období: 1 – Čamara J. V. Sládka, inv. č. H2-54504; 2 – Zapínání čamary s inv. č. H2-25703; 3 – Dvě čamary mají stejné zapínání, inv. č. H2-59078 a H2-48289 (Národní muzeum)

58 FAGOVÁ, Dana. Instalace oděvů na „neviditelných“ korpusech. Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce, 2016, roč. 54, č. 2, s. 32–37.

59 NAGYOVÁ, Dominika, ŠULCOVÁ, Veronika a SZEMÁLYOVÁ, Dana. Homemade figuríny – ruční práce restaurátora. In: Textil v muzeu. Brno: Technické muzeum v Brně, 2019, s. 132–139. **60** Konference se konala online ve dnech 26. – 29. 10. 2020, Další informace dostupné z: <https://www.mountmakers-forum.net/7th-international-mountmakers-forum>.

61 Oddyho test – princip testování bezpečnosti materiálů používaných v uměleckých předmětech a jejich okolí. Vyvinul William Andrew Oddy v Britském muzeu v roce 1973.

62 UHLIR, Shelly. Dancing on a wire: Articulation solutions for mannequins in the circle of dance exhibition at NMAI-NY. In: POSTPRINTS of the Textile Specialty Group [online], 2013, vol. 23, s. 141–160 [cit. 27.11.2022]. Dostupné z: http://archives.getty.edu:30008/getty-images/digitalresources/edocs/Textile_Specialty_Group_Postprints_Vol_41_2013.pdf

63 FoamcoatTM – bezpečnostní list produktu.

Dále je opatřena štítkem výrobce Anton Loos, Praha – Prag. Záznam o krejčím tohoto jména pochází např. z roku 1889 anebo také v souvislosti se sportovním oblečením pro pány. Provedený textilně-technologický průzkum, včetně zakreslení střihu, detailně dokumentuje daný oděv. Dobová fotografie novomanželů Sládkových z roku 1874 zobrazuje výrazně podobnou čamaru, ne-li přesně tu, kterou J. V. Sládek oblékl na svatbě o rok dříve. Získané informace mohou posloužit v budoucnu jako zdroj pro výzkum podobných oděvů anebo pro rekonstrukci národního oděvu, například pro nadšence zabývající se tzv. oživlou historií, anebo pro výrobu oděvu do výstav. V neposlední řadě je možné díky získané dokumentaci omezit manipulaci s křehkým historickým předmětem.

Poděkování

V závěru bych ráda poděkovala kolegyním, které mi poskytly cenné informace a navedly mě k různým důležitým zdrojům, jmenovitě PhDr. Vandě Marešové z Oddělení starších českých dějin Historického muzea Národního muzea a Mgr. Dagmar Viletové, vedoucí Městského muzea a Muzea J. V. Sládka ve Zbirohu.

Literatura

BALÍK, Ivo. Josef Václav Sládek a jeho první žena – Emilie Nedvídková z Počátek. In: *Vlastivědný sborník Pelhřimovska*. Pelhřimov: Okresní muzeum Pelhřimov, 2002, s. 35–45.

FAGOVÁ, Dana. Instalace oděvů na „neviditelných“ korpusech. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*, 2016, roč. 54, č. 2, s. 32–37.

HNÍZDIL, Pavel. *Josef Václav Sládek – rodopisná zpráva, životopis*. Hostivice: Baron, 2012, s. 1–45.

HORELICOVÁ, Klára. *Dopisy Alberta Vyskočila Janu Čepovi*. Edice a literárně-historické uvedení. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2018, s. 22.

KOWALSKA, Joanna Regina. *The traditional costume of nobility and bourgeoisie as an expression of patriotism in 19th century Poland* [online]. 2020 [cit. 25. 11. 2022]. Dostupné z: <https://costume.mini>.

icom.museum/wp-content/uploads/sites/10/2020/08/Joanna-Regina-Kowalska-The-traditional-costume-of-nobility-and-bourgeoisie-.pdf

KŘÍŽOVÁ, Alena, PAVLICOVÁ, Martina a VÁLKA, Miroslav. *Lidová tradice jako součást kulturního dědictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2015, s. 33.

KYBALOVÁ, Ludmila. *Od empiru k druhému rokoku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 211–220.

MORAVCOVÁ, Mirjam. *Národní oděv roku 1848*. Praha: Academia, 1986, s. 5–7.

NAGYOVÁ, Dominika, ŠULCOVÁ, Veronika a SZEMÁLYOVÁ, Dana. *Homemade figuríny – ruční práce restaurátora*. In: *Textil v muzeu*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2019, s. 132–139.

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný – třetí díl*. Praha: J. Otto, 1890, s. 222.

POLÁK, Josef. *Josef Václav Sládek – Život a tvorba*. Praha: Univerzita Karlova, 1984, s. 26–38.

PRAVDA, František. První čamara u nás. *Obraz ze života od Fr. Pravdy. Lumír*, 1863, roč. 13, č. 41, s. 961–964.

RÁMIŠOVÁ, Šárka. Sportovní a tělovýchovné zboží ve výkladních skříních. In: *Seminář historie odívání, Hradec Králové 2023*. Litomyšl: H. R. G. spol. s r.o., 2023, s. 37.

ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. Oděvní symbolika jako komunikační prostředek české vlastenecké společnosti. In: *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Praha: KLP, 2002, s. 83–91.

ŠTĚPÁNOVÁ, Irena. Oděv při slavnostech položení základních kamenů k Národnímu divadlu. *Český lid*, 1983, roč. 70, s. 194–205.

UHLIR, Shelly. Dancing on a wire: Articulation solutions for mannequins in the circle of dance exhibition at NMAI-NY. In: *POSTPRINTS of the Textile Specialty Group* [online], 2013, vol. 23, s. 141–160 [cit. 27.11.2022]. Dostupné z: http://archives.getty.edu:30008/getty_images/digitalresources/edocs/Textile_Specialty_Group_Postprints_Vol_41_2013.pdf

UCHALOVÁ, Eva. *Česká móda 1870–1914. Od valčíku po tango*. Praha: Olympia, 1997, s. 115–122.

Velocipedista, 1889, roč. 2, č. 4, s. 6.

Americká cesta Viléma Pflanzera¹

Pavla Hubáčková

Vilém Pflanzer's American Journey

Abstract: *Vilém Pflanzer, a friend of Vojta Náprstek, travelled to America in 1847–48. On the basis of this trip, he kept a diary, which, together with the correspondence between him and Náprstek, is preserved in the archive of the Náprstek Museum. This study examines Pflanzer's journey, reflects on the phenomena he saw in America, and explores his later life.*

Keywords: *Vilém Pflanzer, travelling, America, slavery, Native Americans, Náprstek museum*

Deník Viléma Pflanzera,² který si vedl při své cestě do Ameriky v roce 1847–48, není sice pramenem zcela neznámým, ale zaslouží si větší pozornost, než jaké se mu doposud dostalo. Pflanzer v něm zaznamenal nejen samotnou cestu, ale reflektoval i setkání s původními obyvateli nebo otroctví. Zatím jediný odborný článek Pflanzerovu deníku věnoval Zdeněk Šolle ve *Studii o rukopisech*,³ ale zajímal ho spíš vliv této cesty na pozdější rozhodnutí Vojty Náprstka vydat se do Ameriky. Pflanzer a Náprstek se přátelili, studovali spolu ve Vídni na právech a sdíleli nadšení pro pokrokové myšlenky. Rozpravy, které spolu vedli, Vojta zaznamenal. Z nich vyplývá, že měl jeho přítel velké ambice: „Z jeho všelikých řečí jsem vyrozuměl, že se chce stát nejméně *presidentem*.“⁴ Pflanzerovou motivací pro odjezd do Ameriky byla hlavně touha uniknout alespoň na čas sešňorovaným poměrům a zažít atmosféru svobody – ta ostatně v Rakousku chyběla oběma mladíkům. Pozoruhodné je, že později svůj záměr podívat se za oceán nakonec oba dokázali převést v realitu, i když s odlišným výsledkem i dobou trvání.

Kromě deníku doplňuje informace z pobytu korespondence – zachovalo se celkem sedm dopisů, které Náprstek od Pflanzera dostal. Z Ameriky sice přišly pouze dva, ale v líčení poměrů za oceánem pokračoval Pflanzer i z Čech – když se Náprstek odhodlal odjet, poskytoval mu mimo jiné i tipy a rady na cestu. Přes počáteční myšlenkovou spřízněnost se jejich další životní cesta značně lišila. Ačkoliv ve svém prvním zachovaném dopise Pflanzer Náprstkovi psal, že „mnoho

pro vlast prospěšného zde dobýti můžeme“⁵, byl to právě až jeho přítel, kdo tento záměr naplnil. Zatímco Náprstek zůstával nadále nakloněný vlasteneckým myšlenkám, o Pflanzerovi se hovoří jako o *odnárodněném*.⁶ Fyzicky se po jeho návratu z Ameriky už nikdy nesetkali, kdy přesně mezi sebou oba přátelé přerušili kontakt, ale nevíme. Poslední dochovaný Pflanzerův dopis je nicméně z 1. října 1848 a 8. října už Náprstek z Vídně odjížděl směr Amerika.

Zázemí měli oba mladí vlastenci dost podobné – pocházeli ze zajištěných měšťanských rodin, které podnikaly v oblasti pivovarnictví. Vilém Pflanzer se narodil 6. srpna 1825 v Křimicích u Plzně⁷ jako páté ze sedmi dětí do rodiny sládka Jana Pflanzera a Anny, rozené Bozděchové. Část života strávil v Horažďovicích, kde jeho otec a pak i starší bratr Jan pracovali jako sládci v zámeckém pivovaru. Jan se později přestěhoval do Prahy. Nejprve vedl pivovar U Fleků, posléze zakoupil Černý pivovar na Karlově náměstí, který původně patřil Ferdinandu Fingerhutovi, bratrovi Vojty Náprstka. S myšlenkou stát se sládkem krátce koketoval i Vilém Pflanzer, ale nakonec dostudoval po návratu z Ameriky práva ve Vídni a začal pracovat jako vojenský auditor v maďarské Pécsi. Rekonstruovat přesně jeho osobní život a genealogické vazby by vyžadovalo samostatný výzkum, proto se je zde pokusím nastínit jen stručně. Roku 1853 se oženil s baronkou Karoline von Baltin.⁸ Jejich dva synové Karl⁹ a Wilhelm¹⁰ vstoupili do armády. Karoline zemřela roku 1863 a Pflanzer se podruhé oženil s Linou von Mathies,

¹ Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/15.II.e. 00023272).

² Archiv Náprstkova muzea (ANpM), fond Drobné pozůstalosti – cestovatelé, Deník Viléma Pflanzera, kt. 3; dále citováno jako „Deník“. Deník knihovně Náprstkova muzea prodala Eleonora Šaková v roce 1970. S Pflanzerovými byla spřízněna přes Kateřinu, sestru Viléma Pflanzera.

³ ŠOLLE, Zdeněk. Deník Viléma Pflanzera. (Ke vzniku plánu Vojty Náprstka na cestu do Ameriky). Studie o rukopisech, 1981, roč. 20, s. 119–159. Deník zde byl též kompletně v přepisu otištěn. Šolle zmiňuje, že poprvé větší část Pflanzerova deníku otiskl již kalendář Amerikán (V., K. V. Před Náprstkem do Ameriky: Zamořská cesta českého vlastence a Náprstkova přítele, později nejvyššího rakouského vojenského soudce Viléma Pflanzera r. 1847–1848. Amerikán: národní kalendář na rok, 1936, roč. 59, s. 147–154.). Článek v Amerikánu obsahuje řadu nepřesností, některé věty jsou oproti originálnímu deníku dokonce přidány navíc, což budí dojem, že si je autor vymyslel. Shnutí Pflanzerova amerického pobytu otiskl i Horažďovický obzor (Horažďovický obzor, 1. 8. 1937 a 1. 9. 1937, roč. 17, č. 8 a 9), primárně se ale zabýval celým rodem Pflanzerových, kteří v Horažďovicích žili a po nějaký čas vedli pivovar. I zde jsou nepřesnosti.

Mgr. Pavla Hubáčková
Náprstkovo muzeum
asijských, afrických
a amerických kultur
Národní muzeum
pavla.hubackova@nm.cz

4 ŠOLLE, Zdeněk. *Op. cit.*, s. 26.

5 ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 312, dopis Pflanzera Náprstkovi z 23.12.1847.

6 VLHA, Marek. *Mezi starou vlastí a Amerikou: počátky české krajanské komunity v USA 19. století*. Brno: Matice moravská, 2015, s. 56.

7 KLOUDOVÁ, Jaroslava a KOPEČKOVÁ, Jana. *Sbírka matrik západních Čech 1531–1949* [Archivní pomůcka č. 626]. [online]. Plzeň: Státní oblastní archiv, 2009, Římskokatolická far-nost Vejprnice, fol. 57 [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: https://www.portafontium.eu/iipimage/30070114/vejprnice=06-0591_-n?x11=&y392=&w=769&h=319

8 *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser auf das Jahr 1863*.

Gotha: Justus Perthes, s. 21–22. Gothajský almanach a následně i další zdroje uvádí jako jméno Pflanzerovy první manželky Charlotte Marie, ale pravděpodobně se jedná o chybu. V matrice oddaných jejich syna Vilhelma je jako jméno matky uvedeno Karoline. Stejný údaj je i na náhrobním kameni v Grazu, kam byl Pflanzer i s rodinou na jistou dobu převelen a kde je jeho žena pochována.

9 Karl Pflanzer se narodil 1855 v Pécsi, 1898 skrze svého strýce z matčiny strany získal titul svobodného pána a přidal si příjmení Baltin, takže byl znám jako Karl Freiherr von Pflanzer-Baltin. Po vypuknutí první světové války se vrátil do aktivní služby a nejprve velel 7. armádě. Po neúspěchu při Brusilovově ofenzivě byl krátce odvolán, ale vrátil se a vedl pak ještě rakousko-uherské jednotky v Albánii. Byl ženatý s Hedwig Feger de Mercyfalva et Temes-Zsady, s níž měl dva syny. Zemřel roku 1925.

Jeho ženu zmiňuje v svém deníku Arthur Schnitzler: „Bei Karolyi. Er erzählte mir dass die Frau General Pflanzer-Baltin, die er behandelt, eine Verlustliste lesend ausruft. „Schon wieder ein Aristokrat

vdovou po důstojníkovi. S ní měl údajně ještě dcery Emilii a Mathildu.¹¹ V kariéře se mu dařilo, stal se generálním auditorem a byl povýšen do šlechtického stavu jako Edler von Pflanzer. O vazbách s českými vlasteneckými kruhy už není ani zmínka, antipatie vůči všemu německému, v mládí tak zřetelná, nejspíš zmizela. Vliv prostředí zapříčinil, že Pflanzerova rodina byla už poněmčená.

Vzhůru za oceán

Pflanzerova cesta začala 30. července 1847, když opustil Vídeň a vlakem se vydal do Prahy, kde se krátce zdržel. Následovala plavba parníkem Bohemia do Teplic. Tam obdržel průvodní list, ráno si vyměnil rakouské peníze za pruské to-lary a odjel dostavníkem z Teplic do Ústí nad Labem. Po cestě komentoval pouze pomníky postavené jako upomínku na bitvu u Chlumce, kde byl Napoleon poražen. Do této chvíle jel sám, ale v Ústí se k němu připojili přátelé Jan a František Muchovi a Václav Hladík. Společně pak odpluli do Drážďan, které na Pflanzera působily příznivě, i když všechny atrakce viděl pouze zvenčí. Celá společnost pokračovala přes Lipsko, Halle, Magdeburk, Brunšvik a Hannover do Brém, kam dorazila 6. srpna večer. Ubytování si obstarali v hostinci Zum goldenen Elephanten v OsterstraÙe. Následující den si sehnali loď, která 15. srpna odplouvala do New Yorku. Dřívější spoj k dispozici nebyl, loď odplouvaly vždy 1. nebo 15. dne v měsíci.¹² Mezičas si Pflanzer krátil koupáním ve Vezeře, prohlížením města a studiem angličtiny. 12. srpna došlo ke změně plánu – místo do New Yorku plula skupina do Baltimoru, protože odtamtud bylo lepší spojení do Pittsburghu, a navíc stál lodní lístek o něco méně. Příprava na cestu zahrnovala i nákup vybavení. Strava, byť nevalné kvality, byla v ceně plavby, takže skupina zakoupila jen plechové nádobí, truhlu na zámek, cukr, ocet a dva slamníky na spaní. Nepříjemné překvapení čekalo v hostinci při placení, protože suma peněz, o které si Pflanzer myslel, že je účtována za všechny dohromady,

platila pro každého zvlášť. Možná i proto si zapsal: „K poslední jsem dostal jakousi antipathie proti Brémě, protože jsem viděl, jak jsou vystěhovanci dřeni.“¹³ Z Brém vedla cesta nejprve do Bremerhavenu, kde teprve mohli pasažéři nastoupit na za-oceánskou loď, trojstěžník Albert s kapacitou 200 pasažérů.¹⁴ Pflanzer si postěžoval, že v trupu nejsou žádná okna a jediné světlo dovnitř jde seshora, ale přesto loď považoval za tuze krásnou.¹⁵ 16. srpna vypluli poháněni příznivým větrem. Dobré počasí samozřejmě nevydrželo po celou dobu plavby, pasažéři v jejím průběhu zažili i bouřky, kdy „všelijaké city v srdci se zjevovaly“¹⁶, celkově ale cesta probíhala v pořádku, a Pflanzer dokonce ani netrpěl mořskou nemocí. O tom, jak vypadal všední den na palubě, máme jen kusé informace. Dlouhou chvíli si pasažéři krátili zpěvem, hudbou a tancem, a když lodní palubu nebičovaly vlny, bylo možno na ni vyjít a pozorovat vodní faunu – konkrétně jsou zmíněna stáda mořských prasat.¹⁷ Zajímavým bodem je poznámka z 18. září, že „již každý si mohl vzít vody, co chtěl“¹⁸ – loď byla v tuto chvíli dostatečně blízko břehu a nehrozilo nebezpečí nedostatku. O tom, že se plavba mohla protáhnout, svědčí i fakt, že trojstěžník Albert po cestě dohnal plavidlo, které odplouvalo z Brém o čtrnáct dní dřív. 23. září přistála loď v Baltimoru a pasažéři se ocitli na americké půdě. I přes hladký průběh neměl Pflanzer chuť si zážitek v nejbližší době zopakovat, protože každá plavba měla stejná úskalí – na lodi bylo málo místa, špatné hygienické podmínky, obtížný hmyz a strava nevalné kvality.

Bratři Muchové, Hladík a Pflanzer měli každý jiný cíl, takže se rozdělili. Zatímco Muchové mířili do Virginie, Hladík, o němž si Pflanzer během cesty vytvořil velmi špatné mínění,¹⁹ zůstal v Baltimoru nějakou dobu ve službě u řezníka, bratry Muchovy následoval později.²⁰ I když se Pflanzer od svých krajanů odpojil, už na lodi se seznámil s novými společníky, kterými byli Anton Daeger a Benedict Glückstein. Oba cestovali se svými manželkami a čtyřmi dětmi, z nichž nejmladšímu nebyl v obou případech ani rok.

Daeger s sebou měl navíc ještě strýce a zřejmě i nějakou pomocnou sílu, která spolu s ním odešla z domova. Skupina opustila Baltimore a po řece Susquehanna plula lodí do Kolumbie v Pensylvánii, která byla důležitým dopravním uzlem pro pasažéry cestující ze západu směrem na východ a kde se od 30. let intenzivně rozvíjela železniční i lodní doprava. Pflanzera zaujal zejména dlouhý krytý most spojující Kolumbii a protilehlé Wrightsville. Přemostění v tomto místě značně usnadnilo cestování, protože předtím musely náklad a pasažéry převážet trajekty. První most tu stál od roku 1814, ale byl zničen při povodni. Druhá verze, kterou viděl Pflanzler, vydržela do roku 1863, kdy byl most spálen z taktických důvodů při občanské válce.

1. října dorazila skupina do Hollidaysburgu, odkud se po železnici všichni přepravili do Johnstownu. Trasa mezi těmito městy musela překonat kopcovitý terén Alleghenských hor a poradit si i s transportem naložených lodí. Byl tedy vybudován systém deseti nakloněných rovin (pět na každé straně kopce) a pomocí lan a koňské síly se nahoru tahaly vagóny, protože parní stroje dosud nebyly natolik silné, aby mohly tento typ terénu vyjet bez pomoci. Cestu dolů vyřešil samospád. V Johnstownu následoval opět přestup na loď a cesta do Pittsburghu, u něhož si Pflanzler udělal do deníku poznámku o jeho industriálním rázu a množství parníků. Další zastávku představovalo Cincinnati, kde se několik spouštějících odpojilo. Daeger chtěl v Americe najít s rodinou místo k usazení, odjel proto parníkem i s Pflanzlerem v roli tlumočnicka do Madisonu. Cílem bylo sehnat si půdu ke koupi, na jejíž nabídku se chtěli vyptat na místním pozemkovém úřadě. Zajímala je konkrétně tzv. *Congress land*, tedy půda, kterou nabízela přímo federální vláda. Místní autority byly pověřeny velké plochy rozdělit na menší parcely, které pak prodaly komukoliv, kdo zaplatil určenou cenu. Vzhledem k tomu, že v Madisonu žádný pozemkový úřad nebyl,²¹ museli změnit plán a pokračovat do Indianapolis, kde získali nabídku od jistého Ira na koupi jeho

hospodářství u města Vernon, 150 akrů za 700 dolarů. „Vernon nám ležel na cestě, tehdy jsme se chtěli na ně podívat.“²² Pozemek jim měl ukázat jakýsi Velšan, protože ho však nezastihli, vypadalo to s celým podnikem bledě. Trn z paty jim vytrhl německý farmář Winter, který je pozval k sobě a slíbil, že jim ukáže jiné pole. Druhý den se za ním tedy vydali šest mil za Vernon a odpoledne jim Winter předvedl statek po zemřelém otci své manželky. Od jeho koupě Pflanzler Daegera zrazoval, protože stavba byla vlhká, ten ale neposlechl a za 600 dolarů pozemek pořídil a usadil se tam s rodinou²³ i Pflanzlerem, s nímž se už na lodi domluvil, že mu poskytne po jistou dobu přístřeší. Pflanzler dostával stravu, ubytování měl zadarmo a občas na statku s něčím vypomohl. I během tohoto krátkého pobytu mu ovšem rychle došlo, že těžká fyzická práce není nic pro něj. Neplánoval zde zůstat nadlouho a brzy se začal poohlížet po jiné práci v blízkém Madisonu. Protože se mu nic najít nepodařilo, pojal úmysl odcestovat do New Orleansu, kam jela loď z Louisville. Plavba byla dobrodružná a nepohodlná – pokusili se ho okrást, spal na palubě mezi zvířaty a vystačit si musel jen s malými zásobami jídla. Přesto v dopise Náprstkovi prohlašuje: „Svoboda mě do Ameriky táhla, svoboda mne vše snadno snášeti nechá, svoboda mě šťastným činí.“²⁴

18. prosince dorazil s pěti dolary v kapse do cíle. New Orleans ve 40. letech patřil k největším americkým městům – předběhnul ho jen New York a Philadelphie, přibližně stejně obyvatel měl Baltimore.²⁵ Od 20. let sem navíc proudil nepřetržitý zástup migrantů. Díky historickému vývoji a přímořské poloze se jednalo o důležitý obchodní uzel a velmi multikulturní město – založeno bylo v době, kdy Louisiana patřila Francii, poté se dostalo pod nadvládu Španělska, a až na počátku 19. století Louisianu získaly Spojené státy. Španělský vliv se projevoval například tím, že zde byly provozovány býčí zápasy. Na jeden z nich se i přes nedostatek financí Pflanzler vydal hned druhý den po příjezdu, aniž by měl zajištěné zaměstnání, jehož shánění mu navíc

gefallen. Es werden bald nur mehr Juden übrig sein.’ Was geht uns dies Land an?’ Zápis ze středy 15. května 1915. In: SCHNITZLER, Arthur. Tagebuch [online]. [cit. 24.2.2023].

Dostupné z: https://schnitzler-tagebuch.acdh.oeaw.ac.at/entry_1915-05-19.html

10 Wilhelm Pflanzler se narodil 1860 ve Vídni, po otcově nobilitaci používal příjmení Edler von Pflanzler. Oženil se s Ludovikou Wussinovou, dcerou správce lobbického panství v Roudnici. Zemřel na bojišti v první světové válce roku 1915.

11 Horažďovický obzor, 1937, roč. 17, č. 9, s. 1. Tuto informaci se mi bohužel nepodařilo nijak ověřit

12 ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 312.

13 Deník, s. 4.

14 Lodi velel kapitán H. Reichl a celkem na ní plulo 185 pasažérů. Díky převážně genealogickému zájmu vznikl knižní projekt *Germans to America* (GLAZIER, Ira A. a FILBY, P. William (eds.)). *Germans to America: Lists of Passengers Arriving at US Ports 1850–1897*. Wilmington (DE): Scholarly Resources Inc., vol. 1–67) jehož cílem bylo zmapovat Němce, kteří přijeli do Ameriky mezi lety 1850–1897. Řadu pak rozšířilo pokračování vedené od roku 1840 (GLAZIER, Ira A. (ed.)). *Germans to America – Series II: Lists of Passengers Arriving at U.S. Ports in the 1840s*. Wilmington (DE): Scholarly Resources Inc., vol. 1–7). V jednotlivých svazcích rozdělených podle časových úseků se vždy nachází název lodi, odkud a kam plula, datum příplutí a seznam pasažérů. Dva největší přístavy, z nichž proudila německá emigrace (a často i česká), byly Brémy a Hamburk. Lodní seznamy pasažérů z těchto měst byly z většiny zničeny, takže je nutné se spoléhat na informace z druhé strany, tedy z přístavů, kam lodě dorazily. Právě z amerických zdrojů čerpají i autoři *Germans to America*. V případě Baltimoru, kam Pflanzler se svými

přáteli připlul, lze dohledat seznamy naskenované online. Pro Pflanzera konkrétně: Maryland, Baltimore Passenger Lists, 1820–1948: citing NARA microfilm publications M255, M596 and T844 (Washington, D.C.: National Archives and Records Administration, n.d.), obr. 206. FamilySearch [online]. [cit. 9.3.2023]. Dostupné z: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q57-L9Z-8-T2YL?cc=2018318&wc=MKZ4-T38%3A1004777901%2C1004794701>. Existují i seznamy jednotlivých pasažérů na mikrofilmech, které jsou k dispozici online, obtížně se v nich však hledá a jsou nepřesné. Nepřesností ostatně trpí i *Germans to America*, což můžeme vidět i v případě seznamu pasažérů z lodi Albert. Na obranu je však třeba dodat, že původní seznamy jsou často špatně čitelné a někdy je téměř nemožné jména správně rozklíčovat. To je případ i Pflanzera a jeho tří spolucestujících. *Germans to America* je uvádí pod jmény Wilhelm Pflinger, Johann a Franz Mucker a Wenzel Kladih, viz GLAZIER, Ira A. (ed.). *Germans to America – Series II, Vol. 5, July 1847 – March 1848*, s. 125–126.

15 Deník, s. 5.

16 Deník, s. 6.

17 Pravděpodobně se jedná o sviňuchy.

18 Deník, s. 6.

19 „Neznám většího lháře, šibelníka[!], neznám protivnějšího člověka, jak to[ho] mizeru. Ani nechci o něm psát, neb se mne zdvihá v žaludku.“ Hladíkovo chování prý popouzelo i ostatní pasažéry, takže se Pflanzera obával, že udělá Čechům špatnou pověst. ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 312.

20 Z pozdějších Pflanzarových dopisů se dozvídáme, že oba bratři Muchové se po nějaké době vrátili do Čech, starší z bratrů pak 8. září 1848 odplul nazpět do Ameriky. Hladík v Americe zůstal, a poté, co ukončil práci u řezníka, žil jako doktor vodolébky.

21 Congress land se rozdělovala v rámci Ohia, Madison leží

ztěžovaly zdravotní problémy.²⁶ V dopise potom prosil Náprstka, aby mu dal kontakt na jakéhosi ruského kupce, od něž si sliboval pomoc. Špatná finanční situace mu nezabránila, aby šel hrát hazardní hry, při nichž samozřejmě prohrál. Co ho naopak těšilo, byla americká pohostinnost v ohledu jídla.²⁷

Patrně nejdůležitější komoditou, která se pěstovala na louisianských plantážích, byla cukrová třtina. Dále se zpracovávala a produkty z ní se prodávaly i v New Orleansu. Je proto symbolické, že první kupecký pokus Pflanzera učinil při snaze přeprodávat cukrovinky. Nebyl ale úspěšný, skončil v mínusu, a nakonec musel prodat pod cenou své zlaté hodinky, aby mohl zaplatit ubytování. Shánění práce se navíc ukázalo obtížnější, než si představoval. Limitující byla hlavně jeho neznalost angličtiny, s kterou se ale v začátcích potýkala většina emigrantů z německojazyčného prostoru. Nějakou dobu zvažoval profesi povozníka, anglicky *teamstera*, na níž ho lákal dobrý plat a možnost podívat se do Mexika. Mezi lety 1846–48 vedly Spojené státy s Mexikem válku a k zajištění zásobování byli pravidelně noví povozníci najímáni. Rekrutovali se hlavně z řad bývalých vojenských dobrovolníků nebo imigrantů, kteří se nacházeli v přístavních městech, což byl přesně Pflanzeraův případ. *Teamstři* představovali skupinu, která se snadno zapletla do potíží. Někdy páchali zločiny proti Mexičanům, jindy se sami stávali oběťmi násilí, a v některých případech přišli i o život. O možných nebezpečích této práce se Pflanzera nezmiňoval, je tedy otázka, zda o nich nevěděl, či v jeho rozhodování nehrály roli.²⁸ V New Orleansu ho držela hlavně vidina dopisu z domova,²⁹ od něž si sliboval finanční podporu, a také starost o zdraví. Nakonec tento nápad zavrhl, snížil své nároky a předsevzal si přijmout, cokoliv se nabídne. V praxi však stále odmítal dělat příliš těžkou manuální práci. Nakonec zakotvil u francouzského výrobce slaměných klobouků, ale práci musel přerušit, protože mu silně otekla noha. Ve chvíli zotavování pořídil do deníku zápis, kde vůbec poprvé zmiňuje nápad vystavět ve Wisconsinu

pivovar. Viděl sice možnost se zde sládkem vyučit, ale zároveň se domníval, že by ho to stálo příliš mnoho práce a stejně by nedosáhl patřičné úrovně. Plánoval učit se několik měsíců v Mnichově u sládků Sedlmayra a Kaisera, následně se zaučit v domovském horažďovickém pivovaru, získat svůj podíl dědictví a vrátit se do Wisconsinu, možná i se ženou. O úmyslu oženit se psal Náprstkovi i po návratu do Čech: „*Brachu, ted' mně nastává velká starost: chci se ženit; kde ženu vzít a jakou, abych se nevomáz. Praxi již mam dobrou v holkách; znám český, Polky, Němkyně, Vlašky, Francouzky, Angličanky, Yankee a mouřenínky; neměl bych se tehdy nechat tak snadno napálit; jes[t]li se ale napálím, bude to hodně.*“³⁰

Ačkoliv v té době už opět úspěšně po přestálých zdravotních problémech chodil do práce, jakmile se v dubnu konečně dočkal dopisu od bratra, který obsahoval finanční podporu 200 dolarů, dal výpověď. Změnu doznal i jeho deník. 13. dubna si zaznamenal, „že [je] velmi mělký, se s malichernými věcmi se obírá a budoucnost bez pokladu je; tehdy ted' obšírnější býti má a více podoben, že od vzdělanějšího zhotoven jest.“³¹ Nově začal jeho autor věnovat mnohem více pozornosti reflektování místních podmínek.

New Orleans Pflanzera opustil v době, kdy ještě nenastalo léto, „hlavní sezóna“ žluté zimnice. Tato mimořádně nebezpečná nemoc pravidelně měnila jinak pulzující metropoli v město duchů. Řada lidí odjížděla ze strachu, že se stanou její obětí. Jak si do deníku poznamenal: „*Žlutá zimnice, která každého, komu možno, do severu v létě a podzimu nutí, jest ne velmi obtížná, ale gefährlich a přil[j]de zhusta.*“³² V případě nákazy existovaly dva scénáře – buď smrt, nebo přestátí nemoci a získání imunity, která z pacienta vytvořila „*acclimated man*“ – aklimatizovaného člověka, který byl do budoucna před žlutou zimnicí uchráněn. Pro perspektivní život v New Orleansu se prodělání této nemoci stalo v podstatě předpokladem. „*Unacclimated man*“, tedy člověk bez imunity, byl vnímán jako méněcenný, měl ztížené hledání práce i navazování sociálních vztahů.

Kdo infekci nepodlehnu, osvědčil svůj tuhý kořínek a životaschopnost. Zvláštní postavení mělo černošské obyvatelstvo, přirozeně vůči žluté zimnici odolnější, zároveň ale z rasových důvodů v méněcenném postavení. Tento zvláštní řád založený na nutnosti být „acclimated“ přispěl ke vzniku systému, který K. Olivarius popisuje jako *imunokapitalismus*.³³

Po pobytu v New Orleansu podniknul Pflanzera cestu do St. Louis, kam se plavil týden po Mississippi. Z krátké zastávky zde je nejzajímavější jeho setkání s krajany z Čech. Z jejich vyprávění se dozvěděl, že je tu komunita čítající 30 osob. Většinu tvořili česky mluvící židé, pouze tři lidé se hlásili ke křesťanství.³⁴ Kvůli tomuto setkání Pflanzera málem ujel parník do Peorie, kam dále směřoval. Peorii označoval jako nejhezčí město na řece Illinois, ale ani zde se dlouho nezdržel a postupně se přibližoval do New Yorku, odkud se 25. května 1848 vydal na zpáteční cestu do Evropy. Zamířil přes Chicago, Milwaukee, Detroit a Buffalo k Niagarským vodopádům, které si prohlédl. Odtud také poslal dopis Náprstkovi a vyjadřoval nejen nadšení z revoluce probíhající v Evropě, ale i obavy o jeho život, protože nevěděl, jestli není mezi padlými právníky, o nichž psaly noviny. Informace o evropských událostech měl s ohledem na vzdálenost poměrně čerstvé, protože předchozí den přivezla loď noviny (nejnovější z 26. dubna), dokonce i pražské. To už se ale jeho pobyt v Americe chýlil ke konci. Díky penězům od bratra přestal počítat každou korunu, mohl si dovolit cestovat mnohem pohodlněji než do New Orleansu, a v Albany nocoval se svými společníky „v jednom z nejlepších hostinců“³⁵. V New Yorku nastoupil 25. května na loď a 24. června dorazil do Le Havru. Svým příjezdem se trefil přesně doprostřed lidového povstání (tzv. červnových dnů), které probíhalo v Paříži. To nemělo dlouhého trvání, takže po jeho potlačení 26. června se Pflanzera do Paříže vydal. Město stále neslo známky nedávných bojů, místy ještě docházelo k drobnějším formám odporu. V domech byly díry po kulkách a dělových koulích,

chyběly kusy dlažby, na Náměstí Bastily dohořivaly budovy a konal se jeden pohřeb za druhým. V řadě veřejných budov byli umístěni ranění (např. v Louvru), takže obvyklé turistické cíle viděl Pflanzera jen zvenčí. Do Prahy odcestoval přes Brusel, Kolín, Lipsko a Drážďany.

V Čechách ho nyní čekala fáze líčení zážitků. V dopise, který adresoval Náprstkovi (toho času ve Vídni), píše, že u nich doma večerel a popisoval paní Fingerhutové celé své americké dobrodružství. Ta se pak vyjádřila, že kdyby byla o 20 let mladší, klidně by do Ameriky také odjela. Dotkli se v této souvislosti samozřejmě i Vojtových plánů. Ačkoliv ji netěšila vidina loučení se synem, byla ochotna přijmout možnost „cesty na zkušenou“. Přesto na Pflanzera apelovala, aby svoje zážitky z Ameriky nepřibarvoval, a tím Vojtu k cestě ještě víc nenalákal. Bezesporu však stále existovalo ohledně této otázky mezi matkou a synem jisté pnutí. Pflanzera celkové dojmy z Ameriky byly veskrze pozitivní a plánoval se tam za rok a čtvrt jako sládek vrátit, protože věděl, že coby rakouský právník by se příliš neuplatnil. Životní plány si ostatně nalinkoval přesně – studia v Mnichově, krátký pobyt doma, ženitba a návrat do Ameriky. U rodičů se s žádnými námitkami nesetkal, dokonce i jeho sourozenci plánovali podniknout cestu za oceán. V srpnovém dopise Náprstkovi své plány trochu upravil – už nepomýšlel pouze na profesi sládka, ale zvažoval i dráhu spekulanta nebo rolníka. Taký se začínal smiřovat s tím, že do Ameriky pojede sám, protože „české děvy míním, by se bály vody“.³⁶ Nakonec se za oceán už nikdy nepodíval i přesto, že se s Českou nakonec stejně neoženil.

Dojmy z cesty

Ačkoliv byl ve svých zápiscích Pflanzera většinou stručný a zaznamenával si spíš každodenní události a bezprostřední dojmy, rozepsal se o některých tématech podrobněji. Svědectví zanechal o domorodém obyvatelstvu a otroctví.

Jestliže se hodnocení domorodého obyvatelstva ze strany evropských a amerických

v Indianě. Není jasné, proč se rozhodli jet zrovna tam. Více viz PETERS, William E. *Ohio Lands and Their Subdivision*. Second Edition. Athens (OH): W.E. Peters, 1918, s. 80–84.

²² Deník, s. 11.

²³ O dalším Daegerově osudu existují zprávy. Poté, co mu zemřela manželka, přidal se k františkánům. V jeho stopách pokračovali vnuci Vigil a Albert. Albert se později stal arcibiskupem v Santa Fé. Viz *The Padres' Trail* [online], roč. 34, č. 4 [cit. 24.2.2023]. Dostupné z: https://olgoftm.com/index_html_files/April.%20Padres%20Trail.pdf

²⁴ ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 312.

²⁵ DESSENS, Nathalie. *Creole City: A Chronicle of Early American New Orleans*. Gainesville (FL): University Press of Florida, 2015, s. 71.

²⁶ Tvořily se mu bolestivé nežity.

²⁷ „Za byt a stravu platím týhodně 3 toлары. Musíš ale vědět, že americký tabule nikdy nejsou tak skrovné jako v Evropě. K snídani bývá až šestery jídla z masa, rejže, brambor, máslo, sýr, salát a kafe, co kdo vypije. K obědu to samé, jen místo rejže jest moučné jídlo, a místo kafe sklenice vína; k večeři to samé, jen místo vína jest čaj, tolik, co kdo vypije.“ ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 312.

²⁸ O teamsterech viz GUARDINO, Peter. *The Dead March: A History of the Mexican-American War*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 2017.

²⁹ Jména adresátů nové příchozích dopisů byla zveřejňována v novinách a ti pak museli přijít na poštu a dopis si vyzvednout. Pflanzera se obával, že v případě delší nepřítomnosti by ho o zaslané peníze mohl někdo připravit. Výhodou tohoto systému bylo, že odesílatel nemusel znát přesnou adresu příjemce, stačilo uvést jméno a město.

³⁰ ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 314, dopis Pflanzera Náprstkovi z 11.7.1848.

31 Deník, s. 35.

32 Deník, s. 37.

33 OLIVARIUS, Kathryn. *Necropolis: Disease, Power, and Capitalism in the Cotton Kingdom*. Cambridge (MA): The Belknap Press of Harvard University Press, 2022.

34 Více viz *Mezi starou vlastí a Amerikou: počátky české krajanské komunity v USA 19. století*, s. 50–57. V dopise z 8. května 1848 Pflanzera Náprstkovi píše, že Čechů je 32 a všichni jsou židé.

35 Deník, s. 47.

36 ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 315, dopis Pflanzera Náprstkovi z 7.8.1848.

37 ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 313, dopis Pflanzera Náprstkovi z 8.5.1848.

38 Deník, s. 36.

39 Viz FAKTOROVÁ, Veronika. *Proměny exotiky v cestopisech a cestopisných zprávách v časopisech doby předbřeznové*. In: *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 27. ročníku symposia k problematice 19. století*. Plzeň, 22. – 24. února 2007. Praha: Academia, 2008, s. 283–292.

40 TOMÍČEK, Jan Slawomir. *O vznikaní lidské společnosti*. (Co úvod k většímu dílu). *Časopis českého Museum*, 1842, roč. 16, č. 4, s. 500.

41 Ibidem.

42 Ibidem, s. 501.

43 ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 313.

44 Ibidem.

45 Ibidem.

46 Deník, s. 35.

47 „The political rhetoric of 1800 was permeated with optimism for the human race and a belief in racial improbability; that of 1850 with pessimism for inferior races and a belief in ineradicable racial weakness.” HORSMAN, Reginald. *Scientific Racism and the American Indian in the Mid-Nineteenth Century*. *American Quarterly*, 1975, roč. 27, č. 2, s. 153.

48 Podrobněji viz HORSMAN, R. Op. cit.

49 BÖSCHE, Eduard Theodor. *Allgemeine*

bělochů často potácelo mezi dvěma extrémy, tedy konceptem vznešeného divocha na jedné straně, a necivilizovaným barbarem na druhé, klonil se Pflanzera k tomu druhému. Svá pozorování a dojmy si poznamenal do deníku a více se o nich pak rozepsal v dopise Náprstkovi.³⁷ Odlišnosti ve vzhledu a zvycích a absence civilizace srovnatelné s Evropou nebo Asií vedla k tomu, že Pflanzera poznamenává: „Nevolně se stane, když tento národ spatřím, který sta let zde žil, a kde žil ani stopu vzdělanosti, ano ani svého pobytí nezanechal. Sláva Ti, Evropane a Asiati! Skoro bych na myšlenku přišel, že jen ty člověka jména hoden!“³⁸ S takovým smýšlením se Pflanzera mohl setkat i v textech českých autorů. V době předbřeznové byli domorodí obyvatelé často popisováni v obrozeneckých časopisech senzačním způsobem, který se snažil čtenáře šokovat, a z popisů Evropani vycházeli jako kulturně nadřazení.³⁹ Podobně se o Indiánech žijících od Grónska po Patagonii vyjadřoval např. i J. S. Tomíček, který dokonce neváhal tvrdit, že jejich tělesná a duchovní činnost je nulová (následně si ovšem protiřečil, když zmínil kulturu Mexika a Peru).⁴⁰ O působení Evropanů v Americe uvedl: „Vlny evropské činnosti dělají tam vír, na němž loďka Indiánova zoufale se kolotá, a časem na věky snad zmizí.“⁴¹ Ačkoliv si byl vědom negativního vlivu evropských dobyvatelů na původní obyvatelstvo, argumentoval tím, že pokud by nebylo tak nevyspělé a duševně slabé, ubránilo by se neblahým důsledkům. Jako příklad mu sloužila konzumace alkoholu. „V Evropě, v tomto nejvzdělanějším dílu světa, poskytuje se volně národům toho nápoje, a předce[!] obecného rozšíření nedošel; pevný, silný duch tomu vzdoruje, a všeobecné klesnutí člověčenstva evropského, přirozený toho následek, nemůže míti vzniku.“⁴² Jiní autoři si naopak uvědomovali, že rozvrácení původního způsobu života mělo za následek i změnu v povaze a chování Indiánů. Ponecháme-li stranou Tomíčkovu kontroverzní tvrzení o odolnosti Evropanů vůči alkoholu, dotkl se pití u původních obyvatel i Pflanzera, když vyprávěl o asi šestnáctileté Indiánce, která pravidelně chodila za jistým tesařem

ve wisconsinském Green Bay a žádala od něj kořalku. Spíše než očividný problém alkoholismu Pflanzera ovšem zaujal její oděv, nebo spíše jeho absence. „Jedenkrát on jí řekl, že nesmí již nahá přijíti, chce-li něco obdržet. Tehdy druhý den v dece zachuchlená přišla. On jí dal vutky[!], pak ji nechal řezat dříví; ona deku rychle odhodila a k práci se dala.“⁴³ Nahota nebo pouze jednoduchý oděv, zakrývající jen to nejnnutnější, a také přístup k sexualitě odlišný od křesťanských pravidel přispívaly k vnímání Indiánů jakožto divochů, viz další část Pflanzera dopisu Náprstkovi: „Později zas se nechala vidět. Tesař jí nechtěl dát vutky[!]. Ona ale velice prosila, aby jí alespoň teď naposled whisky dal; když jí dá, že celý léto s ní spát může.“⁴⁴ Podle Pflanzera indiánské ženy sice měly svobodu vybírat si a měnit partnery, ale i tak se ocitaly v nevýhodném postavení, protože musely zastávat v podstatě veškerou práci, muž se staral pouze o lov. Lakonicky to shrnul jako „žena otrok, muž vladař“.⁴⁵ Ne všechny domorodé obyvatele ovšem posuzoval stejně. Zatímco o Indiánech z jižních států Ameriky psal, že „není snad špinavějšího pokolení na světě“⁴⁶, u Niagarských vodopádů potkal příslušníky původních obyvatel oblečené po evropském způsobu, které označil za vzdělanější.

Spontánně popsané dojmy začaly zhruba od 40. let 19. století v americkém prostředí nabývat „vědecký“ základ a objevovala se tvrzení, že Indiáni jsou od přírody méněcenní a nelze je pozvednout na úroveň Evropanů. Jak píše ve své studii R. Horsman: „Politická rétorika v roce 1800 byla prostoupena optimismem vůči lidské rase a vírou v možnost ji zdokonalit; ta z roku 1850 pesimismem vůči méněcenným rasám a přesvědčením o nevykořenitelné rasové slabosti.“⁴⁷ I když se hlasy o méněcennosti Indiánů ozývaly už v 18. století, od 40. let 19. století již nešlo o ojedinělá prohlášení. S tím se pojily i debaty o monogenezi a polygenezi, tedy zdali existoval jeden prapůvodní lidský pár, z něhož se pak všichni lidé vyvinuli, nebo jestli se vyvíjeli na různých místech nezávisle na sobě.⁴⁸ Pflanzera tyto americké práce bezpochyby v jeho hodnocení nijak neovlivnily, protože i kdyby se

k nim dostal, neuměl anglicky natolik dobře, aby si je přečetl. Zmiňuje ale jinou knihu, kterou četl, a to *Allgemeine Beschreibung der Erde und ihrer Bewohner* od E. T. Böscheho.⁴⁹ Šlo o kompilaci, která se snažila přehledně popsat celý svět s jeho geografickými a přírodními podmínkami, historickými souvislostmi a obyvatelstvem. Ačkoliv je v knize obsaženo dělení na lidské rasy, jak bylo v 19. století běžné, v kapitole o původním indiánském obyvatelstvu se autor vyvaroval jakýchkoliv hodnocení a omezil se pouze na výčet kmenů a základní informace o nich.

Zatímco s indiánským obyvatelstvem se měl Pflanzer teoreticky možnost setkat i v Evropě v rámci představení „lidských kuriozit“ (ačkoliv zmínka o tom není), vidět fungování otroctví v praxi mohl až ve Spojených státech. New Orleans, kde se krátce zdržoval, navíc fungoval jako centrum obchodu s otroky – mezi lety 1804 až 1862 jich zde bylo prodáno přes 135 tisíc.⁵⁰ Situace si všiml i český tisk už v předbřeznové době a ostře ji kritizoval. Otroctví zůstávalo skvrnou na pověsti státu, který jinak nabízel některé svobody, o nichž se obyvatelům habsburské monarchie mohlo nechat jen zdát.⁵¹ Pflanzer zaznamenal, že otroci žili po třech nebo po čtyřech v malých chaloupkách u plantáží. Na určitý počet vždy dohlížel jeden z nich, který zároveň za práci zodpovídal a v případě nespokojenosti dostal trest jako první. Existovaly speciální žebříky, k nimž byli „provinilci“ přivazováni a bití. Na otroky dohlíželi běloši, kteří plantáž kontrolovali z koňského hřbetu se zbraní v ruce. Pflanzer se dotknul i ceny, za níž se dali otroci pořídit. Uvedl, že v průměru šlo o 600 dolarů, ale „(...) nalezněš od nuly až do 2 000\$ a ještě výš“⁵². Taková cena však byla spíš výjimkou. I když to může znít cynicky, trh s otroky se choval jako trh s jakýmkoliv jiným zbožím a byl náchylný k výkyvům a spekulacím. Průměrně zaplacená suma se odvíjela od pohlaví, věku, vzdělání, tělesné konstituce a zdravotního stavu, ale závisela i na aktuálních cenách obdělávaných plodin (bavlny, cukrové třtiny apod.). V době Pflanzerova pobytu v New Orleansu průměrně zaplacená suma

po poklesu na začátku 40. let opět začala stoupat a rostla s drobnými výkyvy až do počátku občanské války, kdy se vyšplhala na 1 381 dolarů za muže v „nejlepším věku“.⁵³ Prodej probíhal často formou aukcí, které se konaly po celém městě. Inzeráty v novinách upozorňovaly na místo, čas prodeje a seznam prodáváných otroků se základní charakteristikou obsahující jméno, věk a dovednosti. Pflanzer nepodává žádnou zprávu o tom, že by se osobně nějaké aukce zúčastnil, pro představu se ale můžeme obrátit na švédskou spisovatelku Fredriku Bremer, která roku 1850 New Orleans navštívila a zaznamenala průběh prodeje. I ona však považovala tuto praxi za barbarství, pro něž by v křesťanské společnosti nemělo být místo.⁵⁴

Shrnutí

Deník Viléma Pflanzera a jeho korespondence s Vojtou Náprstkem představují zajímavé prameny nejen díky popisu cesty do Ameriky v době předbřeznové. Zachycují též smýšlení o poměrech v Rakousku, ambice liberálních studentů a vlastenecké nadšení. Ačkoliv Náprstek a Pflanzer tvoří osobnostně zajímavé kontrasty, což se týká hlavně životní dráhy po návratu z Ameriky, v jejich pobytech můžeme najít styčné body – především se oba neobešli bez finanční pomoci z domova a měli velké ambice, které s ohledem na situaci museli měnit. Ačkoliv Pflanzerův pobyt byl spíše poznávacím zájezdem, jeho nesporným přínosem zůstává poskytnutí svědectví o Americe v době, kdy se emigrační vlna proudící z Rakouska začala teprve pomalu probouzet. Oproti Náprstkovi měl také tu výhodu, že se mohl kdykoliv vrátit domů do Čech, aniž by mu hrozila jakákoliv perzekuce. Možná i proto si mohl dovolit celou cestu pojímat v duchu „nezávazného dobrodružství“.

Archivní zdroje

ANpM, fond Vojta Náprstek, kt. 57, č. 312–318.

KLOUDOVÁ, Jaroslava a KOPEČKOVÁ, Jana. *Sbírka matrik západních Čech*

Beschreibung der Erde und ihrer Bewohner. Philadelphia: Gedruckt bei C. F. Stollmeyer, 1840.

50 KOTLIKOFF, Laurence J. *The Structure of Slave Prices in New Orleans, 1804 to 1862. Economic Inquiry*, 1979, roč. 17, s. 497.

51 Viz KAŠPAR, Oldřich. *Problematika otroctví černochu v české publicistice ve 30. a 40. letech 19. století. Český lid*, 1982, roč. 69, č. 4, s. 199–201; nebo KAŠPAR, Oldřich. *Střelecký terč s karibským motivem v Litomyšli: Jedna z podob exotiky v českém prostředí v 19. století. Český lid*, 2004, roč. 91, č. 4, s. 387–393.

52 Deník, s. 37.

53 KOTLIKOFF, Laurence J., *Op. cit.*, s. 500.

54 Viz ROSE, Willie Lee (ed.). *A Documentary History of Slavery in North America. Athens (GA): University of Georgia Press*, 1999, s. 168–172.

1531–1949 [Archivní pomůcka č. 626]. [online]. Plzeň: Státní oblastní archiv, 2009, Římskokatolická farnost Vejprnice, fol. 57 [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: https://www.portafontium.eu/iipimage/30070114/vejprnice=06-0591_-n?x11=&y392=&w-769&h=319

Maryland, Baltimore Passenger Lists, 1820-1948: citing NARA microfilm publications M255, M596 and T844 (Washington, D.C.: National Archives and Records Administration, n.d.), obr. 206. *FamilySearch* [online]. [cit. 2023-03-09]. Dostupné z: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q5-7-L9Z8-T2YL?cc=2018318&wc=MKZ4-T38%3A1004777901%2C1004794701>

SCHNITZLER, Arthur. *Tagebuch* [online]. [cit. 24.2.2023]. Dostupné z: https://schnittler-tagebuch.acdh.oeaw.ac.at/entry_1915-05-19.html

Státní oblastní archiv Litoměřice, Římskokatolická farnost Teplice, Matrika oddaných, inv. č. 7999, sig. 162/35, fol. 293 [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <http://vademecum.soalitomerice.cz/vademecum/permalink?xid=09ddd7cea03b9b8d:-1b1ffbd2:1261cfe24ad:-7a31>

Periodika

Horažďovický obzor, 1937, roč. 17, č. 8 a 9. *Tages-Post*, Linz, 1915, roč. 51, č. 302.

Teplitz-Schönauer Anzeiger, 1894, roč. 34, č. 25 a 89.

Wiener Zeitung, 1916, č. 78 a 1908, č. 246.

Znaimer Tagblatt, 1916, roč. 20, č. 213.

Elektronické zdroje

Allegheny Portage Railroad [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://www.nps.gov/alpo/learn/historyculture/allegheny-portage-railroad.htm>

Bremer Passagierlisten: Ein Gemeinschaftsprojekt mit der Handelskammer und dem Staatsarchiv Bremen [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://www.passagierlisten.de/>

Náhrobek Karoline Pflanzner [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: [https://tng.](https://tng.adler-wien.eu/showmedia.php?mediaID=115064&cemeteryID=251)

[adler-wien.eu/showmedia.php?mediaID=115064&cemeteryID=251](https://tng.adler-wien.eu/showmedia.php?mediaID=115064&cemeteryID=251)

RiverRoots: Bridging the Susquehanna [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://www.susquehannaheritage.org/riverroots-bridging-the-susquehanna/>

The Allegheny Portage Railroad: Hollidaysburg to Johnstown, PA [online]. [cit. 1.3.2023]. Dostupné z: <https://www.abandonedrails.com/hollidaysburg-to-johnstown>

The Padres' Trail [online], roč.34, č. 4 [cit. 24.2.2023]. Dostupné z: https://olgofm.com/index_htm_files/April.%20Padres%20Trail.pdf

Použitá literatura

BÖSCHE, Eduard Theodor. *Allgemeine Beschreibung der Erde und ihrer Bewohner*. Philadelphia: Gedruckt bei C. F. Stollmeyer, 1840.

DESSENS, Nathalie. *Creole City: A Chronicle of Early American New Orleans*. Gainesville (FL): University Press of Florida, 2015.

FAKTOROVÁ, Veronika. Proměny exotiky v cestopisech a cestopisných zprávách v časopisech doby předbřeznové. In: *Cizí, jiné, exotické v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 27. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 22.–24. února 2007*. Praha: Academia, 2008, s. 283–292.

GLAZIER, Ira A. (ed.). *Germans to America – Series II, Vol. 5, July 1847 – March 1848*.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser auf das Jahr 1863. Gotha: Justus Perthes.

GUARDINO, Peter. *The Dead March: A History of the Mexican-American War*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 2017.

HORSMAN, Reginald. Scientific Racism and the American Indian in the Mid-Nineteenth Century. *American Quarterly*. The Johns Hopkins University Press, 1975, roč. 27, č. 2, s. 152–168.

KAŠPAR, Oldřich. Problematika otroctví černocho v české publicistice ve 30. a 40. letech 19. století. *Český lid*, 1982, roč. 69, č. 4, s. 199–201

KAŠPAR, Oldřich. Střelecký terč s karibským motivem v Litomyšli: Jedna z podob

- exotiky v českém prostředí v 19. století. *Český lid*, 2004, roč. 91, č. 4, s. 387–393.
- KELLEHER SCHAFER, Judith. New Orleans Slavery in 1850 as Seen in Advertisements. *The Journal of Southern History*, 1981, roč. 47, č. 1, s. 33–56.
- KOTLIKOFF, Laurence J. The Structure of Slave Prices in New Orleans, 1804 to 1862. *Economic Inquiry*, 1979, roč. 17, s. 496–518.
- OLIVARIUS, Kathryn. *Necropolis: Disease, Power, and Capitalism in the Cotton Kingdom*. Cambridge (MA): The Belknap Press of Harvard University Press, 2022.
- PETERS, William E. *Ohio Lands and Their Subdivision*. Second Edition. Athens (OH): W.E. Peters, 1918.
- ROSE, Willie Lee (ed.). *A Documentary History of Slavery in North America*. Athens (GA): University of Georgia Press, 1999, s. 168–172.
- ŠOLLE, Zdeněk. Deník Viléma Pflanzera. (Ke vzniku plánu Vojty Náprstka na cestu do Ameriky). *Studie o rukopisech*, 1981, roč. 20, s. 119–159.
- TOMÍČEK, Jan Slawomír. O vznikaní lidské společnosti. (Co úvod k většímu dílu). *Časopis českého Museum*, 1842, roč. 16, č. 4, s. 483–506.
- V., K. V. Před Náprstkem do Ameriky: Zámorská cesta českého vlastence a Náprstkova přítele, později nejvyššího rakouského vojenského soudce Viléma Pflanzera r. 1847–1848. *Amerikán: národní kalendář na rok*, 1936, roč. 59, s. 147–154.
- VLHA, Marek. *Mezi starou vlastí a Amerikou: počátky české krajaňské komunity v USA 19. století*. Brno: Matice moravská, 2015.

Tetovaná lidská kůže a preparovaná hlava: lekce z vystavování dějin

Václav Sixta

esej

Tattooed Human Skin And Dissected Head: Lessons In Exhibiting History

Abstract: The paper deals with the recently opened permanent exhibition of the Army Museum Žižkov, specifically its presentation of the topic of holocaust. The approaches used in the exhibition are put into the context of the development of exhibiting atrocities, genocide and human remains from the 1950's to the contemporary museology. The Army Museum approach to the topic is put into comparison with other similar European museum institutions and holocaust memorials.

Keywords: Army Museum Žižkov, holocaust, museum presentation, human remains, exhibiting atrocity

Muzejní expozice jsou součástí celospolečenské diskuse o minulosti stejně jako historické filmy, knihy nebo oslavy výročí. Otevření nových expozic je vždy událostí, které má smysl věnovat pozornost, protože ty jsou nejen zrcadlem stavu dané instituce a jejích podmínek, ale také prostorem, kde se setkává odborné poznání s rodinnou pamětí, aktuálními společensko-politickými tématy a různorodými představami o dějinách a identitě usazenými v kultuře vzpomínání. V následujícím textu se zaměřím na stálé expozice Armádního muzea Žižkov. Přesněji řečeno na jejich část věnovanou holokaustu, protože její ztvárnění se dotýká základních principů toho, jak přistupovat k vystavování tragických událostí dějin.

Expozice otevřené po čtyřleté rekonstrukci 28. října 2022 pokrývají vojenské dějiny od nejstarších archeologických nálezů až po současnost. Návštěvník může projít tři patra chronologicky uspořádaných celků. Ty nabízejí především extenzivní vyskladnění depozitářů muzea do výstavních sálů. Ve vitrínách tak vidíme především zbraně, uniformy, vyznamenání, modernější zbraně a v závěru opět další zbraně a vojenskou techniku. S blížící se současností se zvyšuje počet dobových archivních filmů. Návštěvník si tak může velmi

dobře udělat představu o tom, co má muzeum ve svých depozitářích, protože snaha prezentovat co největší část sbírky je zcela nepřehlédnutelná.

Ve zkratce můžeme říci, že expozice prezentují dějiny tak, jak jsme na ně zvyklí: česky etnocentricky, s předvídatelným střídáním šťastných a nešťastných období českého státu. To je nejviditelnější v částech věnovaných oběma světovým válkám, které jsou v expozicích dominantně líčeny českou perspektivou. V centru pozornosti expozic jako celku je však zejména vojenská technika a její fungování (na několika místech se dozvíme, jak se ze kterého druhu zbraně střílelo). Zbraně v jejich čisté podobě, zavěšené v nových vitrínách, profesionálně nasvícené jako estetické objekty, představují základní prvek expozice. Způsoby vystavování válečných konfliktů a jejich proměny by byly námětem na samostatný text. To, co však nelze z následujících důvodů pominout, je část věnovaná holokaustu.

Holokaust pohledem pachatelů

Celkově velmi rozsáhlé expozice obsahují také část věnovanou holokaustu. Armádní muzeum není jediným muzeem svého druhu, které holokaust zařazuje

Mgr. Václav Sixta, Ph.D.
Ústav českých dějin
Filozofická fakulta
Univerzity Karlovy
vaclav.sixta@ff.cuni.cz

k tématu druhé světové války. Mohli bychom v této souvislosti zmínit například Muzeum druhé světové války v Gdaňsku nebo Vojensko-historické muzeum v Drážďanech. Na Žižkově nalezneme úzkou místnost s imitací zamřížovaného okna železničního vagónu, sadou textů o průběhu holokaustu, počtu a složení obětí či o jednotlivých koncentračních a vyhlazovacích táborech. Z reproduktorů zní smuteční hudba a doprovází filmovou smyčku ikonických záběrů spojených s holokaustem, doplněné o několik kufrů. U těchto kufrů nelze s jistotou rozpoznat, zda jde o dekoraci, či skutečně patřily některé z obětí holokaustu, protože nejsou opatřeny popiskou, a ani žádný z dalších prvků této instalace na tuto otázku nevrhá světlo. V kontrastu k rozsahu expozice je zřejmé, že jde o marginální téma, které lze snadno během procházení výstavních sálů minout. Na druhou stranu leták, který návštěvník obdrží u vstupu, zařazuje toto téma mezi osm významných míst v expozicích.

Skutečný problém nastává s vystavenými předměty. Ty jsou následující: látkové židovské hvězdy, židovská modlitební kniha a čepice, plechovka od Cyklonu B, obušek a čepice dozorce, vzorník pro určování čistoty rasy, cedule s nápisem „v arizaci“ a cedule oznamující omezení nákupní doby pro židy, bankovky z Terezína a nakonec předměty s popisem: „Tetovaná lidská kůže a preparovaná hlava, koncentrační tábor Buchenwald, 40. léta 20. století“.

Za prvé je třeba podtrhnout, že většina předmětů zastupuje perspektivu pachatelů. Pomůcky pro určování rasy, cedule či židovské hvězdy vznikly jako nástroj perzekuce, vyloučení a ve výsledku vyvraždění většiny židovského obyvatelstva z iniciativy pachatelů, ať již byli součástí nacistického aparátu, nebo s ním spolupracovali v jednotlivých okupovaných zemích. O životě obětí před druhou světovou válkou, jejich reakcích na zvyšující se tlak či možnostech odporu se nedozvíme z expozice nic. Jediný artefakt, který je věnován obětem – modlitební kniha a čepice, zdůrazňuje odlišnost židů od tehdejší

společnosti, tolik využívanou nacistickou propagandou.

Samostatné téma pak představují tělesné pozůstatky z Buchenwaldu. Ty jsou vystaveny stejným způsobem jako ostatní předměty a informativní text popisky zde vyznívá nemálo cynicky. Nehledě na to, že v kombinaci se vzorníkem pro určování čistoty rasy se tato kompozice nebezpečně (a nepochybně nezamýšleně) přibližuje nacistickému způsobu prezentace rasové teorie. To bylo často založeno právě na konfrontaci zdánlivě neutrálního „vědecky podloženého“ stavu s příklady různých „deformací“ či jinak odlišných těl.¹

Návštěvník se nedozví nic o tom, kdo byly oběti, jak dané předměty vznikly. Nevíme také, jakou roli hrají motivy tetování. Větší z dvojice vystavených kůží má na okraji dvě oka jakoby určená pro založení do kroužkového bloku či alba. O tom, zda jde skutečně o součást většího celku, se nedozvídáme z expozice nic. Nevíme tedy ani, zda tetování vznikla před usmrcením obětí, či po nich. Ze způsobu ochrany speciálním pouzdem se dá tušit, že jde o skutečnou lidskou kůži a nikoliv repliku, ale ani tím si nemůžeme být zcela jisti.

Vystavit tímto způsobem lidské ostatky reprodukuje ponížení a vyloučení, které oběti zažily již za svých životů a jež vyvrcholilo jejich uvězněním a smrtí v koncentračním táboře. Tento případ se zároveň dotýká mnoha obecnějších témat spojených s vystavováním soudobých dějin a zejména jejich tragického rozměru. Nemusí jít jen o tělesné pozůstatky, ale o řadu dalších předmětů, které se běžně nachází v muzejních depozitářích. Například různé kusy oděvů nesoucí stopy zranění nebo smrti jejich nositelů či nositelek, zničená vojenská technika, ve které zemřeli lidé, fotografie popravy či ponižování během holokaustu i pozdějších genocid a další.

Ostatky v síti souvislostí

Výše popsaná výstavní situace se dotýká mnohem širší sítě významů a proměn v pojmání holokaustu a tragických

¹ Srov. POTTHAST, Jan Björn. *O deportacích, depozitářích a památkách: Ústřední židovské muzeum v Praze 1941–1945. In: Paměť – expozice – ukládání: muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu. Praha: Česko-německá komise historiků: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., 2017, s. 21–38.*

historických událostí vůbec. Předně tento typ předmětů má svou vlastní historii. Buchenwald se od 50. let 20. století postupně stával ústředním místem politiky paměti Německé demokratické republiky. Jeho expozice líčily příběh o antifašismu komunistické strany a o kapitalistické Spolkové republice Německo jako fašistickém a imperialistickém státu. Součástí expozic byly právě i různými způsoby preparované části těl obětí, které měly ilustrovat hrůzy nacistického teroru. Buchenwald byl po celou dobu existence NDR cílem povinných školních návštěv, oficiálních pietních aktů a dalších paměťových praktik. Jak ve svém výzkumu doložila Doreen Pastor, dnes starší generace německých návštěvníků památníků holokaustu vzpomíná právě na vystavené lidské ostatky v Buchenwaldu jako na symbol tehdejší politiky paměti.² Zdá se tedy, že současná podoba expozice nereflektovaně přebírá kurátorské postupy politiky paměti NDR, když dává na oddiv preparáty z tohoto koncentračního tábora. V odborné literatuře jsou jak preparované hlavy, tak tetovaná lidská kůže taktéž spojovány nejčastěji s Buchenwaldem.³ Tyto předměty zde byly nalezeny a bezprostředně po osvobození tábora s nimi byli obyvatelé nedalekého Weimaru konfrontováni jakožto s důkazy nacistických zvěrstev. Mezi nimi byly i preparované hlavy dvou polských uprchlíků, kteří byli dopadeni a následně popraveni. Impuls ke vzniku těchto artefaktů bývá připisován manželce Karla-Otto Kocha, velitele nacistických koncentračních táborů Buchenwald (1937–1941) a Majdanek (1941–1943), nicméně se tato skutečnost nepodařila spolehlivě prokázat. Jedna z těchto hlav byla také spolu s kusem potetované kůže použita během Norimberských procesů jako ilustrační dokument a ve své době se stala ikonou pro nacistické hrůzy. Od té doby jsou uloženy v National Archives v USA. Nejednalo se však o předměty totožné s exponáty vystavené v Armádním muzeu na Žižkově. O okolnostech vzniku, nálezů a dosavadního vystavování těchto konkrétních artefaktů se v expozici nedozvídáme nic.

Nejde však jen o historii samotných artefaktů. V posledních přibližně deseti letech prošly výraznou proměnou způsobu vystavování holokaustu. Impulzem k těmto změnám byly jak nové poznatky v historickém výzkumu, tak větší pozornost odborné komunity zaměřená na muzea jako významná média paměti. Podívali jsme se na většinu expozic na místech bývalých koncentračních táborů, zjistíme, že mají expozice mladší desíti let, včetně Buchenwaldu, který aktuální expozici otevřel v dubnu 2016. Mezi jejich společné rysy patří mimo jiné větší důraz na individualizaci obětí a na jejich vlastní záměry a jednání. Lidé, kteří zahynuli v rámci nacistické perzekuce, již nejsou prezentováni jako masa obětí, ale jako jednotlivci, kteří před nástupem nacismu žili plnohodnotný rodinný i občanský život a postupující represí se snažili aktivně čelit.

Zatímco první přístup dobře reprezentují hromady kufrů či brýlí z Památníku Auschwitz-Birkenau (ty však spíše zachycují nálezovou situaci než promyšlenou kurátorskou instalaci), druhý pracuje spíše s příběhy jednotlivců, které jsou spojeny s konkrétním kufrem (Muzeum druhé světové války v Gdaňsku), či vlastnoručně vyrobenou lžící (Památník Buchenwald). Skrze kombinaci předmětů z koncentračního tábora, pamětnických svědectví a dalších dokumentů tak oběti v expozicích představují komplexní lidské bytosti s příběhy, které časově překračují období 1939 (respektive 1933) – 1945.

Snad nejvíce v této oblasti zastarala tzv. pedagogika šoku. Tedy představa, že emoce vzbuzené u návštěvníků vystavením co nejbrutálnějšího násilí, povedou k empatii s oběťmi a změně postojů návštěvníků. Nejen, že neplatí přímá úměra mezi mírou šoku a vzdělávacím efektem, ale také s tímto způsobem prezentace holokaustu dochází často k reprodukci nacistické propagandy a vidění světa.⁴ Typicky vystavování fotografií svlečených obětí, stojících na okraji masového hrobu očekávajících zastřelení, představuje z tohoto úhlu pohledu reprodukci jejich ponižující situace. Podobně bychom mohli mluvit například o známých fotografiích

2 PASTOR, Doreen. *Tourism and memory: visitor experiences of the Nazi and GDR past*. Abingdon, Oxon: Routledge 2022, s. 21–22 a 88–89.

3 DOUGLAS, Lawrence. *The Shrunken Head of Buchenwald: Icons of Atrocity at Nuremberg*. *Representations*, 1998, č. 63, s. 39–64. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2902917>

4 KANSTEINER, Wulf. *The Holocaust in the 21st Century: Digital Anxiety, Transnational Cosmopolitanism, and Never Again Genocide Without Memory*. In: *Digital Memory Studies*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2018, s. 110–140.

stříhání vousů a vlasů ortodoxním židům. Oba případy spojuje fakt, že oběti jsou zde prezentovány již zmíněným pohledem pachatelů. Byli to právě nejčastěji vojáci, provádějící transport či přímo popravy, kteří fotografie pořídili. Právě z tohoto důvodu se v posledních letech klade zvýšený důraz na výzkum původu sbírkových předmětů a jeho výsledky jsou často součástí prezentace v expozici. V souvislosti s Armádním muzeem Žižkov se tak můžeme ptát, zda se modlitební kniha dostala do sbírek jako součást zabaveného majetku transportovaných židů, nebo jiným způsobem.⁵ Ještě palčivěji otázka po původu předmětů vyznívá v případě vystavených částí těl.

Pokud se budeme držet srovnání s muzei, která se soustředí na vojenské dějiny, pak nejvíce kontrastuje izolovanost holokaustu v Armádním muzeu Žižkov.⁶ Všechna výše zmiňovaná muzea holokaust zahrnují, ale nikoliv jako oddělené téma, nýbrž jako integrální součást tematických celků expozic. V Gdaňsku tak má sice holokaust vlastní část expozice, ale zároveň je součástí kapitoly nazvané „Teror“ vedle nucené práce, deportací či masakrů na východní frontě.⁷ Drážďanské vojensko-historické muzeum dokonce nevěnuje holokaustu zvláštní část expozice, ale předměty s ním spjaté vystavuje v částech chronologické expozice 1914–1945 a v tematických sekcích „Válka a utrpení“ nebo „Politika a užití síly“.⁸ Holokaust je tak součástí antropologie války, nejčastěji ve spojení s totální válkou na východní frontě na území tzv. *bloodlands*.⁹ V pražském muzeu je tato kapitola spíše drobnou odbočkou, která není spojena s hlavní linkou expozice jinak, než že sousedí s tématem druhé světové války.

Vystavování tělesných pozůstatků má v muzejním prostředí ještě jednu nepopominutelnou souvislost. Místy největší koncentrace tohoto typu exponátů byla etnologická, antropologická a zejména koloniální muzea, která vystavovala celá těla nebo jejich části jako součást prezentace „orientálních“ kultur. Tyto expozice z dnešního pohledu přispívaly k upevnění představ o nadřazenosti Evropy nad

obyvateli ostatních světadílů a legitimizovaly násilí spojené s koloniálními výboji. Ostatně v době, kdy se zástupci Spojenců v Norimberku pohoršovali nad nacistickými preparáty, stejným způsobem zpracované ostatky byly vystaveny mimo jiné v Pitt Rivers Museum v Oxfordu, kam se dostaly jako válečné trofeje z Ekvádoru.¹⁰ Tato část muzejní historie prošla a stále prochází diskusí, avšak narazit na lidské ostatky dané na odiv divákovi bez patřičného kontextu či důstojné instalace zneumožňující voyeurský, nekritický pohled je postupně stále obtížnější. Zde vstupují do hry jak právní aspekty celého problému – když je možné ostatky navrátit pozůstalým, tak různé kurátorské strategie. Můžeme se tak například setkat se zakrytím mumifikovaného těla poloprůhlednou folií (např. výstava „Rassismus. Die Erfindung von Menschenrassen“ v Německém muzeu Hygieny 19. 5. 2018 – 6. 1. 2019), vystavením celého příběhu předmětu od jeho vzniku přes okolnosti zařazení do sbírek po jeho současnou interpretaci či prezentaci jeho místa ve starších expozicích například prostřednictvím fotografie. Těmito a dalšími podobnými postupy lze srozumitelným způsobem zviditelnit, v čem spočívá citlivost těchto artefaktů, a podpořit návštěvníky v porozumění etickým i historickým aspektům jejich existence a vystavení. Ostatně také Mezinárodní rada muzeí ve svém etickém kodexu věnuje průběžnou pozornost nakládání s lidskými ostatky, se kterými má být nakládáno důstojně a s přihlédnutím k hodnotám, víře a zvykům společenství jejich původu.¹¹

Nejen materiální podstata vystavených exponátů, ale i stručná archeologie významů s nimi spojených dokládá, že spolu s těmito předměty vždy vystavujeme i to nejobtížnější z evropské moderní historie. Kurátoři tohoto druhu exponátů se vždy chtě nechtě vztahují k tomu, na koho se v tomto období v symbolické rovině i sociální praxi vztahovala lidská práva a jak k uznání lidské důstojnosti přispívaly muzejní instituce. Nové expozice v Armádním muzeu Žižkov jsou bezesporu atraktivnější a aktuálnější, než

5 Jak píše Jan Björn Potthast, náboženské předměty zabavené deportovaným židům byly v Protektorátu Čechy a Morava systematicky soustřeďovány v Ústředním židovském muzeu. Srov. POTTHAST, Jan Björn. *Op. cit.*, s. 21–38.

6 Srov. JAEGER, Stephan. *The Holocaust and Perpetration in War Museums. In: The Second World War in the Twenty-First-Century Museum: From Narrative, Memory, and Experience to Experientiality.* Berlin, Boston: De Gruyter, 2020, s. 221.

7 Srov. Muzeum II Wojny Światowej, *Catalogue of the permanent exhibition*, Gdaňsk 2016.

8 PIEKEN, Gorch a ROGGE, Mathias (eds.). *Militärhistorischesmuseum Dresden Exhibition Guide.* Dresden: Sandstein Verlag, 2012, s. 28 a 96.

9 SNYDER, Timothy. *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem.* Praha: Paseka, 2022.

10 DOUGLAS, Lawrence. *Op. cit.*, s. 39–64. Dnes je toto muzeum oceňovanou institucí za to, že do své činnosti funkčně zapracovala principy dekolonizace. Lidské ostatky již v expozicích nenalezneme.

11 ICOM Code of Ethics for Museum 2018. Dostupné z: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf>

byla původní podoba před rekonstrukcí. V tomto ohledu je třeba uznat obrovské množství práce, které za celým podnikem stojí. Příklad expozice holokaustu však ukazuje, že ve chvíli, kdy o expozici uvažujeme pouze jako o „prezentaci sbírky“, může nezamýšleně dojít k eticky problematickému zpracování daného tématu, respektive vystavení konkrétních předmětů.

Průběžné upravování stálých expozic v reakcích na nové poznatky o původu jejich předmětů a ve snaze vyrovnat se s vlastním podílem na historických křivdách je v muzeích častou praxí. Díky tomu je k dispozici řada řešení, která by mohla být vhodná i pro expozici holokaustu v Armádním muzeu. Alespoň pozůstatky lidských těl by měly být z expozice na pražském Vítkově odstraněny, nebo reinstalovány tak, aby odpovídaly tragickým okolnostem jejich vzniku a tomu, co reprezentují. Dokud budou tyto předměty zůstat v expozici, stanou se učebnicovým případem toho, jak se muzea podílejí na reprodukci mocenských schémat – v tomto případě v tom nejhorším možném kontextu.

Literatura

POTTHAST, Jan Björn. O deportacích, depozitářích a památkách: Ústřední židovské muzeum v Praze 1941–1945. In:

Paměť – expozice – ukládání: muzealizace dějin v česko-německo-slovenském kontextu. Praha: Česko-německá komise historiků: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i., 2017, s. 21–38.

PASTOR, Doreen. *Tourism and memory: visitor experiences of the Nazi and GDR past*. Abingdon, Oxon: Routledge 2022.

DOUGLAS, Lawrence. The Shrunk Head of Buchenwald: Icons of Atrocity at Nuremberg. *Representations*, 1998, č. 63, s. 39–64. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/2902917>

KANSTEINER, Wulf. The Holocaust in the 21st Century: Digital Anxiety, Transnational Cosmopolitanism, and Never Again Genocide Without Memory. In: *Digital Memory Studies*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2018, s. 110–140.

JAEGER, Stephan. The Holocaust and Perpetration in War Museums. In: *The Second World War in the Twenty-First-Century Museum: From Narrative, Memory, and Experience to Experientiality*. Berlin, Boston: De Gruyter, 2020.

PIEKEN, Gorch a ROGG, Mathias (eds.). *Militärhistorischesmuseum Dresden Exhibition Guide*. Dresden: Sandstein Verlag, 2012.

SNYDER, Timothy. *Krvavé země: Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*. Praha: Paseka, 2022.

Zpráva z konference *Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci* na téma Proměny profese muzejního edukátora

Magdalena Šenovská

Report from the Conference *Current Trends in Museum Presentation and Education* on the Subject of Changes in the Profession of a Museum Educator

Abstract: The report deals with the two-day conference *Current Trends in Museum Presentation and Education* on the topic of *Changes in the profession of a museum educator*, which took place in autumn 2022 in Dietrichstein Palace in Brno. There were 17 lecturers, who presented educational or research projects of their institutions. The article briefly introduces the individual contributions that were made at the conference.

Key Words: Museum Education, Museum Educator, AMG, Current Trends in Museum Presentation and Education

Ve dnech 3. a 4. října 2022 proběhl na půdě Dietrichsteinského paláce v Brně šestý ročník konference *Aktuální trendy v muzejní prezentaci a edukaci*, tentokrát věnované tématu proměn profese muzejního pedagoga. Organizátorem již tradičního setkání muzejních pracovníků a akademiků zaměřujících se na danou oblast je Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku při Asociaci muzeí a galerií (AMG).

Konference byla rozdělena do jednotlivých tematických bloků, v rámci kterých muzejní pedagogové jednak reflektovali proměny role a postavení své profese na příkladech institucí, v nichž působí, jednak představili své probíhající výzkumy v oblasti muzejní pedagogiky, nové edukační programy i zkušenost z mezinárodního projektu.

Jak je již zvykem, proběhl i tento ročník konference za účasti zahraničního hosta, kterým byla doktorka Stéphanie Wintzerith, členka výboru CECA ICOM, působící jako nezávislý profesionál v oblasti evaluace návštěvnosti muzeí a jiných kulturních institucí. Ve svém příspěvku *Muzejní edukace z evropské perspektivy* pohovořila o sociolingvistických rozdílech v pojmovém uchopení profese muzejního edukátora (Museum Educators,

médiateurs culturels, Kulturvermittler) na příkladech vybraných evropských zemí a rovněž o významu činnosti muzejních pedagogů.

Z průzkumu vyplývá, že jazykové, potažmo společenské ukotvení pracovní pozice muzejního edukátora závisí na legislativě státu, politicko-administrativním členění země a místních specifikách. Muzea Francie (Les musées de France) mají od roku 2005 zákonnou povinnost vytvářet a realizovat kulturní výukové programy. Pro profesi muzejního pedagoga se zde nejčastěji užívá výraz *médiateur culturel* („kulturní mediátor“). Na rozdíl od toho v Německu, složeném ze 17 spolkových zemí, neexistuje v muzejním vzdělávání jednotná politika. Wintzerith zde sleduje postupný trend posunu v označení profese muzejního pedagoga směrem ke „kulturnímu zprostředkovateli“. Ve specifické situaci se nachází dánská muzea, kterým klesá finanční podpora muzejního provozu ze strany státu, což je uvrhá do závislosti na sponzorských darech. Španělská muzea zase čelí trendu pracovní činnosti edukátora/kulturního mediátora (educador de museo/mediador cultural) zajišťovat externě. Význam činnosti muzejních pedagogů dokládá Stéphanie Wintzerith jednak

semináře
a konference

Mgr. Magdalena Šenovská
Centrum pro prezentaci
kulturního dědictví
Národní muzeum
magdalena.senovska@nm.cz

na průzkumu německého výboru ICOM, ve kterém se edukační funkce muzea umístila na čtvrtém místě, jednak na průzkumu výborů ICOM, probíhajícím během konzultací návrhu nové definice muzea, ve kterém se vzdělávání umístilo na třetím místě (za výzkumem a prezentací). Blok nazvaný *Nároky na profesi muzejního pedagoga – kompetence, vzdělávání, rozvoj* zahájila muzejní pedagožka v Muzeu Brněnska Monika Mikulášková, která se ve společném příspěvku s Iheanyichukukwu Stephenem Igbokem z nigerijského Centre For Memories podělila o zkušenosti z hostování zahraničního muzejního edukátora. Přednášející byla oslovena k účasti na rezidenčním projektu Residencies in Museums (RESIM), jehož cílem bylo zvýšení kvalifikace nigerijských muzejníků. V rámci projektu hostila a koordinovala program I. S. Igboka, výkonného ředitele a edukátora v Centre For Memories, paměťové instituce dokumentující historii, kulturu a identitu etnické skupiny Igbo v Nigérii, který přijel do České republiky na desetidenní pobyt. Mikulášková představila procesy plánování náplně pobytu i jeho realizaci. I. S. Igbok se během svého pobytu v České republice seznámil s činností a fungováním nejen brněnských muzeí, ale zavítal například i do Národního muzea v Praze či Muzea Říčany. Důležitou fází pobytu byla evaluace, která probíhala jak na začátku při tvorbě programu, během kterého hostitelka zohlednila požadavky a preference hosta, tak po konci stáže. V průběhu pobytu I. S. Igboka došlo k jednání s kolegy z Paměti národa, kteří nigerijské instituci nabídli stejně jako muzejní pedagogové z říčanského muzea možnost školení tamních zaměstnanců. Během stáže došlo rovněž ke společně navrženému programu pro nigerijské Centre For Memories a natočení krátkého videa pro české prostředí, v němž Igbok představuje svou instituci a kulturu Igbo. Aby započatá spolupráce mohla pokračovat i v budoucnu, vytvořila Monika Mikulášková svému hostu seznam s kontakty muzejních pracovníků, se kterými se během rezidenčního pobytu setkal.

Doktorka Lucie Jagošová, vedoucí oddělení muzeologie na Ústavu archeologie a muzeologie FF Masarykovy univerzity a předsedkyně Komise pro práci s veřejností a muzejní pedagogiku při AMG v příspěvku představila svůj probíhající výzkum zaměřený na profesi muzejního pedagoga. Poukázala zde na nedostatek profesniografických prací a empirických studií, které by se věnovaly muzejní pedagogice jako profesi (převažují muzejně-didaktické studie) a představila další výzkumná zjištění. Patří mezi ně například požadavky multiborovosti a multitalentovanosti kladené na muzejní pedagogy a zvyšující se nároky na jejich schopnosti, zatímco otázka prestiže profese a jejího rovnocenného postavení mezi ostatními odbornými pracovními pozicemi v muzeu zůstává stále diskutabilní. Jagošová si dále povšimla významné převahy žen v profesi, její psychické a časové náročnosti, a s tím související hrozby syndromu vyhoření a fluktuace. Kromě výše zmíněného narazila v českém prostředí na absenci specifikace zaměření muzejního pedagoga; v České republice se setkáváme s více nespecifikovaným profesním označením muzejní či galerijní pedagog, zatímco v zahraničí se rozlišuje specializace na „Science Museum Educator“. Konečně poukázala i na nedostatečnou vědecko-výzkumnou činnost muzejních pedagogů v České republice.

Následoval příspěvek pracovnice metodického centra muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu (MZM) Pavly Vykoupilové, ve kterém se autorka zaměřila na využití techniky kooperativního učení v muzejní edukaci. Představila třífázový model učení, který prezentuje vzdělávání jako postupný proces, v němž hraje hlavní roli aktivita žáka, přičemž funkce edukátora spočívá v přípravě optimálních podmínek pro vzdělávání. Třífázový model je složen z fáze evokace, uvědomění (si) a reflexe. Evokace aktivizuje přirozené potřeby poznávání, zatímco uvědomění (si) rozšiřuje dosaavadní povědomí o probíraném tématu. Kooperativní učení zahrnuje metody, jež podporují spolupráci žáků, dělbu práce,

dovednosti řešit spory a vzájemné ocenění; efektivita společné činnosti pak závisí na tom, jak skupina reflektuje svoji činnost v jednotlivých krocích. Pro kooperativní učení v muzeu Vykoupilová jmenovala vhodné metody rozvíjející kooperaci, např. rolové hry, diskuse, hledání informací, kolektivní pozorování, myšlenkové mapy a další.

První konferenční den zakončila Sylva Brychtová, vedoucí Dětského muzea Moravského zemského muzea, která se v příspěvku ohlédla za třemi dekadami existence Dětského muzea v Brně a přiblížila vlastní výstavní tvorbu a současné aktivity pracoviště. Připomněla přelomovou výstavu „*Zvířata na dosah*“ (1993), která předznamenala posun od tradičně koncipovaných výstav k výstavám haptickým, potažmo interaktivním. Pandemická situace pracovnice Dětského muzea motivovala k dalšímu posunu, a to v oblasti edukace ve virtuálním prostoru. K výstavě „*Óóó Indiáni*“ v Pavilonu Anthropos vytvořili interaktivní 3D prohlídku s popisky a vloženým audiovizuálním materiálem a úkoly. Dětské muzeum popularizační formou napomáhá k šíření výsledků odborných oddělení MZM prostřednictvím výstav, které po rozsáhlé konzultační činnosti a odborné supervizi samo vytváří. Na rok 2024 se připravuje výstava o Amazonii, a to za tvůrčí účasti současných domorodých etnik.

Druhý den konference byl rozdělen do dvou bloků: *Proměny profesních činností muzejního pedagoga v čase* a *Nové výzvy profese muzejního pedagoga*. Přednášející ze Vzdělávacího centra Múzea Slovenského národného povstania ze zdravotních důvodů do Dietrichsteinského paláce nedorazila, a tak první tematický blok otevřel příspěvek Jana Malého z Národního zemědělského muzea (NZM). Ten se zaměřil na formování a proměny edukační činnosti v NZM v posledních několika letech. Malý uvedl, že edukační činnost v NZM probíhala a dosud probíhá v rámci produkčního oddělení, neboť samostatné edukační oddělení v muzeu neexistuje. Před rokem 2015 působil na pražské pobočce pouze jeden edukátor a veškeré

vzdělávací programy probíhaly pouze na bázi prohlídky s pracovními listy. Předělovými se z pohledu muzejní edukace v NZM ukázala léta 2015–2018, během kterých probíhala rekonstrukce budovy a tvorba nových expozic. S novými expozicemi vzešel i požadavek na edukační programy pro školní kolektivy. První animační tematický program pro školy byl spuštěn v roce 2018, v jehož důsledku došlo k enormnímu nárůstu návštěvnosti ze strany školních skupin. O rok později proběhla změna koncepce edukačních programů, zapojeni byli animátoři z Fakulty lesnické a dřevařské ČZU a došlo k odklonu od komentovaných prohlídek pro mateřské a základní školy ve prospěch tematických interaktivních edukačních programů. V současné době se tvorbě vzdělávacích programů v pražské pobočce NZM věnují tři edukátoři, kteří v únoru 2020 iniciovali tvorbu edukační strategie, již se však do koncepce muzea na následující léta nepodařilo plně implementovat.

Následoval příspěvek galerijních pedagogů z Oddělení rozvoje publika Národní galerie Praha Oldřicha Bystřického a Idy Muráňové, v němž se přednášející zaměřili na historii muzejní pedagogiky v příslušné instituci. Počátky historie muzejní pedagogiky v NGP sahají už do roku 1965. Předložené archivní materiály (např. zpráva pro 17. sjezd KSČ z roku 1986 o kulturně-výchovné činnosti) dokazují, že se na muzea a galerie v období normalizace pohlíželo jako na instituce s velkým výchovným a vzdělávacím potenciálem. V průběhu let až do současnosti se název vzdělávacího oddělení v Národní galerii mnohokrát změnil (oddělení pro kulturně-výchovnou činnost, lektorské oddělení, programové oddělení atd.). V průběhu 20. století docházelo k postupné profesionalizaci daného oddělení, a to především od 80. let, kdy se lektori začali systematicky školit a vzdělávat. Dalším krokem v rozvoji podmínek pro vznik edukačních aktivit bylo podle přednášejících vytvoření edukačních místností. Dlouho se edukovalo pouze ve výstavních prostorech galerie, to se začalo měnit až v průběhu 90. let, kdy vznikl otevřený ateliér

v Anežčině klášteře a následně i edukační místnosti ve Veletržním paláci. V současnosti k NGP náleží multifunkční prostor Korzo, nacházející se v přízemí Veletržního paláce, v němž probíhají pravidelné tematické herny pro děti od 1,5 do 5 let, ale také workshopy nebo semináře. Záběrem na malé děti NGP vzdoruje předsudkům o tom, že návštěva galerie s dětmi nemá jícími předporozumění výtvarného umění je zbytečná a nesmyslná. Iniciační moment v boření takových představ spatřují přednášející v tvorbě prvních edukačních programů pro mateřské školy, které představili edukační pracovníci v Národní galerii v polovině 70. let 20. století.

Doktorka Dagmar Myšáková z Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem vystoupila s příspěvkem nazvaným *Role galerijního a muzejního pedagoga v regionální výstavní instituci*, v němž prezentovala dílčí výsledky svého probíhajícího výzkumu. Projekt mapuje koncepce a typologie nabízených programů a edukačních materiálů v Ústeckém kraji v letech 2015–2020. Vybráno bylo 24 výstavních institucí, z toho 11 galerií a 13 muzeí. Zdroji, ze kterých Myšáková čerpala v první fázi výzkumu, byly výroční zprávy institucí a informace z jejich webových stránek a sociálních sítí. Z kvantitativní části výzkumu vyplynulo, že 43 % programů z celkové kulturní nabídky daných muzeí a galerií tvořily vzdělávací programy pro školy či zájmové skupiny. Druhá fáze výzkumu, která právě probíhá, sestává z polostrukturalizovaných rozhovorů se zaměstnanci vybraných institucí, které byly kategorizovány podle toho, kdo a z jaké funkce je u nich pověřen tvorbou edukačních programů. Mezi nejpalčivější témata, jež se v průběhu výzkumu vynořila, patří především nedostatek finančních a lidských zdrojů v oblasti muzejní/galerijní pedagogiky.

Poslední blok příspěvků se věnoval novému výzvu v profesi muzejního pedagoga. Zahájila jej Jitka Králová, muzejní pedagožka a ředitelka Regionálního muzea Mělník, jež na příkladu instituce, v níž působí, ilustrovala potenciál muzea v rámci neformálního vzdělávání v komunitě

a v rodinné politice. Představila dva projekty zaměřené na prevenci aktuálních společenských problémů ve Středočeském kraji, do nichž se za Regionální muzeum Mělník zapojila. Jako první byl představen projekt Místní akční plán (MAP) II, probíhající od 1. ledna 2019 do 30. června 2022, mající za cíl rozvoj inkluzivního vzdělávání žáků a oblasti včasné péče předškolního, základního, zájmového a neformálního lokálního vzdělávání. Za tímto účelem byla sestavena pracovní skupina Odborníci a neformální vzdělávání z řad muzea, policie či domu dětí a mládeže, která měla za úkol vytvořit akční plán kulturně-sociálních aktivit zaměřených na potřeby komunity v kraji. Dalším projektem, na němž Regionální muzeum Mělník participovalo, byl Návrh koncepce rodinné politiky Středočeského kraje včetně Programu rodinné politiky ve Středočeském kraji na léta 2021–2023. Systémové řešení rodinné politiky Středočeského kraje zahrnuje společenské oblasti jako rozvodovost, demografické výhledy, stárnutí populace či dostupnost bydlení. V rámci tvorby Návrhu koncepce došlo k mapování volnočasových aktivit v kraji, vytvořil se kulturně historický profil kraje a poodkryl se rodinný potenciál muzeí a galerií.

V příspěvku z Masarykova muzea v Hodoníně nazvaném *Různě, ale spolu. Edukační spolupráce mezi pobočkami Masarykova muzea v Hodoníně* reflektovaly Michaela Zálesáková a Hana Novotná možnosti spolupráce v edukační činnosti dvou poboček muzea s odlišným zaměřením, konkrétně Slovanského hradiště v Mikulčicích a Masarykova muzea v Hodoníně. Poukázaly na konkrétní formy spolupráce, které se osvědčily – seznámení se s edukačními programy druhé pobočky a z toho plynoucí zastupitelnost na programech či vzájemné půjčování si pomůcek na edukační programy, stejně jako na výzvy, kterými se ukázalo kromě časové náročnosti i nepochopení ze stran kolegů, kteří pobočky nevnímají jako jednu instituci. Kolega Václav Pěničák následně představil pobočku Vlastivědného muzea Kyjov, jeho novou expozici z roku

2020 a interaktivní naučnou hru *Průvodce poznáním*, jež je inspirována konceptem únikové hry.

Karolína Šteffková z Galerie Středočeského kraje pohovořila v příspěvku *GASK bez bariér. Existují pro edukaci nějaké hranice?* o své zkušenosti coby galerijní pedagožky s prací s dětmi s poruchou autistického spektra a duševními nemocemi. V dubnu 2022 se v GASK uskutečnil projekt *Život na křídlech*, jež vznikl ve spolupráci galerie, tří umělců a žáků speciální školy CČE Diakonie v Čáslavi. Malíř Stanislav Diviš, keramička Lucie Trojanová a malířka Julie Kopová provedli děti s poruchou autistického spektra svým tvůrčím světem, aby společně vytvořili umělecká díla, která se následně dražila na benefiční aukci, jejíž výtěžek putoval na podporu speciální školy. Tematicky s projektem byla v galerii otevřena i nová senzomotorická herna pro děti. Šteffková dále pohovořila o rozšíření cílové skupiny *GASK bez bariér* o lidi s křehkým duševním zdravím. V rámci toho navázal GASK spolupráci s Centrem duševního zdraví, kdy galerii každých 14 dní navštěvuje denní stacionář klientů, se kterými edukátor hledá paralely v uměleckých dílech s jejich životními příběhy. Kvůli této spolupráci a charakteru stálé expozice, která je postavena na protikladných stavech mysli, nastoupila Karolína Šteffková terapeutický výcvik.

Poslední konferenční příspěvek přednesly Markéta Brhlíková a Jana Černá z Muzea Brněnska, které pohovořily o společném projektu – imerzivní pátrací hře ve vile Löw-Beer. Pátrací hra *V kůži tajného agenta* vychází z detektivního románu

od sira Paula Dukese z roku 1940, jež tematicky zpracovává zmizení Alfréda Löw-Beera v dubnu 1939. Účastníci hry se ocitnou v kůži bývalého agenta britské tajné služby a postupně řeší záhadu zmizení brněnského textilního magnáta. Doktorka Jana Černá ve své části příspěvku představila nejprve tvůrčí výzvy projektu z pozice kurátorky. Poukázala na nutnost upustit od snahy vměstnat do hry celý příběh knihy a rozhodnutí upřednostnit prožitek ze hry na úkor komplexní faktografie. Důležitým, ale časově velmi náročným prvkem je společný požadavek na to „být součástí příběhu hry“. Kurátorka s muzejní pedagožkou jsou u každé hry osobně přítomné (řídí ji), což jim na druhou stranu umožňuje přímou zpětnou vazbu a sdílení zážitků s návštěvníky během závěrečné evaluace. Markéta Brhlíková z pozice muzejní pedagožky dále poukázala na svou počáteční obavu z možné podbízivosti programu, kdy nechtěla sklouznout k atraktivnímu formátu pátrací hry na úkor její edukační kvality. Další problémový aspekt, jehož si byly obě tvůrkyňe vědomé, představovala práce s emocemi. Snažily se vyhnout jakékoliv sentimentalizaci a romantizaci doby, ve které se příběh odehrává, zároveň si uvědomovaly nutnost odpovídající reflexe v závěru programu.

Součástí dvoudenní konference byla společná návštěva nových expozic v Paláci šlechticů „*Tradiční kultura na Moravě v zrcadle času*“ a „*Loutkářské umění*“. Nechyběl ani společenský večer v Dietrichsteinském paláci, který nabídl příležitost pro neformální setkání a navázání nových kontaktů.

Workshop Jak vystavovat environmentální témata v paměťových institucích?

Michaela Smidová

Workshop How to Exhibit Environmental Topics in Memory Institutions?

Abstract: The report presents the workshop How to exhibit environmental topics in memory institutions? That took place on the 19th April in the National Museum in Prague. It was organized in cooperation between the Centre for the Presentation of Cultural Heritage and the Committee of Museum Historians of the Czech Museums and Galleries Association. The goal of the workshop was to introduce concepts and case studies of presenting and exhibiting environmental topics in the museum exhibitions and other activities towards the general public.

Keywords: museum, sustainability, environment, exhibition, climate change, circular economy

Témata udržitelnosti, klimatické změny a vztahu společnosti i jednotlivců k životnímu prostředí v posledních letech rezonují ve veřejném prostoru a výjimkou není ani oblast muzeí. Zatímco v Německu nebo Velké Británii je již k dispozici řada metodik nebo meziinstitucionálních projektů k vystavování a komunikaci těchto témat, v České republice se teprve v poslední době objevují tematické výstavy nebo workshopy pro kulturní instituce. Jedním z takto zaměřených projektů byla i výstava ZeMě, která pod heslem „Záleží na mně, jaká bude Země“ ukázala návštěvníkům Historické budovy Národního muzea, jak mohou sami přispět k ochraně životního prostředí. Jednalo se o první výstavu v Národním muzeu, která se zabývala tématem udržitelnosti a šetrného přístupu k přírodě a snažila se tuto oblast pojmut komplexně. Výstavu bylo možné navštívit od května 2022 do konce června letošního roku.

V rámci odborného doprovodného programu k výstavě ZeMě pořádalo dne 19. dubna 2023 Centrum pro prezentaci kulturního dědictví Národního muzea ve spolupráci s Komisí muzejních historiků Asociace muzeí a galerií ČR workshop *Jak vystavovat environmentální témata v paměťových institucích?*. Cílem workshopu bylo představit možnosti prezentace témat ekologie, udržitelnosti a klimatické krize

v muzeích a jejich začlenění do výstavní činnosti paměťových a kulturních institucí. Úvodní příspěvek představila Soňa Jonášová, zakladatelka Institutu pro cirkulární ekonomiku INCEN, nevládní neziskové organizace, která se od roku 2015 věnuje zavádění cirkulárních principů do praxe. Účastníkům nabídla krátký exkurz do inspirace a základních konceptů cirkulární ekonomiky a vysvětlila, proč je téma cirkulární ekonomiky významné pro současnou společnost i kulturní instituce. Ondřej Hudeček z Městské knihovny v Praze obeznámil účastníky s projektem Udržitelnost v knihovnách. Ten vznikl v roce 2019 s cílem zkoumat možnosti českých knihoven v naplňování cílů udržitelného rozvoje a pomoci jim tyto cíle realizovat ve svém provozu a v komunikaci směrem k veřejnosti. Mezi činnosti jeho pracovní skupiny patří pořádání vzdělávacích akcí nebo správa webového portálu udrzitelna.knihovna.cz s knihovnou online zdrojů. Tento projekt má nepochybně potenciál být inspirací i pro sektor muzeí a galerií.

Barbora Hoduláková a František Tymr z Oddělení vzdělávání a kulturních aktivit Národního muzea představili samotnou výstavu ZeMě, na jejímž vzniku se v našich končinách relativně neobvykle podíleli v rámci autorského týmu i muzejní pedagogové. Ve svém příspěvku

Mgr. Michaela Smidová
Centrum pro prezentaci
kulturního dědictví
Národní muzeum
michaela.smidova@nm.cz

přiblížili koncepci výstavy, komunikační strategii a možnosti spolupráce s externími partnery. Kromě samotného netradičního výstavního projektu, který využívá recyklovaný mobiliář z předchozí výstavy Národního muzea a interaktivní prvky doplněné sbírkovými předměty, byly prezentovány také edukační programy pro školy a bohaté doprovodné akce k výstavě. Na těch muzeum spolupracovalo se širokým spektrem organizací z oblasti ochrany přírody, pomalé módy, upcyclingu nebo udržitelného zemědělství.

Ondřej Tábořský z Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea zavedl účastníky za hranice České republiky. Ve svém příspěvku se věnoval zahraniční praxi ve vystavování zásadních problémů současnosti, jako klimatická krize, úbytek biodiverzity, otázka potravinové soběstačnosti a (ne)udržitelnost ekonomického růstu. Nastínil komunikační strategie a škálu používaných prostředků takto zaměřených výstavních projektů z několika evropských zemí a vyzval publikum k zamyšlení se nad možnostmi aplikování některých z těchto postupů i v domácích institucích. Pro účastníky workshopu byla připravena i komentovaná prohlídka výstavy ZeMě s jejími tvůrci, která se zaměřila zejména

na koncepci výstavy a prezentaci jednotlivých témat souvisejících s udržitelností. Na následné diskuzi s částí autorského týmu ve složení Ondřej Tábořský, Barbora Hoduláková, František Tymr a Johana Stejskalová měli zájemci možnost dozvědět se více o procesu přípravy a realizace výstavy, využití předmětů z archeologických nebo textilních sbírek Národního muzea k prezentaci environmentálních témat nebo o tom, jak Národní muzeum začleňuje zásady udržitelného rozvoje do svého každodenního provozu i výstavní a sbírkotvorné činnosti.

Workshop samozřejmě neměl ambici představit komplexní téma muzejní prezentace environmentálních témat v celé šíři. Představená výstava ZeMě a další případové studie však mohou představovat zdroj inspirace pro české muzejníky, stejně jako povzbuzení k začlenění této zdánlivě komplikované a v našem prostředí ještě vždy kontroverzní oblasti do výstavních nebo edukačních aktivit muzeí všech velikostí a zaměření. Vzhledem k zájmu a pozitivnímu ohlasu na workshop z řad nejen členů Komise muzejních historiků AMG, ale i širší muzejní obce není pochyb, že se akce s podobným zaměřením nekoná naposled.

Obr. 1. Soňa Jonášová z INCIEU – Institutu cirkulární ekonomiky

Obr. 2. Ondřej Tábořský z Oddělení novodobých českých dějin Národního muzea

Se lvem za svobodu: Československá samostatná obrněná brigáda za II. světové války

Vladimíra Podaná

zprávy

With a Lion For Freedom: Czechoslovak Independent Armored Brigade in World War II

Abstract: The exhibition With a Lion For Freedom: Czechoslovak Independent Armored Brigade in World War II was curated by the Regional Museum in Cesky Krumlov in order to commemorate the 75th anniversary of the World War II. The first extensive exhibition dedicated exclusively to the Czechoslovak ground troops in the Great Britain had been three years in the making and was awarded with a special prize in the category Museum exhibition of the year 2021 in the national Gloria Musaealis award.

Keywords: exhibition, Regional Museum in Cesky Krumlov, Czechoslovak Independent Armored Brigade, World War II

Na výročí tři čtvrtě století od konce 2. světové války jsme měli v úmyslu přijít s tématem, které by připomnělo hrdinství Čechoslováků v bojích za naši vlast. Již v roce 2018 tak vznikla myšlenka na vytvoření unikátní výstavy Se lvem za svobodu – Československá samostatná obrněná brigáda ve II. světové válce, která měla být vůbec první samostatnou rozsáhlou výstavou československého pozemního vojska ve Velké Británii. Kvůli situaci kolem Covidu-19 jsme rozhodli o jejím přesunutí na výstavní sezónu roku 2021. Shodou okolností to bylo právě 75 let od příchodu 12. tankové brigády do Českého Krumlova. Ta byla jedním z útvarů, který vznikl reorganizací Československé samostatné obrněné brigády (ČSOB).

Pocta ženám a mužům, kteří odešli na Západ, aby bojovali za naši vlast a svobodu, mnohdy za cenu vlastního života. „Češi se nevzdávají.“ Tak znělo úvodní motto celé výstavy. Za minulého režimu byl význam západního odboje minimalizován a měl být zapomenut. V případě ČSOB se to podařilo téměř dokonale. Kvůli unikátnosti výstavy vyvstaly na samotném počátku dva problémy. Jednak je i pro české návštěvníky ČSOB téměř neznámým tématem,

proto bylo potřeba ji dostatečně uvést do kontextu. Pro výstavu bylo tedy uvolněno celé přízemní patro muzea. Druhý problém byl, že Regionální muzeum v Českém Krumlově nemá pro takovou výstavu sbírkové předměty. Své sbírky nakonec půjčilo 59 zapůjčitelů od velkých muzeí a archivů po malá obecní muzea, ale především 44 soukromých sběratelů z celé republiky. A tak již v roce 2018 byla do muzea přivezena sbírka ČSOB od soukromého sběratele - základ pro budoucí výstavu a velmi brzy ji doplnily sbírky členů KVH České Budějovice a KVH Čeští Lvi České Budějovice, několika dalších soukromých sběratelů a potomků našich vojáků. Vystaveno bylo přibližně tisíc exponátů, v tomto příspěvku zmiňuji část z nich.

V úvodu jsme představili Stráž obrany státu (SOS), která byla pro posílení obrany hranic zformována 31. října 1936. Vystaveny byly uniformy všech čtyř jejích složek - strážník státní policie s puškou vz. 24, vojenský zdravotník v polním stejnokroji vz. 21, vrchní strážmistr četnictva s pistolí ČZ27 a služební šavlí a dozorce finanční stráže s puškou vz. 33. I s touto částí pomohli soukromí sběratelé, především členové KVH Kallich. Dalším

Mgr. Vladimíra Podaná
Regionální muzeum
v Českém Krumlově
podana@muzeumck.cz

exponátem byl čs. těžký kulomet vz. 37, který byl ve Velké Británii licenčně vyráběn jako kulomet BESA. Tím byl vybaven také tank Cromwell, kterým byla vyzbrojena ČSOB. Kolegové z Muzea československého opevnění Borovany vyrobili přesnou repliku plně zařízeného objektu lehkého opevnění v poměru 1:1 typu D1N s originálními součástkami.

Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava byla čs. armáda rozpuštěna a dobrovolníci odcházeli do zahraničí, a to především do Polska, kde vznikla 30. dubna první čs. vojenská skupina v zahraničí. Polská vláda nepovolovala organizaci čs. vojenské jednotky, proto byli dobrovolníci posíláni do Francie do Cizinecké legie a koloniálního vojska. Zbývajícím vojákům byl přidělen tábor v Malých Bronowicích. Skupina 630 vojáků pod velením pplk. Ludvíka Svobody se přesunula 30. srpna do Leszné. Asi 189 mužů zůstalo v Malých Bronowicích pod velením škpt. Františka Divokého. Formálně vznikla čs. vojenská jednotka 3. září - Český a slovenský legion. Skupina z Leszné byla zajata sovětskými vojáky a internována v SSSR, později jich byla část převezena na Střední východ. Skupině škpt. Divokého se podařilo z Polska odjet a část z nich se dostala do Francie. Od 2. srpna 1939 fungovala v Paříži čs. vojenská kancelář v čele s div. gen. Sergějem Ingramem. Pro čs. jednotky byli uvolněni vojáci z Cizinecké legie a koloniální armády. Umístění byli v táboře v Agde, kde 28. a 29. září vznikly první dva pěší prapory. Československý národní výbor v Paříži vyhlásil 17. listopadu mobilizaci. K dobrovolníkům přišli branci a 15. ledna 1940 byla vytvořena 1. československá divize pod velením

div. gen. Rudolfa Viesta. V květnu 1940 bylo ve Francii 12 145 čs. vojáků včetně letců. Na frontu byly poslány dva pěší pluky a několik dalších útvarů, které se zapojily do ústupových bojů. Situace Francie byla beznadějná, 19. června byl rozkázán konečný ústup, během kterého uzavřely Francie a Německo příměří a čs. vojáci museli Francii opustit. Velitel divize gen. Bedřich Neumann rozhodl, že v boji smí pokračovat pouze dobrovolníci. Do 27. června odvezly britské lodě většinu ze 4 840 čs. vojáků, kteří chtěli dále bojovat.

Ve výstavě byla symbolickým propojením čs. jednotek replika praporu 1. pěšího pluku čs. divize ve Francii, kterou zapůjčil Vojenský historický ústav Praha. Po evakuaci do Velké Británie se stal praporem 1. pěšího praporu a později 1. tankového praporu ČSOB. Dále byla v této části umístěna figurína čs. vojáka ve Francii oblečená do košile Mle 1935, kalhot Mle 38, helmy Adrian M15 používané už za 1. světové války (změněna byla pouze barva) a řemení s bodákem Lebel Mle 1886. Doplněovaly ji například plynové masky TC38, polní lahev s pítkem po des. Janouškovi – Bidon Mle 1935 a bodák Berthier Mle 1892.

Dne 29. června bylo 206 vojáků, kteří se nestihli přepravit z Bejrútu do Francie před kapitulací, převezeno do uprchlického tábora Az Sumeiriya. Zde byla sestavena první čs. vojenská jednotka jako součást britské armády na Středním východě pod velením plk. Josefa Koreše. Po přesunu do tábora v Gedeře byla reorganizována k 28. říjnu 1940 na Československý pěší prapor 11 – Východní s velitelem pplk. Karlem Klapálkem. Roku 1941 se

účastnili bojů v Egyptě a Sýrii. V noci 22. října 1941 byli převezeni do obklíčeného města Tobruk a převzali obranu 6 km dlouhého úseku. Odtud se 7. dubna přesunuli do Palestiny. Prapor byl posílen dalšími dobrovolníky a 22. května reorganizován na Československý lehký protiletadlový pluk 200 – Východní. Převzali protiletadlovou obranu v Haifě, Bejrútu a od 2. ledna 1943 opět v Tobruku. Pluk vyplul po skončení bojů v Africe 5. července a 11. srpna připlulo 1 322 mužů do Velké Británie.

Zde byla první figurína oděna do britského stejnokroje do pouště pro důstojníky s čs. odznakem na brigádýrce a vyzbrojena revolverem Webley. Druhá do britského stejnokroje do pouště pro mužstvo s Webbingem Pattern 37, plynovou maskou Mk. V, bodákem na pušku Lee Enfield P.07 a skládacím kopáním. Dalšími předměty byly signální pistole Webley se světlicemi, heliograf, korková tropická helma a samopal Thompson model 1928 s bubnovým zásobníkem.

Do řad ČSOB vstoupili také vojáci Vládního vojska, kteří přeběhli na stranu Spojenců. Vládní vojsko bylo zformováno 25. července 1939. Vykonávali pomocné služby, vyzbrojeni byli pouze lehkými zbraněmi. Velitelem byl gen. Jaroslav Eminger. Kvůli obavám z využití Vládního vojska k boji proti nacistům na území protektorátu bylo na konci května 1944 přesunuto do severní Itálie. Nejprve zde měli plnit zajišťovací a pomocné úkoly. Nakonec však byli nasazeni také v boji proti italským partyzánům, ke kterým přes 700 z nich zběhlo. Z toho 580 mužů

a 15 důstojníků uteklo přes Švýcarsko do Velké Británie a posílilo stavy ČSOB. Vystaven byl stejnokroj svobodníka Vládního vojska během léta 1944 v Itálii s karabinou Mannlicher M95. Dále plechový kufr na německé ruční granáty Stielhgr.24, muniční truhlík vz. 35, ešus a polní lahev převzaté po čs. armádě.

Dne 21. července 1940 došlo k uznání čs. prozatímní vlády jako reprezentativního státního zřízení na půdě Velké Británie. Reorganizace čs. pozemního vojska evakuovaného z Francie proběhla 12. srpna 1940 a vznikla 1. československá smíšená brigáda, jejíž početní stav se pohyboval kolem 3 000 mužů. Velitelem byl brig. gen. Bedřich Neumann. Jejím úkolem byla obrana jižního a východního pobřeží a postavení ve střední Anglii a záchranné práce při bombardování. Od svého vzniku se potýkala s nízkým početním stavem. Z jejich řad doplňovali ztráty čs. jednotek v RAF, vybírali muže do výsadkových operací, důstojníci byli posíláni k čs. jednotkám v SSSR atd. K reorganizaci došlo v červenci 1941, název byl změněn na Československou samostatnou brigádu a vznikly nebo se rozšířily některé jednotky. Po příchodu vojáků ze Středního východu byli 1. září 1943 reorganizováni na Československou samostatnou obrněnou brigádu. Velitelem se stal brig. gen. Alois Liška. Polní mobilizace pro brigádu byla vyhlášena 7. června 1944. Do 8. září se všechny jednotky v počtu 4 259 vojáků vylodily na území Francie. Kvůli nízkému početnímu stavu a nedostatku záloh, nemohli být nasazeni

na hlavním frontovém úseku a 4. října byl vydán rozkaz k přesunu k Dunkerque, obsazenému posádkou 12 000 německých vojáků pod velením viceadmirála Friedricha Frisia, jehož obléhání měla převzít. Hlavní silou brigády byly tři tankové prapory. Jako posily zůstaly kanadské a britské dělostřelecké jednotky, britský tankový prapor a pěší prapor francouzské armády. Němci předpolí města zatopili a zaminovali. Brig. gen. Liška byl jmenován operačním velitelem oblasti, pod jeho pravomoc spadaly všechny spojenecké jednotky u Dunkerque. Rozsáhlý útok proběhl 28. října, čs. jednotky prolomily první pásmo německé obrany a zničily německý prapor „Walter“. Na německé straně padlo více než 100 vojáků, brigáda měla 19 padlých. Další velký útok byl naplánován na 5. listopadu, ale brigáda zaznamenala 36 mrtvých, 9 nezvěstných a 59 raněných. Na podzim 1944 nastoupili k doplňovacímu výcviku vojáci Vládního vojska. Spolu s německými válečnými zajatci, kteří se přihlásili do řad brigády, jich bylo téměř 2 000. Díky tomu byla ČSOB doplněna na téměř plné válečné stavy. Na konci dubna 1945 měla 6 184 mužů. Viceadmirál Frisius podepsal bezpodmínečnou kapitulaci na velitelství brigády 9. května v 9 hodin. U Dunkerque padlo 184 čs. vojáků. Žádosti o uvolnění ČSOB do Dunkerque, aby se mohli zapojit do osvobození vlasti, byly zamítnuty 30. dubna 1945. Spojenecké velení povolilo pouze vyčlenění Kombinovaného oddílu – malé jednotky, která byla odeslána k 3. americké armádě. Oddíl odjel od Dunkerque

24. dubna pod velením pplk. Aloise Sítka. Československé hranice překročili 1. května u dnešního Pomezí. Zbytek brigády se začal přesouvat 12. května. K 1. červnu byla ČSOB reorganizována na 1. československý tankový sbor. V polovině září 1945 došlo k další reorganizaci a z tankového sboru byly vyčleněny tankové brigády. Od 23. září byly posádkou 12. tankové brigády Votice a na podzim 1946 se přestěhovala do Českého Krumlova. Samotnou ČSOB jsme rozdělili do několika tematických okruhů. Miny hledal ženista v návratovém oděvu v maskovacím převlečnicku s černým baretem s československým odznakem s minohledáčkou, praporky označoval nalezenou minu a páskou vyznačoval bezpečnou cestu minovým polem. Voják v pracovním stejnokroji – Denimu pracoval v dílně s kovářskou výhňí a nářadím. Hlavní jednotku brigády reprezentovali dva tankisté - první v letní tankové kombinéze s černým baretem, druhý v ochranné kombinéze s pistolovým pouzdrem pro obrněné jednotky a revolverem Enfield a helmou pro obrněné jednotky Mk. I. Část byla věnovaná britskému lehkému kulometu BREN Mk. I s tripodem na protiletadlové lafetaci. Tomuto kulometu konstrukčně předcházela čs. lehký kulomet ZB 30 J, který jsme pro srovnání umístili vedle BRENU. Voják připravený do boje měl Battle Dress P40, kabát 1940, helmu Mk. II s čs. vlajkou, Webbing P37 s velkou polní, kopáním a pláštěnkou, bodák Spike No. 4 Mk. I pro Lee Enfield, bandalír na náboje a samopal Thompson M1928 se schránkovým zásobníkem. Další

vystavené součásti používané výzbroje a výstroje byly bodák Mk. II na samopal Sten Gun, bedna s granáty Mills, puška Lee Enfield z americké dodávky, samopal Sten Gun Mk. III, protitanková zbraň PIAT, americký kulomet M 1919 Browning a lehká ochranná maska GS Respirator No. 2. Motospojka u motocyklu Ariel W/NG 350 v markingu ČSOB byla oděna do nepromokavého pláště a kalhot, kožených moto rukavic, jezdeckých bot a helmy pro motospojky Mk. I. Zajímavostí byla také polní kuchyně včetně kotle „Soyer“. V diorámě u Dunkerque zajímal příslušník ČSOB v Battle Dressu P40, kožené ochranné vestě Jerkin a armádních holínkách a se samopalem Thompson M1A1 vojína Wehrmachtu v polním stejnokroji M43. Ve vitrínách s osobními potřebami byly k vidění například sady žiletek, pyžamo, Trench Art zapalovač z miny do 2palcového minometu, strojky na vlasy, obal na hygienické potřeby, kufr maj. Ladislava Čížka, spodní prádlo nebo „Naše noviny“ vydávané ve Velké Británii.

Osobní pozůstalost po voj. Václavu Štifterovi zapůjčil jeho synovec. Václav Štifter se narodil u Horní Plané a protože byl německé národnosti, musel narukovat k wehrmachtu jako řidič. Odtud se v roce 1944 dostal k partyzánům, kteří mu pomohli do Velké Británie, kde byl 1. prosince 1944 zapsán k ČSOB. Při obléhání Dunkerque sloužil jako řidič u tankových dílen.

Ne všichni čs. vojáci zůstávali v brigádě do konce války. Velká Británie zůstala po porážce Francie osamocena, proto musela změnit taktiku a vytvořit speciální bojové oddíly. Dne 22. července 1940 byla založena Správa zvláštních operací (SOE). Pod ní přešla Sekce D, která se

zabývala plánováním rozvratných akcí na území států okupovaných Německem. Spolupráce SOE a čs. vojenské zpravodajské služby začala v prosinci 1940 dohodou o výcviku čs. parašutistů. Byla zřízena Zvláštní skupina D, jejímž úkolem byl výběr, výcvik a příprava vybraných dobrovolníků. Přednostou II. odboru MNO, byl plk. gšt. František Moravec a velitelem Zvláštní skupiny D pplk. Karel Paleček. Po ukončení kurzu se většina vojáků vrátila zpět k brigádě. Muži vybraní do desantů byli přemístěni do doplňujících kurzů nebo do vyčkávacích stanic. Čechoslováci sloužili také u Commandos a u SAS.

Figurína ve výstavě představovala příslušníka SOE po ukončení výcviku a zařazení k výsadbku a byla oblečena v Battle Dressu P40 s vševojskovým baretem s čs. odznakem a protektorátními doklady. Přiložili jsme i další předměty, které byly určeny především pro speciální jednotky, a to například bojový nůž F-S, čepici pro Commandos pro chladné oblasti, sněžnice, kuklu Balaclava, nůž pro Commandos na Středním východě, výsadbkový kontejner a padáky – osobní a pro výsadbkové kontejnery. K porovnání byla další figurína oblečena jako příslušník klasických britských výsadbkových jednotek – výsadbkářská přilba, maskovací převlečník „Denison“ 2. Pattern, výsadbkářské kalhoty, seskokový ochranný oblek „Oversmock“, přepínací lano – „Toggle rope“, a k doplnění výsadbkářská přilba použitá u Arnhemu a Sten Gun Mk. V.

Od svého vzniku se potýkaly s nedostatkem personálu čs. perutě RAF. K letectvu bylo převeleno několik stovek vojáků brigády, někteří se později vrátili zpět. Dne 12. července 1940 byl ustanoven Inspektorát československého letectva.

Současně vznikla Československá výcviková a náhradní jednotka letectva v RAF – Czechoslovak Depot a 310. čs. stíhací peruť. Spolu s 312. čs. stíhací perutí, založenou 5. září, se zapojily do Bitvy o Británii. Dne 2. srpna byla ustavena 311. čs. bombardovací peruť. Jako poslední byla 10. května 1941 založena 313. čs. stíhací peruť. Čechoslováci však sloužili i u mnoha dalších perutí.

I část věnovaná RAF pocházela téměř výhradně ze soukromých sbírek. Pozůstalosti po svých dědečcích zapůjčili potomci pplk. Františka Bindera a plk. Milana Malého. František Binder bojoval jako velitel družstva SOS v září 1938 proti Freikorps, po obsazení Československa se zapojil do výzvědné činnosti Obrany národa a v září 1939 byl nucen uprchnout a vstoupil do čs. zahraničního vojska. Ve Velké Británii se stal palubním střelcem na bombardéru Vickers Wellington, na jehož palubě při návratu ze svého devátého operačního letu v roce 1942 padl. Milan Malý uprchl v roce 1940 z pracovního tábora v Kasselu, aby se mohl přihlásit do čs. zahraniční armády. Přešel do Jugoslávie, kde v 16 letech narukoval, vstoupil do jednotek na Středním východě, v roce 1942 nastoupil k výcviku u RAF a byl zařazen jako pilot 312. stíhací perutě. Muzeum městyse Besednice zapůjčilo pozůstalost pilota 312. stíhací perutě plk. Vojtěcha Smolíka DFC.

Československé ženy mohly vstupovat do britských ženských pomocných sborů. Nejvíce jich sloužilo u ATS a WAAF v různých specializacích (automechaniky, řidičky, meteoroložky, překladatelky atd.). Mnoho čs. žen sloužilo na Středním východě. Exilová vláda obnovila ve Velké Británii 1. září 1940 Čs. červený kříž.

Členek ošetřovatelských sborů bylo ke konci války přes 100. Pro ukázkou jsme zvolili vycházkový stejnokroj ATS s čepicí, košilí s límečkem, kravatou, blúzou, sukní a kabelkou.

Protože kombinovaný oddíl se vrátil do Československa s americkou armádou, celá ČSOB po svém návratu zůstávala v zóně osvobozené Američany a zároveň osvobozovali také většinu českokrumlovského regionu, nemohli jsme je opomenout. Do osvobozování pohraničí a okrajových oblastí Českokrumlovska se zapojily 11. obrněná divize, 5. pěší divize a 90. pěší divize. Hlavní silou však byla 26. pěší divize. Po ukončení mise byla 26. pěší divize nahrazena 94. pěší divizí.

S částí věnovanou americké armádě pomohli svými zápůjčkami členové KVH 4th Armored Division U.S. Army. Návštěvníci mohli vidět vycházkovou uniformu Ralfa C. Girkinse, navigátora bombardéru B-17G ve stavu 940. bombardovací skupiny 8. letecké armády, který vedl 19. dubna 1945 bombardovací svaz letounů k náletu na nádraží a logistické uzly v Ústí nad Labem. K porovnání pak byl letec oblečený do bombardéru včetně ochranné vesty M1 a zástěry M5. Letce doplnil tankista 4. obrněné divize a příslušník Military Police. Dne 15. září 1945 se zahajovala nová a zároveň první poválečná armádní liga amerického fotbalu. První zápas nové ligy mezi družstvy 94. pěší divize a XXII. sborem se odehrál na městském hřišti v Českém Krumlově. Původní míč, s kterým se hrál tento zápas s vyznačeným výsledkem, datem i místem utkání s podpisy všech zúčastněných hráčů, byl ve výstavě také k vidění. Protože Čechoslováci bojovali i v britských jednotkách v Asii a válka pro ně skončila

po ukončení bojů v Tichomoří, vystavili jsme fotografie a originální podpisy členů posádky bombardéru „Enola Gay“, stužky k medailím (včetně vyznamenání DFC obdržného za úspěšnou misi v Hirošimě) a miniaturou velitelského pilotního odznaku z osobní pozůstalosti pilota tohoto bombardéru Paula Tibbetse a brýle s regulovaným stmíváním, které byly použity posádkou při atomovém bombardování Hirošimy.

Výstavu doplňovaly filmové dokumenty, modely francouzských a britských letadel, se kterými létali naši piloti, modely britské techniky ve výzbroji ČSOB, diorámy německé armády, dobové plakáty a rozsáhlá sbírka odznaků a nášivek britské armády a ČSOB. Ke každému panelu byl přiřazen QR kód s nahrávkou vzpomínek pamětníků z Paměti národa na dané události. Fotografie ČSOB pocházely ze soukromé sbírky a většina z nich nebyla dosud zveřejněna. Po celou dobu výstavy

probíhalo velké množství doprovodných programů, často s účastí klubů vojenské historie a s ukázkami dobové vojenské techniky.

Zásluhou spolupráce týmu muzea a našich externích spolupracovníků a přátel vznikla výstava, která byla důstojnou poctou našim vojákům. Nesmírně si vážíme všech, kteří nám s výstavou pomohli a zapojili se do jejích příprav i doprovodných programů. Odměnou nám byly nejen ohlasy návštěvníků a mnoha potomků našich vojáků z řad ČSOB, kteří se na výstavu sjížděli z celé republiky, ale nakonec také zvláštní ocenění v kategorii Muzejní výstava roku 2021 na doporučení čestného výboru Národní soutěže muzeí Gloria musaealis. Ocenění pro nás znamenalo nejen uznání tří let naší práce věnovaných přípravám výstavy, ale také to, že se našim vojákům dostalo konečně tolik pozornosti, kolik si zasloužili už mnohem dříve.

Formanová, Markéta (ed.). Metodika edukace v muzeích a expozicích zaměřených na loutkářství

Jana Košová, Markéta Formanová, Veronika Plachá

Formanová, Markéta (ed.). Methodology of Education in the Puppetry-focused Museums and Exhibitions

Nová publikace Západočeského muzea v Plzni – *Metodika edukace v muzeích a expozicích zaměřených na loutkářství* se věnuje tématu využití loutky jako edukačního prostředku. Publikace shrnuje desetiletou edukační činnost, znalosti a zkušenosti Muzea loutek v Plzni, pobočky Západočeského muzea v Plzni, a ve spolupráci s Metodickým centrem muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu v Brně přehledně seznamuje s edukací zaměřenou na loutky a loutkářství a zasazuje ji do obecného muzejně pedagogického rámce. Publikace je výstupem Interního grantového projektu Západočeského muzea v Plzni IGP 2020/02 *Metodika edukace v muzeích a expozicích zaměřených na loutkářství*.

Cílem grantového projektu IGP 2020/02 bylo souborné využití edukačního potenciálu stálé loutkové expozice Muzea loutek v Plzni v širších vzdělávacích souvislostech a vznik metodiky edukace pro další expozice loutkářství. První část projektu, v níž bylo na jaře roku 2020 provedeno dotazníkové šetření, se zaměřila na získání podkladů a informací o cílové skupině metodiky – muzeích ČR. Došlo ke konkrétnějšímu stanovení a vymezení cílů projektu a byl potvrzen zájem o vznik tištěné metodiky. Jedním z našich záměrů bylo např. zjistit, jaké instituce disponují loutkami ve svých sbírkách a stálých expozicích. Druhá část výzkumu shrnula veškeré zkušenosti, metody a postupy s edukačními programy Muzea loutek v Plzni a porovnávala je s činnostmi dalších muzeí v ČR, ale i v zahraničí, které se zaměřují na loutkářství a divadlo. Dílčí typy programů byly zkoumány z pedagogicko-psychologického hlediska nebo z hlediska návaznosti na Rámcové vzdělávací program (RVP). A byly rovněž

analyzovány také s ohledem na uskutečněné programy či případové studie. Poslední část projektu všechny poznatky a podklady sumarizuje a vkládá do obecného muzejně-pedagogického rámce v tištěné publikaci *Metodika edukace v muzeích a expozicích zaměřených na loutkářství*.

Metodika vznikla díky velice přínosné spolupráci autorského týmu, který se skládal z pracovníků ze čtyř muzeí v ČR, jež se specificky zabývají loutkářstvím, a také díky součinnosti s historiky z oblasti loutkového divadla. Západočeské muzeum v Plzni vydalo publikaci v kooperaci s Metodickým centrem muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu v Brně. Metodika, jež se zabývá užitím loutky jako edukačního prostředku, se zajímá o loutku, která je součástí

anotace

1 www.muzeumloutek.cz/edukace-v-loutkarstvi

Mgr. Jana Košová
Muzeum loutek v Plzni
Západočeské muzeum v Plzni
jkosova@zcm.cz

Mgr. Markéta Formanová
Muzeum loutek v Plzni
Západočeské muzeum v Plzni
mformanova@zcm.cz

Mgr. Veronika Plachá
Muzeum loutek v Plzni
Západočeské muzeum v Plzni
vplacha@zcm.cz

muzejní sbírky a expozice, dále také seznamuje s profesí muzejního edukátora, nabízí různé příklady edukace a edukačních programů věnujících se loutce a loutkářství či prezentuje využití edukačních možností Muzea loutek v Plzni.

V úvodu publikace čtenáři přibližuje loutkové divadlo jako kulturní fenomén, stručně shrnuje dějiny českého loutkářství od počátků až po současnost, uvádí paměťové instituce a významné české festivaly věnující se loutkářství nebo připomíná České středisko loutkářů UNIMA. Součástí publikace je také představení čtyř českých muzeí, která se speciálně zaměřují na loutkářství a divadlo (Muzeum loutek v Plzni, Muzeum loutkářských kultur v Chrudimi, Národní muzeum – Muzeum loutek a cirkusu v Prachaticích a Moravské zemské muzeum v Brně – Palác šlechticů) či přehledný ilustrovaný slovník základních a nejčastěji využívaných pojmů z oblasti loutkářství a divadla.

Publikace byla v roce 2022 doplněna i stejnojmennou doprovodnou edukační

webovou stránkou *Edukace v loutkářství*¹, která je volně přístupná pro širokou veřejnost. Webovou stránku je možné využít jako inspiraci pro různé muzejní pracovníky, pedagogy, ale i jiné profese, pro zhotovování vzdělávacích aktivit či pouze pro osobní využití. Kromě jednotlivých informačních kapitol, které se shodují s tištěnou metodikou, se zde veřejnost seznámí se širokým spektrem edukačních aktivit s využitím loutky a nalezne zde plnohodnotný manuál k uskutečnění vzdělávacího programu ve výuce či doma. Na webové stránce jsou k dispozici vzorové edukační programy i pracovní postupy s instrukcemi. Největší předností doprovodného edukačního webu je možnost zveřejnění (a stálého přidávání nově vytvořených) šablon jednotlivých edukačních programů včetně metodického listu, fotografického a video návodu. Webová stránka je a bude pravidelně aktualizována a doplňována novými manuály, návody, fotografiemi a různými odkazy.

Publikace a e-prezentace Dioráma Jiřího Trnky Svatba u Broučků

Veronika Plachá

Publication and E-presentation of Jiří Trnka's Diorama Fireflies' Wedding

Příznačné postavení v historii loutkářství měl dozajista plzeňský rodák Jiří Trnka, jemuž v Muzeu loutek v Plzni, pobočce Západočeského muzea v Plzni, v roce 2021 poskytli více prostoru a otevřeli novou část stálé expozice věnující se jeho rané loutkové tvorbě, Dřevěnému divadlu, a hlavně ukázce Dioráma Svatba u Broučků, které mladý Jiří Trnka vytvořil pro Světovou výstavu v New Yorku v roce 1939. Bohužel stejně jako mnoho dalších děl dioráma po anexi Československa nacistickým Německem neodcestovalo a zůstalo v Praze. Publikace *Dioráma Jiřího Trnky Svatba u Broučků*, jež se zabývá převážně tímto unikátním dílem, byla zpracována a vydána jako doprovodný materiál k tomuto výstavnímu projektu. A vzhledem k významnosti tohoto díla byla expozice a publikace doplněna ještě o e-prezentaci na portálu Visit Czech Republic, kde internetoví uživatelé najdou obrazové předvedení tohoto tématu včetně mnoha doplňujících informací a fotografií.

Publikace v několika kapitolách seznamuje čtenáře s osobou, tvůrčí činností a životem Jiřího Trnky, rodáka z Plzně, který se narodil 24. února 1912 Jiřímu a Růžence Trnkovým. Po celý život byl neobyčejně tvořivý a kreativní – zabýval se malbou, kresbou, loutkou, animací, plastikou nebo sochařinou. Během vysokoškolských studií si musel na živobytí v Praze přivydělávat, proto také začal spolupracovat s rokycanskou firmou HAMIRO, pro niž navrhoval hračky a zhotovoval návrhy na střihy. Je nám také představena jeho raná loutkařská tvorba, jenž je především spojena s prvním velkým počinem Jiřího Trnky – se založením profesionálního loutkového divadla v Praze – s Dřevěným divadlem. Po skončení studií v roce 1935 se Jiří Trnka pustil do budování vlastního loutkového divadla v pražském Rokoku

na Václavském náměstí. Bohužel divadlo nemělo dlouhého trvání a již na jaře roku 1937 byla jeho činnost, především z ekonomických důvodů, ukončena. Trnka se v této době pustil do zpracování Karafiátových *Broučků* – tématu, které ho pak ještě dlouhá léta doprovázelo. V divadle stačil uvést čtyři inscenace, z nichž dvě věnoval Broučkům. Své působení divadlo zahájilo představením *Mezi Broučky* a třetí hrou divadla byla další volná adaptace Broučků s názvem *Zima u Broučků* (někdy také nazývána *Vánoce u Broučků*).

Nejrozsáhlejší část publikace je věnována samotnému unikátnímu dílu – dioráma. Hned v úvodu je čtenáři přiblíženo, co je to dioráma, historie vzniku a námět samotného dioráma *Svatba u Broučků*. Jiří Trnka si pro dioráma, jako inspiraci, zvolil knihu od Jana Karafiáta *Broučci. Pro malé i velké*. Proto jsou doplněny informace také o autorovi Janu Karafiátovi a jeho pozoruhodném životě. Představen je rovněž poetický příběh ze života svatojánských broučků, do něhož Karafiát vložil poselství o vztahu k Bohu, morálních hodnotách či vztahu k rodině a přírodě. Dvaceti sedmi letý Jiří Trnka dioráma vytvořil v roce 1939 pro Světovou výstavu v New Yorku. Ale po zrušení československé účasti na této světové výstavě v New

Mgr. Veronika Plachá
Muzeum loutek v Plzni
Západočeské muzeum v Plzni
vplacha@zcm.cz

Yorku zůstalo v Praze a bylo vystaveno až v roce 1940 v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Praze na výstavě „Malíř naděluje dětem“. V současné době je majetkem Českobratrské církve evangelické, která jej zapůjčila do západočeské Plzně. Výjimečné dioráma bylo zrestaurováno a nyní je dlouhodobě vystaveno v Muzeu loutek v Plzni.

Západočeské muzeum v Plzni vydalo publikaci v první polovině roku 2022, tedy v období, kdy jsme si připomínali 110 let od narození jedinečného a všestranně nadaného umělce Jiřího Trnky. Publikace mohla vzniknout díky součinnosti s kolegy z dalších oddělení Západočeského muzea v Plzni. Zoologické oddělení představilo, jak vypadají skuteční světluškovití a slunečkovití brouci a Oddělení konzervace poskytlo cenné informace o kompletním restaurování díla.

Nová stálá expozice a publikace Muzea loutek v Plzni byla ještě doplněna o e-prezentaci (digitální multimediální prezentaci), jež je umístěna na portálu Visit Czech Republic. E-prezentace tak vykonává funkci virtuální prohlídky expozice. E-prezentace je rozdělena do několika částí, které se shodují s tištěnou publikací. Součástí je také audio nahrávka části knižní předlohy od Jana Karafiáta *Broučci*.

Pro malé i velké., která se přímo vztahuje k exponátu.

Hlavní a nejpodrobnější část e-prezentace *Dioráma Svatba u Broučků* se zaměřuje na jedinečný exponát od Jiřího Trnky. Internetoví uživatelé si mohou dioráma detailně prohlédnout na historických i současných fotografiích, zjistit, co pojem dioráma znamená, kdy a proč bylo vytvořeno. Další kapitoly popisují Světovou výstavu v New Yorku v roce 1939, pro kterou dílo vznikalo, předlohu dioramatu knihu *Broučci* a poskytují informace o autorovi dětské knihy Janu Karafiátovi. Značný prostor je věnován rovněž umělci Jiřímu Trnkovi. Zájemci si mohou poslechnout nahrávku části knihy, která byla inspirací pro vznik samotného dioráma.

V rámci mezioborových přesahů je k e-prezentaci připojen přírodní oddíl, jenž vznikl ve spolupráci se zoologickým oddělením Západočeského muzea v Plzni. Uživatel portálu se může více dozvědět o životě reálných světlušek a dostává tak možnost si vše detailně prohlédnout.

Závěrečný úsek e-prezentace je věnován Muzeu loutek v Plzni. Je k dispozici propagační video a odkazy na webové stránky, facebook či instagram muzea. K prezentaci jsou ještě připojeny dva zajímavé a již uskutečněné fotografické projekty,

které propojují historii loutkářství s historií Plzně a Plzeňského kraje – *Paměť loutky – Příběh města Plzně*. Loutky ze sbírky Západočeského muzea v Plzni se staly vypravěči dějin Plzně a průvodci po nejzajímavějších místech Plzeňského kraje. Na úplný závěr, jako bonus, mohou diváci shlédnout krátké humorné propagační video Západočeského muzea v Plzni – *Loupež v muzeu*.

Zajímavá e-prezentace je přístupná on-line v jakémkoli internetovém prohlížeči nebo ji lze snadno stáhnout do vlastního zařízení (tablet nebo chytrý telefon) jako aplikaci.¹

¹ K vidění na <https://visit-czechrepublic.online/cz/diorama-jiriho-trnky/cover/>

Abstrakty publikovaných článků v němčině

Abstracts of Published Articles

in German Language

Abstrakta von publizierten Artikeln

in deutscher Sprache

Einführungstafeln für Ausstellungen: Quantitative Textanalyse und Besucherwahrnehmung

Texte sind ein üblicher Bestandteil von Museumsausstellungen und helfen dem Besucher, sich im Thema zurechtzufinden und das Verständnis für den Museumsinhalt zu fördern. Die Qualität der Texte hat daher einen großen Einfluss auf die Besucherzufriedenheit, und der Erstellung des Textes sollte die gebührende Aufmerksamkeit geschenkt werden. Dieser Artikel konzentriert sich auf die Texte der Einführungstafeln, die den grundlegenden Erklärungsrahmen der Ausstellungen bilden, und vergleicht zwei Texte aus den Ausstellungen zum Zweiten Weltkrieg. Der Forschungsteil kombiniert eine deskriptive Inhaltsanalyse der Texte mit einer unterstützten Fragebogenerhebung, die die Analyse um die Perspektive der Besucher bereichert. In der Forschung wurden die grundlegenden Parameter definiert, die die Besucherzufriedenheit beeinflussen, darunter die Länge und Klarheit des Textes. Auf der Grundlage der Forschung und der Fachliteratur werden konkrete Empfehlungen für die Arbeit mit dem Text gegeben, die sich positiv auf die Leserschaft auswirken und so das Gesamterlebnis des Museumsbesuchs verbessern.

Schlüsselwörter: Museumstexte; Einführungstafel; deskriptive Analyse; Beitrag von Texten; Besucherzufriedenheit

Vilém Pflanzers Reise nach Amerika

Vilém Pflanzner, ein Freund von Vojta Náprstek, reiste in den Jahren 1847–48 nach Amerika. Auf der Grundlage dieser Reise führte er ein Tagebuch, das

zusammen mit der Korrespondenz zwischen ihm und Náprstek im Archiv des Náprstek-Museums aufbewahrt wird. Die vorliegende Studie untersucht Pflanzners Reise, reflektiert die Phänomene, die er in Amerika gesehen hat, und untersucht sein späteres Leben.

Schlüsselwörter: Vilém Pflanzner, Reisen, Amerika, Sklaverei, Ureinwohner, Náprstek-Museum

Die Hochzeitstschamarre von J. V. Sládek - ihre Erforschung und das Phänomen der Nationalkleidung des 19. Jahrhunderts im historischen Kontext

Josef Václav Sládek war eine sehr bedeutende Persönlichkeit der Nachrevolutionsjahre 1848–9. Er war nicht nur ein erfolgreicher Dichter und Journalist, sondern auch ein hervorragender Übersetzer aus dem Englischen, ein Fotograf, ein Assistent des Nationalmuseums und versuchte sich auf seinen Reisen durch Amerika in einer Reihe von Hilfsjobs. Der größte Teil seines Nachlasses wurde dem Zbiroh-Museum oder dem Nationalen Literaturdenkmal gestiftet, aber einige Gegenstände befinden sich in den Sammlungen des Nationalmuseums. Dazu gehört eine Hochzeitstschamarre aus der Ehe mit seiner ersten Frau Emilia Nedvídková im Jahr 1873, die das Nationalmuseum 1958 von Pavel Vyskočil (einem Verwandten von J. V. Sládek) erwarb. Die Tschamarre ist schwarz mit einem charakteristischen Kordelverschluss. Das Muster stammt aus der Zeit der Hochzeit, d. h. aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Ziel der textiltechnologischen Untersuchung war es, die einzelnen Teile des Gewandes detailliert zu dokumentieren, seine

Materialzusammensetzung, die Art der verwendeten Stoffe usw. zu ermitteln. Der Beitrag fasst auch kurz die bedeutenden Ereignisse im Leben von Josef Václav Sládek zusammen und geht kurz auf die damalige Nationalkleidung und die Bedeutung der Tschamarre darin ein. Die gefundenen Informationen können als Quelle für weitere Forschungen auf diesem Gebiet oder als Grundlage für die Rekonstruktion der Nationaltracht der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts dienen. Nicht zuletzt ist es dank der erhaltenen Dokumentation möglich, die Manipulation eines fragilen historischen Objekts zu begrenzen.

Schlüsselwörter: Josef Václav Sládek, Emilie Nedvídková, Tschamarre, Nationaltracht, Kleidung des 19. Jahrhunderts, Patriotismus des 19. Jahrhunderts

Bericht von der Konferenz Aktuelle Trends in der Museumspräsentation und -pädagogik zum Thema Veränderungen im Beruf des Museumspädagogen

Der Bericht befasst sich mit der zweitgrößten Konferenz „Aktuelle Trends in der Museumspräsentation und -pädagogik“ zum Thema „Veränderungen im Beruf des Museumspädagogen“, die im Herbst 2022 im Schloss Dietrichstein in Brünn stattgefunden hat. Es nahmen 17 Referenten teil, die Bildungs- oder Forschungsprojekte ihrer Einrichtungen vorstellten. Der Artikel stellt die einzelnen Beiträge der Konferenz kurz vor.

Schlüsselwörter: Museumspädagogik, Museumspädagoge, AMG, Aktuelle Trends in der Museumspräsentation und -pädagogik

Workshop Wie können Umweltthemen in Gedächtnisinstitutionen ausgestellt werden?

Der Bericht stellt den Workshop Wie können Umweltthemen in Gedächtnisinstitutionen ausgestellt werden? der am 19. April

im Nationalmuseum in Prag stattfand. Er wurde in Zusammenarbeit zwischen dem Zentrum für die Präsentation des kulturellen Erbes und dem Ausschuss der Museumshistoriker des tschechischen Museums- und Galerverbandes organisiert. Ziel des Workshops war es, Konzepte und Fallbeispiele für die Präsentation und Ausstellung von Umweltthemen in Museumsausstellungen und anderen Aktivitäten für die breite Öffentlichkeit vorzustellen.

Schlüsselwörter: Museum, Nachhaltigkeit, Umwelt, Ausstellung, Klimawandel, Kreislaufwirtschaft

Mit dem Löwen für die Freiheit: Die unabhängige tschechoslowakische Panzerbrigade im Zweiten Weltkrieg

Die Ausstellung Mit dem Löwen für die Freiheit: Die tschechoslowakische unabhängige Panzerbrigade im Zweiten Weltkrieg wurde vom Regionalmuseum in Český Krumlov anlässlich des 75. Jahrestages des Endes des Zweiten Weltkriegs organisiert. Die erste unabhängige Großausstellung über tschechoslowakische Bodentruppen im Großbritannien, der eine dreijährige Vorbereitungszeit vorausgegangen war, erhielt auf Empfehlung des Ehrenausschusses des nationalen Museumswettbewerbs Gloria musaealis einen Sonderpreis in der Kategorie „Museumsausstellung des Jahres 2021“. Schlüsselwörter: Ausstellung, Regionalmuseum in Český Krumlov, Tschechoslowakische unabhängige Panzerbrigade, Zweiter Weltkrieg